

ДНЕВНИКЪТЪ

(стенографски)

на

XV-то обикновено Народно събрание.

Втора редовна сесия.

XLVII заседание, четвъртък, 25 априлий 1913 г.

(Открито отъ председателя г. д-ръ С. Даневъ, въ 3 ч. 20 м. слѣдъ пладне)

Прѣдседателъ: (Звъни) Засѣданието се открива. Моля г. секретаря да прочете списъка на г. г. народнитѣ прѣдставители.

Секретарь А. Кипровъ: (Прочита списъка. Отсъствуватъ г. г. народнитѣ прѣдставители: Желѣзъ Абаджиевъ, Несторъ Абаджиевъ, Никола Алтимирски, д-ръ Мичо Багаровъ, Димитъръ х. Баневъ, Димитъръ Бръчковъ, Златанъ Бръчковъ, Стоянъ Бурмовъ, Маринъ Гайдовъ, Стефанъ Георгиевъ, Витанъ Герасимовъ, Георги Губидѣльниковъ, Тодоръ Даскаловъ, Георги Джевизовъ, Христо х. Димитровъ, Василь Димчевъ, д-ръ Асѣнъ Златевъ, Георги Илиевъ, Иванъ Кацаровъ, Христо Ковачевъ, Василь Константиновъ, Григоръ Коцевъ, Петко Кочанковъ, д-ръ Тодоръ Кръстевъ, Парашкевъ х. Ламбевъ, Тодоръ Лунгаловъ, Антонъ Маидевъ, Ной Марковъ, Сюлейманъ Мемишевъ, Димитъръ Мицайковъ, Никола Начевъ, Георги Недковъ, Киро Пановъ, Петъръ Папанчевъ, Иванъ Петровъ, Иванъ Пецовъ, д-ръ Константинъ Помяновъ, Иванъ Поповъ, Юрданъ Русевъ, Стефанъ Савовъ, Илия Стаматовъ, Василь Стаменовъ, Христо Паневъ, Илия Цвѣтковъ и Никола Ченковъ)

Прѣдседателъ: Отсъствуватъ 45 народни прѣдставители. Значи има нужния брой, за да може Събранието да се счита правилно конституирано и да се пристѣпи къмъ дневния редъ.

Прѣди да сторимъ туй, съобщавамъ на г. г. народнитѣ прѣдставители, че бюрото е разрѣшило отпускъ на слѣднитѣ г. г. народни прѣдставители: на софийския Григоръ Коцевъ — 10 дена, на търновския Стоянъ Бурмовъ — 5 дена, и на цариградския Андрѣй Ходжовъ — 1 день.

Има заявления за отпуска, които трѣбва да се разрѣшатъ отъ Народното събрание.

Добришкиятъ народенъ прѣдставитель г. Абаджиевъ иска 7 дена отпускъ. Моля народнитѣ прѣдставители, които сж съгласни да му се разрѣши исканиятъ отпускъ, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство) Приема се.

Берковскиятъ народенъ прѣдставитель г. Витанъ Герасимовъ иска 5 дена отпускъ. Които сж съгласни да му се разрѣши този отпускъ, моля, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство) Приема се.

Фердинандскиятъ народенъ прѣдставитель г. Иванъ Русевъ иска 6 дена отпускъ. Които сж съгласни да му се разрѣши този отпускъ, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство) Приема се.

Варненскиятъ народенъ прѣдставитель г. Златанъ Бръчковъ иска 3 дена отпускъ. Които приематъ да му се разрѣши този отпускъ, моля, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство) Приема се.

Силистренскиятъ народенъ прѣдставитель г. д-ръ Никола Георгиевъ иска 5 дена отпускъ. Моля г. г. народнитѣ прѣдставители, които сж съгласни да се разрѣши този отпускъ на г. Никола Георгиевъ, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство) Приема се.

Прѣславскиятъ народенъ прѣдставитель г. Тодоръ Чочевъ иска 2 дена отпускъ. Моля, които сж на мѣние да му се разрѣши този отпускъ, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство) Приема се.

Тутраканскиятъ народенъ прѣдставитель г. Иванъ Абрашевъ иска 4 дена отпускъ. Моля г. г. народнитѣ прѣдставители, които сж съгласни да му се разрѣши този отпускъ, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство) Приема се.

Съобщавамъ на г. г. народнитѣ прѣдставители, че отъ Министерството на финанситѣ е постѣпилъ законопроектъ за допълнителенъ извънреденъ свѣрх-смѣтенъ кредитъ отъ 50 милиона лева за военни нужди. Законопроектътъ е раздаденъ, или ако не е раздаденъ, ще се раздаде и ще се тури на дневенъ редъ въ едно отъ идущитѣ засѣдания на Народното събрание.

Постѣпило е отъ Министерството на земледѣлието и държавнитѣ имоти прѣдложение за одобрение X-то постановление на Министерския свѣтъ, взето въ засѣданието му отъ 1 априлий т. г. съ протоколъ № 76, относително разрѣшението да се продължи срокътъ за внасяне на бубеното сѣме до 10 априлий т. г. Това прѣдложение ще се тури на дневенъ редъ утрѣ или въ едно отъ идущитѣ засѣдания на Народното събрание.

Постѣпило е едно запитване отъ търновския народенъ прѣдставитель г. Анастасъ Мустаковъ, къмъ г. министра на войната. Въ това запитване се излага слѣдующето: (Чете)

„1. Знае ли г. министърътъ какъ е извършено приемането на законотрактувания за войската овесъ

отъ прѣдприемача Брюнъ и, между другото, извѣстни ли му сѣ должитѣ факти по тая доставка.

„За изпълнение договора, сключенъ на 30 мартъ 1913 г. между замѣстникъ-началника на Главното интендантство при Министерството на войната и Алфонсъ & Гастанъ Брюнъ отъ Греноблъ (Франция), за доставката отъ послѣдната фирма деветъ милиона килограма овесъ, Министерството на войната, съ писмо № 3.700 отъ 3 априлий н. г., назначава тричленна приемателна комисия съ подробни укавания за начина по приемането на овеса. Обаче същото министерство съ писмо № 3.719 отъ 3 априлий до прѣдседателя на комисията расформирова комисията, като прѣдлага на прѣдседателя да изпрати единъ отъ членоветъ въ Анверсъ, за да приема тамъ овеса по контракта. По поводъ на това писмо, приемателната комисия се съвѣщава помежду си и като проучи прѣписката и договора, дойде до заключение, че тя е недѣлима споредъ съществуващитѣ закони и рѣши да заяви това на г. замѣстникъ-началника на Главното интендантство. Когато комисията заяви, че тя е недѣлима и трѣбва да дѣйствува като подкомисия, съгласно новия законъ за измѣнение закона за 50-милионния кредитъ, публикуванъ въ „Държавенъ вѣстникъ“ брой 69, г. началникътъ заяви на комисаритѣ, че тѣ се изпращатъ за една формалност, по старъ нѣкакъвъ си законъ, и че с излишна даже подобна комисия, понеже прѣдприемачътъ Брюнъ е много почтенъ човѣкъ и си изпълнявалъ добросъвестно своитѣ договори и пр., като доказвалъ, че трѣбва да се послужи на прѣдприемача Брюнъ и се улесни доставката му, въобще мотиви съвѣщмъ противорѣчиви на духа на прѣдметния договоръ. Комисията се противопостави на тѣзи мотиви и заяви, че тя ще дѣйствува вкупомъ. На 7 априлий комисията пристига въ Хамбургъ и почва да дѣйствува; тукъ тя констатира първата нередовностъ отъ страна на прѣдприемача, а именно намира въ хамбургското пристанище вече натоваренъ параходъ съ овесъ и готовъ да отпътува, за което комисията телеграфически донася въ София и получава отговоръ телеграма № 4.006, съ който се заповѣдва на комисията да поднесе коносамента и пусне да замине параходътъ. Слѣдъ свършване работата си въ Хамбургъ, комисията заминава за Анверсъ, кждѣто също така пристигнала къмъ работа; тамъ тя бракува около 600 хиляди килограма овесъ, като недоброкачественъ и неоторварящъ на образеца и се натоварила само единъ параходъ „Sutie“ съ 2.556.291 кгр. овесъ. Комисията трѣбвало да приеме, съгласно договора, още около три милиона килограма овесъ въ пристанищата Дюнкеркъ и Марсилия. Отъ прѣдставителя на Брюнъ въ Анверсъ, комисията узнава, че ще бѣде отзована въ България. Комисията съобщава на Брюнъ, чрезъ анверския му прѣдставителъ, че е готова да трѣгне за Марсилия, за да приеме остатъка овесъ, обаче Брюнъ отговаря, че тамъ овесътъ е приетъ отъ нѣкаква си комисия и вече почти натоваренъ на параходъ. Слѣдъ това извѣстие комисията получава въ Анверсъ телеграма отъ София подъ № 4.312, съ която ѝ се прѣдлага да замине обратно за България. Когато комисията се приготвила да отпътува за България, получава прѣпорѣчано писмо подъ № 4.242 отъ 16 априлий, получено въ Анверсъ на 19 сжци, съ което ѝ се прѣдлага да отдѣли частъ отъ образеца овесъ и го изпрати на майоръ Петрова въ Марсилия. При тия давления комисията се намира въ голѣмо недоумѣние и телеграфически съобщава въ министерството, че споредъ свѣдѣния отъ прѣдприемача Брюнъ овесътъ въ Марсилия е приетъ отъ нѣкаква си комисия безъ образецъ и че е вече натоваренъ на параходъ и че образецътъ е минималенъ (150 кгр.), раздѣленъ на двѣ, не може абсолютно да послужи за контролъ.

„При очевидиштитѣ нередовности отъ страна на Главното интендантство, констатирали и телеграфи-

чески донесени отъ комисията за знание, за да се въбройно прикриятъ тѣзи нередовности, министерството съ телеграма № 4.476 отстранява и извиква въ София прѣдседателя на комисията, и заповѣдва на останалитѣ двама членове отъ комисията да отпътуватъ въ Марсилия, кждѣто овесътъ тамъ фактически е приетъ и натоваренъ.

„2. Ако горѣизложенитѣ факти сѣ извѣстни на г. министра, не мисли ли той, че съ тагъвъ начинъ на дѣйствие и нареждания отъ Главното интендантство при министерството, е нарушение закона за измѣнение на закона за свѣрхсметния кредитъ отъ 50 милиона лева и, въ утвърдителенъ смисълъ, не мисли ли да тури край на такива беззаконни дѣйствия при доставкитѣ, като привлече подъ отговорностъ провинситѣ лица и запази интереситѣ на хазната, чрезъ спиране всѣкакви нередовни дѣйствия по приемане на законотрактени прѣдмети за нуждитѣ на армията?“

Това запитване ще се прѣпрати на надлежния министъръ съ покана да даде своя отговоръ.

Прѣди да минемъ къмъ дневния редъ, моля г. г. министритѣ, ако могатъ да отговорятъ на нѣкои питання, да взематъ думата.

Има думата г. министърътъ на желѣзницитѣ.

Министъръ А. Франгя: Имамъ да отговоря на питането на видинския народенъ прѣдставителъ г. Добриновичъ. Г. Добриновичъ пита на основание на чл. 54 отъ правилника: (Чете)

„1. Защо прѣдприятието на новостроящата се желѣзнопътна линия Мездра—Видинъ, особено въ ония части въ синаговското дефиле и видинската гара, не продължава постройката?“

„2. Ако прѣдприемачитѣ на това прѣдприятие сѣ се отказали да го продължаватъ, тогавъ защо правителството не разрѣши на подпрѣдприемача на постройката въ синаговското дефиле, Карлъ, да я продължи и довърши по договора съ прѣдприемачитѣ; също да разрѣши на подпрѣдприемачитѣ на постройката на гарата да я продължатъ и довършатъ тоже по договора съ прѣдприемачитѣ?“

По първия въпросъ. Прѣдприемачитѣ иматъ право, съгласно поемнитѣ условия, помъ като има война, да спратъ и подиръ три мѣсеца да искатъ ликвидация. И наистина тѣ спрѣха не три, а една-наха вече 6½ мѣсеца, и правителството, по мой единъ докладъ, разрѣши да се продължатъ работитѣ съ прѣдприемача Карлъ, и работитѣ продължаватъ. Строителниятъ сезонъ започна и станцията въ Видинъ, както и другитѣ работи, се правятъ. Тѣй щото г. Добриновичъ трѣбва да бѣде доволенъ, че отваря една врата отворена.

Прѣдседателътъ: Има думата запитвачътъ г. Добриновичъ.

Г. Добриновичъ: Заявявамъ, че съмъ доволенъ отъ отговора на г. министра.

Прѣдседателътъ: Има думата г. министърътъ на войната да отговори на питането на г. Кознички.

Министъръ генералъ Н. Никифоровъ: Г. г. народни прѣдставители! Дунишкиятъ народенъ прѣдставителъ г. Кознички е отправилъ къмъ мене слѣдующото питане: (Чете)

„Съгласно чл. 152 буква в отъ закона за въоръженитѣ сили на царството, на всѣко лице, което е вънъ отъ прѣдѣлитѣ на царството, се дава срокъ отъ десетъ дни, считанъ отъ деня на обявяване мобилизацията — да се яви въ частта си, а съгласно чл. 154 буква в отъ сжция законъ, такова лице може да закъснѣе най-много още съ три дни, ако докаже, че е имало неупрѣдлими прѣпятствия: разливъ на рѣка, прѣкъсване на съобщения, карантина и пр.

Въ противенъ случай счита се за дезертьоръ и се прѣслѣдва и наказва съгласно военно-сѣдебния законъ.

„Мнозина български граждани, за да намѣрятъ прѣпитанието си, бѣха заминали въ Сѣверна и Южна-Америка, а нѣкои даже и въ Австралия. Както късното извѣстие за мобилизацията, тъй и много далечното разстояние не позволиха на тия запасни войници да се зачислятъ въ частитѣ си въ опрѣдѣления отъ закона срокъ. Военнитѣ власти ги приеха на служба, обаче веднага слѣдъ това се повдигна прѣслѣждане срѣщу тѣхъ за дезертьорство. Ненавременно явяване въ частитѣ имъ не се дължи на тѣхна вина, а — на абсолютната невъзможност да дойдатъ за толкова кратъкъ срокъ. И понеже законътъ ги обявява за дезертьори, моля г. г. министритѣ да явятъ:

„1. Не считатъ ли за необходимо да се внесе нѣ какво измѣнение или допълнение на закона въ тази смисълъ, като се освободятъ отъ отговорностъ, и

„2. Ако това е невъзможно или непрактично, то нѣма ли основание да се амнистиратъ?“

Г. г. народни прѣдставители! Въ закона за въоръженитѣ сили въ чл. 152, 153 и 154 има указания, които, ако да не сж съвършено изрични, сѣ пакъ сж достатъчно ясни да покажатъ, че въ случая нѣма никаква опасностъ невинни да бждатъ осѣдени, нито пъкъ, слѣдователно, ще има нужда да се мисли, за нѣкакво амнистиране на невинни лица. Изтъкватъ чл. 153 на закона за въоръженитѣ сили правилно, дава непрѣмънно пълна възможностъ на всички, които се намиратъ въ странство, дѣто и да бждатъ, колкото и далечъ да бждатъ, да успѣятъ при мобилизация да се завърнатъ въ срокъ въ отечеството си и да постѣпятъ въ редоветъ на войската. Ако биха били възпрѣпятствували по пътя отъ законни оправдателни нѣкакви причини, то иде на помощъ чл. 154. Въ чл. 152 се говори, че за устройството на домашни работи на всѣки запасенъ офицеръ и войникъ се дава 24 часа срокъ отъ минутата на обявяването заповѣдта за мобилизация отъ общинското управление. Подиръ туй въ буква б се говори, какъвъ срокъ се дава на друга една категория лица, именно на медицинскитѣ и ветеринарни лѣкари, аптекари или фелшери. Въ буква в се говори така: „На всѣко лице, което е взнъ отъ прѣдѣлитѣ на княжеството, се дава срокъ отъ 10 дни, считанъ отъ деня на обявяване на мобилизацията“. Значи, по ясни смисълъ на тази буква в, безъ да е изрично наистина опрѣдѣлено, сѣ пакъ достатъчно е, за да се разбере, че 10-дневниятъ срокъ се дава, споредъ буква а, както е казано по-горѣ, за устройството на домашнитѣ работи. Значи 10 дена срокъ има до часа на тръгването на запасния. Тия 10 дни сж достатъчни, за да бжде прѣдизвѣстенъ дѣто и да се намира задъ граница този запасенъ и подиръ тия 10 дни той трѣбва да трѣгне. По-нататѣкъ въ чл. 153 се говори за врѣмето на пътуването на повикания отъ запаса. Които ще пътуватъ пѣшкомъ, се счита, че денонощно трѣбва да изминаватъ не по-малко отъ 30 км. Така щото, отъ това достатъчно ясно може да се извлѣче тълкувание, че врѣмето за пътуване се смѣта споредъ дѣйствителната потребностъ. Тукъ се говори само за пътуване пѣшкомъ. По-нататѣкъ въ закона нийдѣ нѣма казано за пътуване съ желѣзница, параходъ и пр., какви срокове се даватъ, но това трѣбва отъ само себе си да се подразбира, а именно, че пътуването ще се смѣта споредъ дѣйствителната му трайностъ. А въ чл. 154 се казва, че просрочването е оправдателно въ случай на смъртъ на бащата, пожаръ, непрѣодолими прѣпятствия: разливъ на рѣка, прѣкъсване на съобщенията, карантина и пр. Слѣдователно, даже и да се случи по пътя нѣкакво прѣпятствие и да не

може единъ запасенъ войникъ да стигне точно въ такава врѣме, колкото е необходимо, за да пътува, то чл. 154 отъ закона е достатъчно категориченъ, за да може да го оправдае. При едно такова тълкувание на закона, което опрѣдѣля, което трактува какви сж сроковетѣ за явяване въ частята на запаснитѣ войници, намиращи се въ странство, азъ считамъ, че положително нѣма никаква опасностъ невинни да попаднатъ подъ отговорностъ, слѣдователно нѣма да има и нужда, както казахъ и въ началото, да се взематъ нѣкакви мѣрки за амнистирането имъ.

Д-ръ Н. Генадиевъ: Нека се прѣкратятъ дѣлата.

Прѣдседателятъ: Има думата дупнишкиятъ народенъ прѣдставителъ г. Величко Кознички.

В. Кознички: Доколкото разбрахъ отъ думитѣ на г. военния министъръ, всѣкитѣ онѣзи хора, които сж били въ Америка и на по-далечни мѣста и не сж могли да се явятъ въ частитѣ си въ 10-дневния срокъ, поради невъзможностъ, нѣма да се считатъ виновни, слѣдователно, нѣма и да сж отговорни прѣдъ закона.

Министъръ генералъ Н. Никифоровъ: Тѣй.

В. Кознички: Цѣлѣта на моето питане бѣше, тия войници сега да не се безпокоятъ даже съ онѣи заведени слѣдствия противъ тѣхъ и да не се прѣдаватъ на сждъ, защото и азъ допускамъ, че на-да-ли би се намѣрилъ сждъ, който да осѣди нѣкого, че не е могълъ да се яви въ продължение на 10 дни, когато е извѣстно, че отъ Америка не може да се дойде за 10 дена. Та цѣлѣта на питането ми е, да не ходятъ тия войници прѣдъ сжда, защото сж повече отъ 60 хиляди души и нѣщо, и стигатъ имъ тия неприятности, на които сж изложени.

Споредъ мене, най-правилното разрѣшение на въпроса не е тамъ, кѣдѣто го намира г. военниятъ министъръ. Азъ бихъ желалъ подвѣдомственитѣ негови органи да иматъ прѣдъ видъ неговитѣ думи, неговото тълкувание, което споредъ мене е погрѣшно, но има друго едно, което бихъ желалъ той да прѣпорѣча. Всѣки единъ воененъ, за да бжде прѣдаденъ подъ сждъ, трѣбва да разрѣши неговото началство; ако началството разрѣши, той се прѣдава на сждъ, ако не разрѣши, не се прѣдава на сждъ. Тогава какъ излиза работата? Бихъ желалъ г. военниятъ министъръ да изпрати единъ циркуляръ до войсковитѣ части и да имъ обясни това, което той току-що изказа прѣдъ насъ, да имъ обясни тълкуванието на закона, както той го разбира, да се прѣкратятъ по-нататѣшнитѣ прѣслѣждания и да имъ заповѣда да не се разрѣшава даванетоъ подъ сждъ на такива войници, защото единъ пътъ тѣ дойдоха отъ Америка и, макаръ да закѣснѣха съ 1—2—3 мѣсеца, а нѣкои и повече, пакъ постѣпиха въ частитѣ си, изпълняватъ своя отечественъ дългъ и ще бжде много недостолѣпно, ако щете даже и прѣстѣпно, да ги безпокоимъ по-нататѣкъ. Та азъ моля г. военния министъръ да декларира, че той ще изпрати подобенъ циркуляръ до отдѣлнитѣ войскови части и ще имъ напомни да не ги прѣдаватъ на сждъ, а най-много, което биха могли да направятъ, да потърсятъ всѣкому смѣтка, защо не е дошълъ, да прѣдстави своето оправдание, и слѣдъ като се увѣрятъ, че тия хора дѣйствително идатъ отъ такива отдалечени мѣста, да ги оставятъ на мира.

Прѣдседателятъ: Има думата г. военниятъ министъръ.

Министъръ генералъ Н. Никифоровъ: Г. г. народни прѣдставители! Да се възбуди прѣслѣждане

противъ такъвъ късно явилъ се войникъ по случай мобилизацията, това е съвършено законно и необходимо, защото прѣдъ факта, че единъ извѣстенъ запасенъ се е явилъ по-късно отъ нормалния срокъ, прѣдъ този фактъ, който може да означава едно извѣстно прѣстѣпление, непрѣмънно трѣбва да се направи справка, да-ли дѣйствително то е прѣстѣпление или не е такова.

И. Миневъ: Вѣрно.

Министъръ генералъ Н. Никифоровъ: Слѣдователно, прѣслѣждане сѣдебно, прѣдварително дирене, както е терминътъ въ нашия военно-сѣдебенъ законъ, е необходимо да се назначи за всѣки единъ отдѣленъ случай на късно явяване. А по-нататъкъ, слѣдъ свършването на прѣдварителното дирене, прѣдаването подъ сѣдъ става по заключение на прокурора само тогава, ако дѣйствително има разкрито прѣстѣпление. Азъ не мога да се съмнѣвамъ, че сж прѣдавани нѣкои подъ сѣдъ безъ основание; прѣдварителни дирения сж назначавани непрѣмънно, както казахъ, за всѣки единъ такъвъ закѣсенъ, обаче да сж прѣдавани подъ сѣдъ такива, които, при даденото отъ менъ тълкувание, не сж виновни, не вѣрвамъ да е имало, освѣнъ отдѣлни нѣкои случаи, дѣто при едно погрѣшно дѣйствие на сѣдебнитѣ органи да е направено то, но съмъ напълно съгласенъ съ народния прѣдставителъ г. Кознички да дамъ едно такова разяснително напомнюване.

В. Кознички: Доволенъ съмъ.

Прѣдседателъ: Има думата г. военниятъ министъръ, да отговори на друго едно питане.

Министъръ генералъ Н. Никифоровъ: Г. г. народни прѣдставители! Старозагорскиятъ народенъ прѣдставителъ г. Шиваровъ е отправилъ слѣдующето питане къмъ мене: (Чете)

„Съгласно чл. 60 отъ правилника, отправямъ слѣдующето питане къмъ г. министра:

„1. Извѣстенъ ли е г. министърътъ, че отъ деня на мобилизацията до днесъ никакъ не е плащано на войницитѣ слѣдующата имъ се заплата — 1 л. мѣсечно, и

„2. Ако е извѣстенъ, то защо досега не е разпоредено за изплащането.“

Г. г. народни прѣдставители! Заплатата на всички военнослужащи, офицери или долни чинове, безъ разлика, се плаща въобще, безъ никакви прѣпятствия редовно. Въ отдѣлни случаи, откакъ е обявена общата мобилизация, дѣйствително, има на доста много мѣста извѣстно закѣснѣние, но само закѣснѣние, а не че нѣкому е отказана заплата, или че отъ това закѣснѣние нѣкой ще бѣде лишень отъ да получи заплата си. Причинитѣ, по които нѣкъдѣ сж ставали закѣснѣния, можете да разберете отъ слѣдующитѣ 1—2 депеша, които въ видъ на обяснение сж постѣпили до мене отъ областнитѣ интенданства и отъ Главното тилово управление. Нека ви прочета по-напрѣдъ обяснението отъ началника на Главното тилово управление по отношение на войницитѣ отъ частитѣ на дѣйствующата армия. А именно донася ми се така: (Чете) „Нѣма причини, за да не е била дадена заплата на войницитѣ, освѣнъ ако има нѣкъдѣ отдалечени отъ своитѣ щабове отдѣлни войници или команди. За всѣки случай запитахъ тиловитѣ управления на частнитѣ армии да донесатъ, ако има подобенъ случай“. Както ви казахъ, получихъ и други 1—2 донесения отъ областнитѣ интенданства въ тила на армията. Така, напр., старозагорскиятъ началникъ на областта донася така: (Чете) „Заплатата на войницитѣ се раздава, само че въ нѣкои части това е ставало не-

своеврѣменно, причината на което е често промѣнливия съставъ на частитѣ и липсата на опитенъ персоналъ по съставянето и оправдаването на отчетноститѣ; освѣнъ това, въ допълняющитѣ части редовното изплащане при най-големо желание не може да стане по причина, че тѣхнитѣ състави почти ежедневно се мѣни съ изпращането хора за допълнение на дѣйствующитѣ части и припикдането такива отъ послѣднитѣ като болни и ранени. Разпоредихъ да се изплати на всички, на които не е изплатено досега.“

Пловдивскиятъ началникъ на дивизионната областъ донася така: (Чете) „На войницитѣ отъ частитѣ на дивизионната областъ е редовно раздавано заплата прѣзъ врѣме на военното положение. Въ 9 и 21 допълняющи дружини не е раздадено за февруарий и мартъ, понеже очакватъ да имъ се пратятъ документи отъ частитѣ отъ тия дружини, командирвани въ новоосвободенитѣ земи, съ които документи, приложени къмъ общитѣ оправдателни документи по заплатитѣ, ще оправдаятъ по-рано изтеглени аванси и ще изтеглятъ нови за раздаване заплата за поменатитѣ по-горѣ мѣсеци. Причината на това малко забавяне е труднитѣ съобщения съ новоосвободенитѣ земи.“ Отъ всички областни интенданства сѣ въ този смисълъ сж постѣпили обяснения по мое поискване. Отъ това, г. г. народни прѣдставители, ще се убѣдите, че въ случая имаме закѣснѣния на нѣколко мѣста, които закѣснѣния сж напълно оправдани, поради обстоятелството, че сега при състоянието на армията ни по воененъ съставъ и при нахождението на частитѣ въ разни мѣста, кждѣто съобщенията сж трудни съ по-горнитѣ инстанции и послѣ, поради обстоятелството, че по причина на болести и наранявания и пр., постоянно голѣмо число войници прихождатъ отъ полковетѣ въ своитѣ допълняющи дружини и обратно, минаватъ прѣзъ болницитѣ и пр., отъ всичко това отчетността се твърдѣ много усложнява и додѣто да се разправятъ съ всѣкиго одного, кой отъ тѣхъ и какъ трѣбва да получи заплата си, минава доста много врѣме. При това, прибавете още и отсъствието на достатъченъ административенъ персоналъ въ допълняющитѣ части, въ самитѣ части, които сж въ тила на армията. Ето тѣзи сж причинитѣ, по които тукъ-тамъ ставатъ закѣснѣния, които закѣснѣния, обаче, нито най-малко нѣма да повлѣкатъ слѣдъ себе си лишаване войницитѣ да получаватъ слѣдующитѣ имъ се заплата.

Прѣдседателъ: Има думата старозагорскиятъ народенъ прѣдставителъ г. Георги Шиваровъ, за да каже, доволенъ ли е отъ отговора на г. министра.

Г. Шиваровъ: Г. г. народни прѣдставители! Съжалявамъ, че не мога да кажа думата „доволенъ съмъ“ отъ обясненията на г. военния министъръ. Г. военниятъ министъръ, въ отговоръ на моето питане казва: „Споредъ добититѣ свѣдѣния, на голѣма частъ отъ армията е изплатено за нѣколко мѣсеца, съ изключение на едно-два мѣста не е доплатено“. Това не е така. Споредъ моитѣ свѣдѣния, въ които азъ не се съмнѣвамъ нито най-малко, па вѣрвамъ, че и голѣма частъ отъ народнитѣ прѣдставители иматъ писма отъ разни части на армията, отъ които се вижда, че по всички краища едни не сж получили заплата отъ началото на мобилизацията, а други, не сж получили, както казва г. военниятъ министъръ, не за единъ-два мѣсеца, а отъ януарий мѣсецъ. Има нѣщо повече. Има отъ дѣйствителнитѣ войници, които още прѣзъ мѣсецъ августъ сж били командирвани въ резервнитѣ полкове и не сж получили заплата, както за мѣсецъ августъ, така и за септемврий. Прѣдъ менъ стои едно писмо отъ чаталджанскитѣ позиции. Лицата, които ми пишатъ ги познавамъ много добрѣ и не мога да се съмнѣвамъ

въ съдържанието на писмото. Менѣ се види чудно, дѣто г. военниятъ министъръ изтъква туй обстоятелство, разбира се, силавайки се на обясненията на началниците на армията, че не могатъ да се намиратъ войниците дѣ сж и редъ други спѣхъ имало, формалноститѣ по закона за отчетността не били изпълнени, поради които не е изплатено. Ами какъ се намиратъ бързо, въ края на всѣки мѣсець г. г. офицеритѣ по всички части, навсѣкждѣ за да имъ се изплащатъ, и нѣщо повече — да имъ се даватъ и аванси? Менѣ ми се чини, че както врѣмето е изключително сега, както въ много случаи сж правени отстъпки и отклонения отъ цѣла серия закони въ страната, тѣй би трѣбвало и въ конкретния случай да се направѣше едно изключение, да не бждемъ толкозъ буквоѣдци и формалисти въ самия законъ, а да гледаме да дадемъ тая скромна заплата по 1 л. на мѣсець на нашия войникъ. Ако г. министърътъ на желѣзницитѣ, прѣди нѣколко врѣме ви каза, че колетитѣ сж раздавани наврѣме на войниците, а пъкъ тѣ седѣха дълго врѣме на трупани и лишихме войницитѣ отъ помощта, имъ отъ къщи, бива ли сега да ги лишаваме и отъ туй, което имъ се слѣдва по закона — по 1 л. заплата. Г. военниятъ министъръ ще каже: че 1 л. заплата, какво струва за единъ войникъ.

Министъръ генералъ Н. Никифоровъ: Нѣма да кажа така.

Г. Шиваровъ: Тя е много голѣма заплата за него. Ето защо ми се чини, че г. военниятъ министъръ ще направи много добръ, ако, макаръ и малко късно да е, още сега направи нужнитѣ разпорѣждания да се доплати на всички войници. Независимо отъ това, не е платено и на тѣзи господа, които сж произведени наскоро въ запасни подпоручици.

Н. Мушановъ: Никому.

Г. Шиваровъ: Това казва сега и г. Мушановъ. Това прави лошо впечатление като едни получаватъ двойни и тройни заплати, а други да не могатъ да получатъ и скромния свой левъ.

Прѣседателъ: Има думата г. министърътъ на войната.

Министъръ генералъ Н. Никифоровъ: Г. г. народни прѣдставители! Търновскиятъ народенъ прѣдставителъ г. Петъръ Пешевъ е отправилъ къмъ мене слѣдующето питане: (Чете)

„Моля г. министра на войната да отговори:

„1. Не е ли врѣме да се освободятъ вече отъ служба зачисленитѣ въ дѣйствующата сега армия български граждани неслужили по недѣжгавостъ, негодностъ и други причини, но обложени съ данѣкъ, та съ това да се прѣмахне допуснатото неравенство, което тѣ търпятъ поради обстоятелството, че въ много околии тѣхнитѣ другари не сж никакъ по-виквани подъ знамената.

„2. Вѣрно ли е, че на войницитѣ и подофицеритѣ не сж платени заплатитѣ и ако е вѣрно, защо е допуснато това?“

Г. г. народни прѣдставители! По втория пунктъ мисля, че е излишно да отговарямъ, защото току-що сега по този прѣдметъ бѣше отговорено по питането на народния прѣдставителъ г. Шиваровъ.

По първия пунктъ имамъ да отговоря, г. г. народни прѣдставители, че освобождаването на една извѣстна категория запасни войници отъ служба не става иначе, освѣнъ тѣй, както го прѣдвижда самиятъ законъ за въоръженитѣ сили, т. е. тогава, когато се прѣдприеме съ височайши указъ обща или частична демобилизация. Още повече това не може

да стане не само по формалистични, но и по едни други много по-важни причини, затова, защото броятъ на подобнитѣ е съ нѣколко десетки хиляди. По свѣдѣнията на министерството, отъ тази категория има подъ знамената не по-малко отъ 30 хиляди души. Уволнението на подобнитѣ би означавало ослабване състава на армията днесъ, когато ние още се намираме въ война. При тѣзи условия, г. г. народни прѣдставители, нито министърътъ на войната, нито правителството изобщо, може да вземе на себе си отговорността да пристѣпни къмъ уволнението на една цѣла категория, брояща нѣколко десетки хиляди души, съ което да отслаби армията въ врѣме, когато въ всѣки единъ моментъ тя може да потрѣбва, да бжде толкозъ силна, колкото страната ни и народътъ ни може да я създаде.

Прѣседателъ: Има думата запитвачътъ г. Петъръ Пешевъ.

П. Пешевъ: По втория пунктъ на моето питане, относително изплащане заплатитѣ на войницитѣ и унтеръ-офицеритѣ, г. министърътъ даде обяснения, отъ които и азъ не съмъ доволенъ, както и прѣдговорившиятъ г. Шиваровъ, защото всестранно, отъ всѣкждѣ войницитѣ се оплакватъ, че те имъ е платенъ и тоя 1 л. на мѣсець, който имъ е необходимъ. Тѣй щото и азъ се присъединявамъ къмъ молбата на г. Шиварова да се направи бързо разпорѣждане, безъ да се гледатъ различнитѣ формалности, да се изплати на войницитѣ.

Министъръ генералъ Н. Никифоровъ: Не може да не се спазватъ формалноститѣ.

П. Пешевъ: По първия пунктъ ще кажа слѣдующето: моето питане се отнася за войници не запасни, но за такива български граждани, които по недѣжгавостъ, по недобро доглеждане, поради сака-тость, хромостъ и пр. причини сж били освободени отъ военна служба като негодни за такава.

Министъръ генералъ Н. Никифоровъ: Въ мирно врѣме само, г. Пешевъ.

П. Пешевъ: Тѣмъ болѣе, въ военно врѣме. Ако единъ недѣжгавъ войникъ е негоденъ за въ мирно врѣме да понесе службата, какъ ще е годеенъ той въ военно врѣме, при хиляди по-голѣми трудности, да носи тая служба?

Министъръ генералъ Н. Никифоровъ: Въ тилонитѣ служби, г. Пешевъ.

П. Пешевъ: Азъ имамъ прѣдъ себе си една записка до началника на втората тракийска дивизионна областъ отъ командира на 21 допълняюща дружина, съ която се моли началникътъ на тракийската дивизионна областъ да бждатъ освободени въ домашенъ отпускъ всички данѣчни войници да работятъ дома си, понеже тукъ не изпълнявали строева служба. А такива сж и въ Ямболъ, и въ Стара-Загора, и въ Деде-Агачъ, и то не всички обложени съ данѣкъ, но само въ извѣстни околии извѣстни нѣкои категории, дори отъ една околия едни сж взети, други не сж взети, както въ Софийско, както въ Кюстендилско, както е въ Ямболско и въ Сливенско. Пробрели сж тогози и онгози по благоволенията на този и онзи, взели сж само нѣкои единици хора, които се скитатъ немилни-недраги, безъ никаква работа, да метатъ улицитѣ.

Г. Шиваровъ: Отъ Старозагорско сж ги карали да копатъ гробове.

П. Пешевъ: Това нѣщо, г. г. народни прѣдставители, не може да се търпи, особено, като се създава едно неравенство между българскитѣ граждани: една и съща категория хора, обложени съ данѣкъ, свършено се освобождаватъ, никакъ не се викатъ, а други се викатъ да стоятъ седемъ мѣсеца, свършено ненужни и безполезни, както тукъ казва командирѣтъ на 21 допълняюща дружина. Азъ мисля, че изказвамъ желанието на цѣлото народно прѣдставителство, като замолвамъ г. военния министъръ и правителството да разпоредятъ, щото тая несправедливостъ и тая неправда да се поправятъ частъ по-скоро и тѣзи хора, които не сж нужни за дѣйствующата армия и не сж годни за нея, да бждатъ разпратени по домоветѣ си, дѣто сж полезни и дѣто сж необходими.

Прѣдседателъ: Има думата г. военниятъ министъръ.

Министъръ генералъ Н. Никифоровъ: За едно малко освѣтление, г. г. народни прѣдставители, виждамъ за необходимо да взема вторично думата. Азъ имахъ вече случай въ първата половина на настоящата сесия на Народното събрание да обясня, че всички обложени съ данѣкъ, но които сж годни за извѣстни нестроеви тилови служби, сж, по общо правило, повикани подъ знамената. Изключение има само въ двѣ дивизионни области и въ двѣ окржжия на друга една дивизионна областъ, и то само поради грѣшка, направена прѣди години отъ началникитѣ на полковитѣ окржжия. И още въ самото начало на мобилизацията, когато се откри тази грѣшка, стана въпросъ, да-ли да се извикатъ и тѣ допълнително, на общо основание, щомъ като около ¼ отъ тѣхнитѣ подобни въ царството сж повикани и сж отишли подъ знамената. Додѣто да се направи това разбирателство, изминаха се 1—2 мѣсеца, ние се намѣрвахме прѣдъ вѣроятния свършекъ на войната и въ Министерския съвѣтъ, докладвано отъ моя страна по прѣдмета, въпросътъ се остави висящъ. И отъ днешъ на днешъ, очаквайки края на войната, ние не се рѣшихме да отидемъ, слѣдъ толкова мѣсеца, да извикаме подъ знамената оная частъ, която по погрѣшка, и то по погрѣшка направена прѣди 7—8 години, е била останала неповикана подъ знамената. Туй е обяснението. А иначе, като общо правило, всички, макаръ обложени съ данѣкъ, обаче годни за тилови нестроеви служби, непрѣмѣнно се повикватъ подъ знамената, защото тѣй се е разбиралъ законътъ за въоръженитѣ сили прѣзъ всичкото врѣме на миналитѣ нѣколко години, тѣй се е разбралъ и изтъквалъ той и днесъ, прѣзъ настоящата война. Освобождаването по негодностъ и облагането съ воененъ данѣкъ се е изтъквало, че има смисълъ само за освобождаване отъ военна служба въ мирно врѣме, а не и въ военно врѣме, когато страната има нужда да напегне всичкитѣ свои сили, за да защити своитѣ права, и когато се прибѣгва къмъ най-последнитѣ срѣдства. Следователно, нѣма защо да се лишимъ отъ услугата, която могатъ да дадатъ извѣстни негодни за военна служба въ мирно врѣме, обаче, достатъчно годни да изпълняватъ въ военно врѣме нѣкакви нестроеви тилови служби. Ако не бѣхме прибѣгнали къмъ тѣхъ, трѣбваше тѣхнитѣ мѣста, тѣхнитѣ служби и тѣхнитѣ длѣжности да се заематъ отъ хора, способни съ пушка въ ръка да излѣзатъ срѣщу неприятеля. Ето какъ стои този въпросъ, г. г. народни прѣдставители.

Д. Страшимировъ: Г. прѣдседателю! Искамъ да кажа двѣ думи за реда, по който се отговаря на питанията.

Прѣдседателъ: Вие нѣмате питане, а запитване.

Д. Страшимировъ: Двѣ думи искамъ да кажа само за този редъ.

Прѣдседателъ: Моля, по правилника трѣбва по-напрѣдъ да свършимъ съ питанията.

Д. Страшимировъ: Азъ опзи днешъ имахъ едно питане и за него се приложи този редъ, за който искамъ да Ви попитамъ сега, за да се обясни работата. Монѣ ми се вижда, че не се пази редътъ, по който питанията и запитванията сж постѣпвали. Отъ нѣколко врѣме, отъ прѣдседателството е усвоена една практика, споредъ която, като има постѣпвали повече питаниа, отправени къмъ г. военния министъръ, дава му се думата да отговори на всичкитѣ питаниа, отправени къмъ него, и слѣдъ това вече се пристѣпва къмъ питанията, отправени къмъ другитѣ министри. Азъ мисля, че този редъ, усвоенъ отъ почитаемото прѣдседателство, търпи извѣстно прѣтълкуване. Старата практика си бѣше добра — да се отговаря на питанията по реда, по който сж дадени. Азъ забѣлѣзвамъ, че има нѣкои питаниа, които сж дадени по-напрѣдъ до други министри; тѣ се поставятъ нарочно най-сетнѣ и се остава г. военниятъ министъръ едно слѣдъ друго да взема думата. Този пътъ не е правъ. Исканъ да Ви обърна вниманието, че това е една практика съвсѣмъ нова.

Д-ръ Б. Вазовъ: По-добра е.

Д. Страшимировъ: Не е по-добра, защото търпи прѣтълкуване. Ако г. прѣдседателъ я е усвоилъ и вижда нѣкои прѣимущества въ тая практика, той е въ правото да обясни, но азъ намирамъ, че тя търпи прѣтълкуване.

Прѣдседателъ: Нѣмаше нужда отъ обясненията на г. Страшимирова. Прѣдседателството трѣбва да изпѣлни дѣлгъ си. Въ правилника нищо не е казано, по кой редъ да се гледатъ питанията, . . .

Д. Страшимировъ: Азъ говоря за практиката, че е съвсѣмъ нова.

Прѣдседателъ: . . . а само се казва, че въ началото на засѣданието министритѣ отговарятъ на питанията. Практиката е била, че въ началото на засѣданието отговарятъ министритѣ, които се намиратъ тукъ. Ако не се намиратъ тукъ, излишно е да издирваме датата на постѣпването на питанията и да искаме по-напрѣдъ на тѣхъ да се отговори. Напр., въ папката, която е сложена прѣдъ мене, има отправено питане къмъ г. министра на външнитѣ работи и изповѣданията — нѣма го, остава ме го; има друго питане отправено къмъ г. министра на земледѣлието — и него го нѣма, оставаме го настрана. Едно питане бѣше отправено къмъ г. министра на желѣзницитѣ — той отговори на него; има други питаниа, отправени къмъ г. военния министъръ, на които той ще отговори и слѣдъ туй има питане отправено къмъ г. министра на вътрѣшнитѣ работи — той е тукъ и ще си каже думата. Впрочемъ прѣди да се свърши засѣданието, ако дойдатъ двамата г. г. отсъстващи министри, ще ги замоля да дадатъ своитѣ отговори. Така че всички ще бждатъ удовлетворени.

Д. Страшимировъ: Азъ моля извинение отъ г. прѣдседателя. Азъ не бързамъ за мене си, но за да не бжда криво разбиранъ, казвамъ, че на мене тая практика не ми харесва. (Смѣхъ) По-хубаво е да се спазва старата практика, като г. г. министритѣ отговарятъ на питанията и запитванията по реда, по който сж постѣпвали. Това е мое мнѣние и азъ си запазвамъ правото да имамъ мнѣние.

Прѣдседателъ: Азъ, като по-старъ парламентаръ, имамъ претенцията да тълкувамъ по-добър не само правилника, но и практиката.

Има думата г. военниятъ министъръ.

Министъръ генералъ Н. Никифоровъ: Г. г. народни прѣдставители! Старозагорскиятъ народенъ прѣдставителъ г. Шиваровъ е отпратилъ къмъ менъ едно питане, което съдържа седемъ точки и се отнася до нѣкакви незаконни, прѣстъпни дѣйствия на единъ подпоручикъ, на нѣкой си Петко Михалевъ, командиръ на II рота, I старозагорска опълченска дружина, 12 полкъ. По питането на народния прѣдставителъ г. Шиваровъ поискахъ обяснение отъ надлежния началникъ на областта, и получихъ слѣдующия отговоръ: (Чете) „Подпоручикъ Михалевъ е отъ I опълченска дружина, XII полково окръжие, която е въ Кулели-Бургазъ, където е изпратена прѣписката за произвеждане дознание. Напомнихъ телеграфически за по-скорошното изпращане дознанието. № 2170. Подписалъ замѣстникъ-началника на VIII дивизионна областъ: Майоръ Цвѣтковъ“. Досега това дознание не ми е още прѣдставено и, ползувамъ се отъ случая да увѣря г. г. народнитѣ прѣдставители, че когато се получи, азъ ще изпълня дълга си по отношение на този подпоручикъ, споредъ разкритията, които ще бждатъ направени.

Прѣдседателъ: Има думата запитвачътъ г. Герги Шиваровъ.

Г. Шиваровъ: Г. военниятъ министъръ каза, че моето запитване се състои отъ седемъ пункта, ...

Министъръ генералъ Н. Никифоровъ: Да. Отъ седемъ пункта.

Г. Шиваровъ: ... а Вие отговаряте само на единъ пунктъ.

Министъръ генералъ Н. Никифоровъ: Изобщо по всичкиятъ, г. Шиваровъ. Цѣлото Ваше питане е прѣратено и по него се произвежда дознание.

Г. Шиваровъ: Азъ ще Ви се моля, г. военни министре, когато ще добиете нужнитѣ свѣдѣния отъ страна на военнитѣ власти за този разпасанъ подпоручикъ ...

Д-ръ Б. Вазовъ: Той още не е виновенъ.

Министъръ генералъ Н. Никифоровъ: Недѣйте го титулува така, защото може-би не заслужава.

Г. Шиваровъ: Вземамъ си думата назадъ.

Прѣдседателъ: Г. Шиваровъ! Азъ Ви напомнямъ, че нѣмате думата, защото на туй питане военниятъ министъръ не може да отговори.

Г. Шиваровъ: Г. военниятъ министъръ ще бжде въ състояние да отговори навѣрно тогава, когато ние, може-би, не ще бждемъ тукъ. Затова, азъ ще моля г. военния министъръ да направи туй, което прѣдписватъ законитѣ.

Министъръ генералъ Н. Никифоровъ: Бждете увѣрени въ това.

Прѣдседателъ: Има думата г. военниятъ министъръ да отговори на питането на г. Мушанова.

Министъръ генералъ Н. Никифоровъ: Г. г. народни прѣдставители! Народниятъ прѣдставителъ г. Муша-

новъ е отпратилъ къмъ менъ слѣдующето питане: (Чете)

„Възъ основа на чл. 60 отъ правилника за вътрѣшния редъ на Народното събрание, моля г. министра на войната да ми отговори:

„1. Вѣрно ли е, че на сърбската армия, находяща се при Одринъ, е била възложена най-трудната работа, защото ѝ било заповѣдано да завладѣе най-силнитѣ турски позиции и най-силнитѣ фортове, както се е изразилъ въ Скупщината сръбскиятъ воененъ министъръ, г. Боиновичъ?

„2. Вѣрно ли е, че 20 пѣхотенъ сръбски полкъ е завладѣлъ съ пристѣнъ турския фортъ Хадърлъкъ-Идиримъ, и тамъ е билъ пѣхотенъ Шукри-паша, който слѣдъ това билъ прѣдаденъ на командующия втората армия генералъ Ивановъ? (Смѣхъ)

„Ако горнитѣ съобщения, направени официално въ Скупщината отъ сръбския воененъ министъръ, не сѫ истински, каква е истината по тия въпроси?

„3. Каква е числеността на сръбскитѣ войски, находящи се въ Одринъ, кои сектори сѫ заемали, и кои фортове сѫ атакували?“

Г. г. народни прѣдставители! По този прѣдметъ има подадено отъ народния прѣдставителъ г. Михалъ Такевъ едно запитване въ по-община, по-обстоятелствена форма. Ще моля почитаемото Народно събрание да се съгласи да се резервирамъ да отговоря на прѣдмета тогава, когато ще имамъ честта да отговоря на запитването.

Отъ болшинството: Съгласни сме.

Прѣдседателъ: Има думата търновскиятъ народенъ прѣдставителъ г. Никола Мушановъ.

Н. Мушановъ: Г. г. народни прѣдставители! Когато г. министърътъ на войната чѣте днесъ питането, то прѣдизвика смѣхъ. Това е много характерно, защото на това питане, слѣдъ 20 дена да се отговори, ще прѣдизвика смѣха на Народното събрание — затова не съмъ кривъ азъ, и нѣма какво да ви обижда. Нѣма съмнѣние, че ако отговорътъ на питанята се бави 20 дена, ще прѣдизвика смѣхъ.

Д-ръ Б. Вазовъ: Понеже смѣтатъ, че нѣма въ свѣта човѣкъ, който да се съмнѣва въ това, кой е взелъ Одринъ.

Прѣдседателъ: Г. Мушановъ! Смѣхътъ на Народното събрание има съвѣсмъ друго значение.

Н. Мушановъ: Искамъ да кажа, че ако г. министърътъ на войната има за цѣль само да отсрочи отговора на това питане още за нѣколко врѣме, като ми казва, че не иска да отговори на питането, а на запитването, тогава това е свършено безцѣлна работа. Ако ли пъкъ г. министърътъ е рѣшенъ да отговори сега на запитването на г. Такева, добръ, азъ нѣмамъ нищо противъ, но ако се прави съ цѣль да не се отговори днесъ на питането, като се отложатъ отговорътъ на интересащата, тогава позволете ми да ви кажа, че хубаво е да го оттегля, отколкото да отправямъ по единъ такъвъ въпросъ, слѣдъ 30 дена, питане къмъ военния министъръ.

Министъръ генералъ Н. Никифоровъ: Прѣд всичко, г. Мушановъ, азъ съмъ получилъ Вашето питане на 12 априлий. Днесъ е първиятъ денъ, когато азъ съмъ ималъ случая да отговоря на това питане. Отъ моя страна, въ случая, не е имало забавяне.

Прѣдседателъ: Има думата г. министърътъ на войната.

Министър генерал Н. Никифоров: Г. г. народни представители! Душишкият народен представител г. Кознички е отправил до мене следното питане: (Чете)

„Когато победоносните български войски ще се завърнат и народът ще ликува, една значителна част от него ще остане в тежילה и мизерия. Роднините и близките на убитите, осакатените и заболелите при изпълнение на своя отечествен дълг, колко и да гледат с задоволство на славните резултати от войната, не може, с тежга на душата си, да не си спомнят за своето положение, което, на повечето от тях, ще бъде отчаяно и безнадеждно, ако о време държавата не им укаже необходимата помощ. Сегашният закон за пенсията, създаден преди войната, когато не е било известно, кога и дали България ще стане велика, безспорно, трябва да бъде преработен съгласно новите условия. Не трябва да се оставят инвалидите и наследствените пенсии в тия незначителни размери. И пенсията на офицерите не са големи, обаче, ония на долните чинове са съвсем малки. Съгласно чл. 20, когато войникът е неспособен да изкарва прехраната си с собствен труд и се нуждае при това и от лично прислужване, получава по 30 л. месечно. И тъй героите от войната, които е с отрязани ръце и без крака, ще трябва с тия 30 л. п да се обдържа и да заплаща другиму да го гледа, защото без чуждо прислужване не може да живее. Допуска ли достойнството на велика България, щото инвалидите и сираците на убитите да живеят в окаяно положение? Затова, питам:

„Не намира ли г. военният министър за справедливо и навременно да поиска да се увеличат пенсията за инвалидите и за наследниците на загиналите и, ако такова намърение има, кога мисли да го реализира?“

Г. г. народни представители! Известно ви е, че в настояще време ние имаме един закон за пенсията по гражданското и военно ведомство. В този закон, наистина, са предвидени пенсии за подобни случаи. Обаче, аз съм напълно съгласен с народния представител г. Кознички, както той мотивира своето питане, че предвиденият в този закон размер за пенсия на осакатените и на наследниците на семействата на падналите герои, е или недостатъчно голям или недостатъчно целесъобразно определена. Изобщо, имам да добавя, че законът за пенсията по гражданското и военно ведомство има голяма нужда от едно изменение, поправяне и, доколко, доколко зависи от мене, при първа възможност моя грижа ще бъде да се занимава с изработването на един друг, по-пълнен закон, който да урежда не само този случай, посочен от народния представител г. Кознички, но да оправя и други някои неспособности, които, според мене, действително в доста значителна и сериозна смисъл съществуват. Но досега, откакто се е почнала войната и, може-би, след няколко месеца, едва-ли ще има физическа възможност, за да може министерството да се занимае с изработването на такъв един законопроект, защото материята е достатъчно сложна. При това, законът е собствено закон не по военното ведомство, той е повече по финансовото ведомство; необходимо е, следователно, той да бъде изработен съвместно между двата министерства, работа сравнително много трудна, работа такава, която изисква дълго време, а пък днес ние не се занимаваме при обстоятелства такива, за да бъде това физически възможно. Аз се надявам, че ще бъде достатъчно за народния представител г. Кознички, ако дам тук уверение пред почетаемото Народно събрание, че, доколко ще зависи лично от мене, аз няма да пропуска първия есенен случай да се занимава с изработва-

нето на един цел проект, който въобще да изпълни съществуващия закон и да го оправя, защото, както казах, в него аз лично съзирам да има доста много непълноти, неспособности и неясности. При такова положение на въпроса, надявам се, че народният представител г. запитвачът ще се удовлетвори.

Председател: Има думата запитвачът г. Величко Кознички, за да каже, доволен ли е или не от отговора на г. министъра на войната.

В. Кознички: Г. г. народни представители! Сега-засега, до първи май, действително, няма достатъчно време, за да се внесе такъв законопроект, но изглежда по всичко, че след един или два месеца ще имаме извънредна сесия. Въ продължение на това време уважаемият г. министър на войната може да сезира и колегите си министри върху въпроса, а може да назначи и специална комисия да се занимае с онези належащи реформи, за които той току-що спомена, и ако има реформа, която най-много да е належаща в случая, то е да се увеличи именно пенсията на инвалидите долни чинове, както и на наследниците на загиналите в войната, или волгдствие войната. А заради това не се изисква много голяма работа и голям труд. Ако има някои по-нататъшни други промени по процедурата, те могат да бъдат направени по-късно; сега-засега, най-големият интерес на нуждаещите се е разбрът на тези пенсии. Аз виждам всичката добра воля на г. министъра да внесе пужните подобрения, и надявам се, че въ извънредната сесия той ще сезира почетаемото Народно събрание с такъв един законопроект. Въ този смисъл аз съм доволен от отговора.

Председател: Има думата г. министърът на войната.

Министър генерал Н. Никифоров: Още едно последно питане има отправено до мене от пловдивския народен представител г. Михаил Такев, с което въ заключение той пита: (Чете)

„1. Какви мерки мисли да вземе г. министърът, за да не остават семействата на г. г. офицерите, лейкарите, фелдфебелите и подофицерите, загинали на бойните полета въ защита върховните отечествени интереси, да мрат от глад докато се снабдят с необходимите документи за получаване на предвидената от законите на страната пенсия.“

„2. Не счита ли г. министърът, че до завършването на частите на постоянните им местожителства, дѣто се намират и съответните архиви, добри ще бъде с специално разпореждане да се разрши, щото семействата на тия ратници да продължават да получават ония заплати, които са получавали техните съпрузи и родители, а след определение на пенсията да станат необходимите одржки, ако пенсията би била по-малка от заплатата.“

Г. г. народни представители! По първия пункт на това питане имам да отговоря, че въ първите месеци на войната действително много трудно бѣше да се доставят необходимите документи, за да могат наследниците на загиналите герои да си получат, въ възможен кратък срок, принадлежащата им се пенсия. Трудността се създаваше от само себе си, защото частите, намирайки се срѣщу неприятеля, днес тук, утрѣ там, не можеха да имат възможност да издават онези документи, които според закона, частите именно трябва да издават, за това, че някои офицер или войник е бил паднал убит. Но въ последните месеци вече тези трудности се отстраниха, бавенията постепенно-постепенно се намалиха и по свѣдѣнията ми,

въ най-последно време, почти безъ особена забава, всички семейства на нещастниците, загинали наши герои, се снабдяват редовно съ документи и безплатно могат да си получатъ своевременно законната имъ пенсия.

По втория пунктъ имамъ да отговоря на г. народния представителъ, че колкото и да е желателно да се удовлетвори интересътъ на съпрузитъ и родителитъ на тѣзи нещастници, по духа, както народниятъ представителъ г. Такевъ го излага тукъ, съ пакъ чрезъ административни разпоредби, споредъ законитъ ни, споредъ правилата за счетоводството, е недопустимо и никой отъ министритъ нѣма тази властъ, колкото и той да желае да удовлетвори такава една много справедлива потребностъ — вънъ отъ физическата възможностъ е да се направи туй нѣщо.

Прѣдседателътъ: Има думата пловдивскиятъ народенъ прѣдставителъ г. Михаилъ Такевъ.

М. Такевъ: Г. г. прѣдставители! Сжщността на моето питане се състои въ слѣдующето. Бидейки въ първата армия на Чаталджа, азъ бѣхъ неприятно изненаданъ, когато, въ присъствието даже на единъ офицеръ, чужденецъ, князь руски, бѣше се открила подписа за събиране волни пожертвования за семействата на геройски падналитъ български офицери, останали вътрѣ въ територията безъ срѣдства за прѣхрана. И когато узнахъ, че тази невъзможностъ да получатъ тукъ пенсия, която законитъ на страната имъ даватъ право да иматъ, се дължи на невъзможността да се снабдятъ съ необходимитъ документи, прѣдвидени въ този законъ за получаване на инвалидни пенсии, и въобще на пенсии на загиналитъ на бойното поле офицери, лѣкари, младши и старши-подофицери, въобще тия, които получаватъ заплатата по бюджетъ — не говоря за долнитъ чинове, за тѣхъ има особени положения — казвамъ, когато узнахъ, че единствената причина за неполучаване пенсия е невъзможността да си доставятъ тия удостоверения, а не че нѣмало нѣкакви срѣдства въ страната, това ме принуди да помоля г. военния министъръ да намѣри едно срѣдство, чрезъ едно специално законоположение, както лиша въ своето питане, да се разрѣши, щото семействата на убититъ тѣзи офицери, лѣкари, подофицери и пр., до завръщането на частитъ въ тѣхнитъ мѣста, дѣто се намиратъ архивитъ на тѣзи части, дѣто се намиратъ служебнитъ списъци на тѣзи офицери, отъ които прѣписи сж необходими, за да могатъ да си получатъ тия пенсии, дѣто се намира, съ една рѣчь, архивата на тази частъ, къмъ която се е числил този офицеръ — а тия архиви не сж на бойното поле, тѣ се намиратъ тукъ, а пъкъ не знаемъ колко време ще се продължи туй положение; ото ние сме сега въ осмия мѣсець, а има една голѣма въпросителна, да-ли не ще се продължи още нѣколко мѣсеца, а въ това време да оставимъ тѣзи нещастни дѣца, семейства, майки и бащи на тѣй достойно жертвували себе си за тази страна наши офицери, лѣкари и пр., да мратъ отъ гладъ, ще бѣде много жестоко — та, казахъ, не намира ли г. министърътъ възможностъ, чрезъ министра на финанситъ, да се внесе едновременно положение, въ което да казва: „До завръщането на частитъ въ тѣхното постоянно мѣстоожителство на гарнизона, семействата на тѣзи загинали наши офицери, лѣкари, подофицери и фелдшери, продължаватъ да получаватъ сжщата заплата, каквато сж получавали и тѣхнитъ наследодатели“, а когато ще имъ се опрѣдѣли пенсията, ало би тая пенсия да бѣде по-малка, отколкото е чистата заплата, така казахъ, безъ добавъчнитъ дневни, тройни, то да се направи известно одържане, ало ли пъкъ ще трѣбва да получатъ по-

вече, да стане, съ една рѣчь, едно прѣсмѣтане. Г. министърътъ намира, че законитъ на страната не позволяватъ. Това е елементарно, това го знаемъ. Но азъ питамъ, до когато ние измѣнимъ тѣзи закони — азъ искамъ да ги измѣнимъ, така бѣше моето питане, да се направи едно прѣдложение — до това време съ какво ще се прѣпитаватъ семействата на тѣзи хора? Ще събиратъ волни пожертвувания на позицитъ между офицеритъ?

Прѣдседателътъ: Моля, г. Такевъ!

М. Такевъ: А вие знаете ли какъвъ ефектъ произвежда събирането волни пожертвувания между офицеритъ на позицитъ за семействата на тѣхнитъ загинали другари? Какво насърчение дава на тѣзи, които сж още живи, знайни, че ако утрѣ умратъ, тѣхнитъ дѣца ще се лишатъ въ отечеството отъ срѣдства на прѣпитание? Ето това бѣше поводътъ да отправя моето питане къмъ г. министъра. Той намира, че днесъ вече положението е малко измѣнено, и частитъ сж намирали възможностъ да издаватъ тѣзи удостоверения. Азъ смѣя да увѣря г. министъра, че най-последнитъ мои свѣдѣния, които не датиратъ отъ повече отъ 10 дена, гласятъ, че и досега мжнотитъ сж смѣтитъ, и досега семействата не могатъ да получатъ възможностъ, за да се снабдятъ съ тѣзи пенсионни книжки, за да получатъ това, което законитъ на страната имъ даватъ право да получатъ. Ето защо, азъ пакъ настоявамъ и моля г. министъра да намѣри едно срѣдство, а срѣдството азъ съмъ указалъ въ моето питане, да можемъ да дойдемъ своевременно на помощъ на тѣзи семейства, за да не получимъ обратния на онзи ефектъ, който гонимъ съ тѣй щедритъ вотирания на кредити въ камарата.

Прѣдседателътъ: Има думата г. министърътъ на вътрѣшнитъ работи, за да отговори на питанията, които сж отправени къмъ него.

Министъръ А. Людскановъ: Г. г. народни прѣдставители! На първо мѣсто има отправено къмъ мене едно питане отъ софийския народенъ прѣдставителъ г. Янко Сакжзовъ, въ което се казва, че управлението на Лозенградската болница било по-манило болнитъ, сакатитъ и раненитъ, които желаятъ да напуснатъ болницата, могатъ да я напуснатъ, обаче на свои разноси. Въ края на питането се казва: „моля г. министъра на вътрѣшнитъ работи да разслѣдва по-възможностъ по-скоро тая мѣрка отъ управлението“. Понекже така е питането, азъ разслѣдвахъ оплакването, макаръ това да не се касае прѣмо до моето вѣдомство, понеже всички болници, военни и граждански, които се намиратъ въ новоосвободенитъ мѣста, сж подъ вѣдомството на г. военния министъръ или, по-право, на военно-санитарната инспекция при главната квартира. Но понеже къмъ мене бѣше отправена тая молба, азъ изпълнихъ тоя дългъ, поискахъ свѣдѣния, понеже се иска отъ менъ да разслѣдвамъ работата, и получихъ слѣдния отговоръ:

„Всичкитъ се евакуиратъ на държавна смѣтка. За инспекторъ-лѣкаръ д-ръ Паскалевъ“.

Я. Сакжзовъ: Този отговоръ отъ кога е, г. министре?

Министъръ А. Людскановъ: Този отговоръ е новъ, защото азъ отжесткувахъ десетина дена отъ тукъ въ новоосвободенитъ мѣста. Той е отъ девети.

Прѣдседателътъ: Има думата г. министърътъ на вътрѣшнитъ работи да отговори на друго едно питане.

Министъръ А. Людскановъ: Второ едно питане имамъ отъ г. Александра Кипровъ, чирпански народенъ прѣдставителъ; и то пакъ трѣбване да бѣде обърнато къмъ министра на войната, а не къмъ мене, понеже се касае, както ще видите, до дѣйствию, които пакъ зависятъ отъ военно-санитарната инспекция. Питането е слѣдующето: (Чете)

„1. Извѣстно ли е нему и правителството, че измежду плѣненитѣ одрински турски войски е констатирана въ голѣмъ размѣръ холера азиатика;

„2. Ако това му е извѣстно, защо е разрѣшено тѣзи плѣнници да бѣдатъ настанени въ вътрѣшността на царството, дѣто иматъ прѣмо стъпкосновение съ българскитѣ граждани, отъ които мнозина вече сж заболѣли и умрѣли отъ холера, и

„3. Какви мѣрки мисли да вземе г. министърътъ на народното здраве за прѣкръпяване на холерата, която взема сѣ по-голѣми и по-голѣми размѣри въ страната.“

Имамъ честъ да отговоря на почитаемия запитвачъ слѣдующето. Истина е, че между турската войска, плѣнена въ Одринъ, е констатирана холера, обаче военното управление по свои съображения е трѣбвало да евакуира, да изпрати отъ Одринъ въ вътрѣшността на царството нѣкои части отъ плѣненитѣ. Когато, обаче, ги е изпратило и се е констатирала тази болестъ между тѣхъ въ доста голѣми размѣри, веднага е било спрѣно по-нататѣшното изпращане на плѣнници въ царството, и ония, които сж останали въ Одринъ, сж били подложени на слѣдующата се карантина. Въ всички пунктове, дѣто има турски военноплѣнници, сж изпратени лѣкари, взети сж всички мѣрки, както за прѣкръпяване на холерата между турскитѣ военноплѣнници, които сж останали въ Одринъ, така и между ония, които се намиратъ въ царството. И мога да съобщя на почитаемото Народно събрание, че къмъ 20 того — дотогава ми сж свѣдѣнията — въобще холерата между военноплѣнницитѣ е ограничена, намалена и оттогава нѣма нови холерни случаи.

Истината е, че когато тѣзи плѣнници дойдоха въ царството и доплитѣ отъ бойното поле колари и нѣкои други лица, които се завръщаха, а така сжщо и хора, които отъ тукъ бѣха отишли да наветятъ свои близки въ войската, донесоха на нѣколко мѣста въ царството холерни заболѣвания. За частие, обаче, тѣзи холерни заболѣвания бѣха малко и бидоха ограничени; тукъ имамъ подробни свѣдѣния, какъ сж били, по сега става безпрѣдметно, защото всичко това е прѣкратено и за наше щастие, холерата като-че-ли се е изродила. Слѣдъ три годишно въртуване въ Одринъ, холерата е изгубила своята вирулантностъ. Първата година е била много силна, вирулантна, втората е била много по-слаба, и тая трета година, откакъ холерата въртува въ Одринско между турската войска, е съвсѣмъ отслабнала въ дѣйствието си. Така щото, тя не е тѣй силна и не покосява голѣмо число отъ заболѣлитѣ отъ нея. Умрѣли сж процентно твърдѣ малко, отколкото би могло да се прѣдполага, както е било по-рано. Така щото, къмъ 20-то число на т. м. — защото дотогава ми сж свѣдѣнията — мога да съобщя на почитаемото Народно събрание, че между населението въ България днесъ заднесъ нѣма холерни случаи. Освѣтъ това никъдѣ въ България не въртуватъ заразители болести въ видѣ на епидемии.

Прѣдседателъ: Има думата г. министърътъ на вътрѣшнитѣ работи да отговори на друго едно питане.

Министъръ А. Людскановъ: Третото и послѣдно питане, което е отправено къмъ мене, то се касае до повѣреното ми вѣдомство, е отъ трѣнския на-

роденъ прѣдставителъ г. Георги Пѣевъ: (Чете) „Извѣстно ли е на г. министра, че по-голѣмата частъ отъ административния персоналъ, назначенъ въ новоосвободенитѣ земи, вмѣсто да въвежда правовъ редъ и съ културно общение да третира новото население, извършва полицейска служба съ груби грѣшки и по начинъ, който никакъ не може да задоволи изискванията на законитѣ.“

Имамъ честъ да отговоря категорически: не ми е извѣстно. На втората точка отъ питането. „Смѣта ли г. министърътъ да подобри административния персоналъ“, имамъ честъ да отговоря: да, всичкитѣ ми грижи сж отправени само къмъ туй, да подобрявамъ административния персоналъ.

Прѣдседателъ: Има думата трѣнския народенъ прѣдставителъ г. Георги Пѣевъ.

Г. Т. Пѣевъ: Г. г. народни прѣдставители! Туй питане отправихъ къмъ г. министра на вътрѣшнитѣ работи по съображения, които очаквахъ г. министърътъ да оцѣни. Но тѣй като г. министърътъ заяви, че не познава фактитѣ, които азъ визирахъ, и нѣма дознание за тѣхъ, и които, вървамъ, че сж познати, азъ съмъ принуденъ да заявя, че не съмъ доволенъ отъ неговия отговоръ и ще обърна моето питане въ интерпелация, запитване, за да посоча всичкитѣ факти, които ще потвърдятъ настоящето питане.

Прѣдседателъ: Въпросътъ е изчерпанъ.

Има нѣколко питання, които сж отправени до г. министра на външнитѣ работи и на изповѣданията, който отсъствува; когато дойде, макаръ че ще бѣде извънъ реда, азъ ще го помоля, ако може, да отговори и на тѣхъ. Има послѣ двѣ запитвания до г. министра на финанситѣ, едно до г. министра на правосъдието, а другитѣ сж до г. министра на войната. Азъ бихъ молилъ г. министра на финанситѣ, ако може, да отговори.

Министъръ Т. Теодоровъ: Кои сж? — Азъ не ги зная. Има едно на г. Шиварова, подадено вчера. По него има нужда да се направи провѣрка. Той се съгласи, и азъ на него веднага не мога да отговоря. Другото е къмъ г. министра на земледѣлието.

Прѣдседателъ: Има една интерпелация, отправена до г. министра на правосъдието отъ софийския народенъ прѣдставителъ г. Янко Сакжзовъ.

Министъръ П. Абрашевъ: Г. Сакжзовъ е отправилъ едно запитване чрезъ г. министра на правосъдието до почитаемия Министерски съвѣтъ. Запитването ми се съобщи едва вчера вечерта и, естествено е, че азъ не можехъ да го доложя дори на Министерския съвѣтъ, за да видимъ какво може да се отговори по него. Затова азъ ще моля почитаемия запитвачъ да се съгласи да се отговори други пътъ на неговото запитване, когато бѣда въ състояние да дамъ нѣкакъвъ отговоръ.

Я. Сакжзовъ: Други пътъ; може да се почака. (Влиза въ залата г. министъръ-прѣдседателъ)

Прѣдседателъ: Моля г. министра на външнитѣ работи и на изповѣданията, ако може, да отговори на питаннята, които сж отправени къмъ него.

Министъръ-прѣдседателъ И. Гешовъ: Азъ ще моля, г. прѣдседателю, да отговоря утрѣ на питаннята, защото чакамъ нѣкои свѣдѣния по тѣхъ, свѣдѣния, които, надѣя се, до утрѣ да имамъ, и тогава ще отговоря.

Прѣдседателъ: Има запитвания, отправени също така до г. министра на външнитѣ работи и на изповѣданията. Тѣ сж отъ г. г. Сакжзова, Пешева и Такева и нѣкои други — всички се отнасятъ, кон въ форма по-конкретна, кон въ форма по-обща, до външната политика.

Ако Народното събрание намира за умѣстно да се говори по всички изедно, азъ ще дамъ по редъ думата на г. г. интерпелаторитѣ; ако-же иска да говори всѣки по отдѣлно, тогава ще дамъ думата на онзи, който пай-първо е отправилъ запитване и по този начинъ ще слѣдваме реда, който ни прѣпорѣчва г. Страшимировъ.

Има думата г. министърътъ на външнитѣ работи и на изповѣданията.

Д. Страшимировъ: По запитванията, съгласно правилника, ние имаме думата по-напрѣдъ.

Министър-прѣдседателъ И. Гешовъ: Г. г. народни прѣдставители! Три сж запитванията. Отъ г. Пешева нѣма запитване; има само питане, на което ще отговоря утрѣ, както отдежъ рекохъ. А колкото за запитванията, тѣ сж отъ народнитѣ прѣдставители: г. г. Такевъ, Страшимировъ и Янко Сакжзовъ. И тритѣ, г. г. народни прѣдставители, сж по външната политика, и тритѣ се отнасятъ до нашитѣ отношения съ Турция, съ Гърция, съ Сърбия. И тъй като сега ние се намираме въ прѣговори съ тия държави, то, на основание чл. 92 отъ конституцията, азъ крайно съжалявамъ, че не мога да отговоря на тия запитвания, и моля Народното събрание да се съгласи да се не разискватъ тѣ сега.

Г. г. народни прѣдставители! Азъ се надѣя, че прѣди края на сесията ще мога да ви направя една декларация по тия наши отношения и съ тая декларация азъ се надѣя, че Народното събрание ще се задоволи.

Прѣдседателъ: Ако г. г. народнитѣ прѣдставители, запитванията на които сж сложени на днешенъ редъ, желаятъ да говорятъ и подиръ тази декларация на г. министър-прѣдседателя, разбира се, иматъ думата — азъ не мога да ги спра. Но ако мислятъ, прѣдъ видъ на това, че г. министърътъ общава да направи една декларация още прѣди края на сесията, да останатъ тия запитвания за по-късно, то разрѣшението на въпроса оставамъ на тѣхното усмотрение.

Д. Страшимировъ: Искамъ думата да говоря само за процедурата, по която трѣбва да се постѣпи.

Прѣдседателъ: Имате думата.

Д. Страшимировъ: Г. министърътъ на външнитѣ работи е въ правото си да не отговоря, и често неговъ дългъ е да не отговоря; конституцията му дава пълно право, а ние имаме дългъ да говоримъ. Вслѣдствие на това, азъ на всѣки случай ще гледамъ да се стобразя и да дамъ пълно уважение на всички мотиви, които той би ималъ. Но обръщамъ вниманието на почитаемото народно прѣдставителство на обстоятелството, че събитията вървятъ тъй ускорено, и всички свѣдѣния, които получаваме — нищо не е тайно, може правителството да си въобразява, че много работи сж тайни само за него, но тѣ не сж тайни — тъй ускорено, казвамъ, събитията вървятъ, че азъ трѣбва да съжалявамъ прѣдъ всички свѣтъ, че правителството може-би ще бжде принудено да бърза да даде извѣстно разрѣшение на работитѣ, кждѣто ние бързаме, сжщо ржководими отъ нашата отговорностъ, да му съдѣйствуваме съ обясненията си. Азъ не виждамъ тукъ никакъвъ контактъ между народно прѣдста-

вительство и правителство. Тоя контактъ сжществува до сега привидно, ние сме подкрѣпвали правителството а outance въ всичко, безъ да искаме обяснение. И затуй азъ моля г. министра на външнитѣ работи да не отлага много, да не чака окончателно да разрѣши извѣстни работи, по които може-би пѣше да има цѣлни указания чрѣзъ насъ за общественото мнѣние въ страната, и го прѣдупрѣждавамъ да не прави прибързано постѣпки, прѣди да е чулъ по единъ или другъ начинъ мнѣнието на страната. Днесъ нашитѣ избиратели, нашето общество, нашитѣ граждани сж повече подъ оржжие, съ огъня не трѣбва да си играемъ и не трѣбва да се прибързва съ много нѣща. Азъ мисля, че изпѣлнявамъ дълга си, като правя намежъ, че ние желаемъ да се запази нашето право за запитванията съгласно правилника, и ако ще се отлагатъ, да се каже точно дена, за когато се отлага отговорътъ на г. министра на външнитѣ работи, като си запазвамъ правото, споредъ правилника, да взема думата и да изтъквамъ запитването си и слѣдъ това нека г. министърътъ ни даде обясненията си. Азъ вѣрвамъ, че г. прѣдседателътъ на Народното събрание ще бжде добъръ да ни общае, че ще фиксира дена, ако може още отсега, и второ, запазвамъ си правото тогава, като да е за пръвъ пѣтъ фиксирано запитването, пакъ да взема думата за обяснение. Но пакъ намирамъ, че е рисковано губене на врѣме.

Прѣдседателъ: Моля г. министра на външнитѣ работи, не може ли да ни общае, кой дена ще бжде въ положение да направи тая декларация.

Министър-прѣдседателъ И. Гешовъ: Понедѣльникъ или вторникъ, г-да! Не по-късно отъ вторникъ, защото тогава се свършва сесията.

Прѣдседателъ: Тогава, остава за вторникъ. Има думата народниятъ прѣдставителъ г. Михаилъ Такевъ.

М. Такевъ: Г. г. прѣдставители! И днешното изявление на г. министра-прѣдседателя и министра на външнитѣ работи, които се оспавя на чл. 92 отъ конституцията, за да не ни даде онѣзи освѣтления върху нѣкои въпроси отъ външната политика, и днешното, казвамъ, изявление иде още единъ пѣтъ да подчертае онази крайна коректностъ и лоялностъ, която и правителство, и народно прѣдставителство държатъ спрѣмо нашитѣ съюзници по отношение на всичко онова, на което ние и цѣлнитъ свѣтъ сме свидѣтели отъ нѣкое врѣме пасамъ. Азъ не ще оспоря правото на г. министра на външнитѣ работи да не ни отговаря днесъ. Нека и още единъ пѣтъ той да даде да се знае, че отъ страна на България се употребяватъ всички срѣдства не само да се не затруднява съюзното дѣло, но, напротивъ, да му се даде всичката възможностъ, ако нѣкой отъ нашитѣ съюзници е трѣгналъ въ единъ неправъ пѣтъ, да се опомни. Но мене ме е страхъ отъ тази наша крайна коректностъ и лоялностъ, както по отношение нашата цензура едно врѣме да не ни се позволяваше да релевираме факти, да протестираме противъ извѣртването на много нѣща, които впоследствие имаха за резултатъ създаването на това положение, на което днесъ сме свидѣтели, и което отврѣщава приятелитѣ на съюзното дѣло. Може-би, ако ние бѣхме по-малко въздържливи, ако си отворѣхме устата, и тукъ, и вънъ въ печата, и по мердани, не пѣше да дойде работата до днешното състояние на нѣщата. Но станалото е станало, нека мислимъ, че ние сме длѣжни до край да издържимъ хладнокрѣвно всичко онова, което се върши за наша смѣтка тамъ, за кждѣто и за които българскитѣ

народът даде 100 хиляди жертви и един милиард разпоски. Нека всички наши съюзници знаят, че българският народ, колкото и да мълчи, той не забравя, че това, което е негово право, това, което е негово въжовно право, това, за което той е лъл своята кръв из тракийските и македонските полета, той ще го получи съ всички срѣдства, съ които разполага. И, слѣдователно, ако ми днес да замълчаваме, ако и днес да не отговаряме по всички тѣзи въпроси, които повдигаме, това не ще каже и нека не се прѣтълкува, като слабост отъ наша страна. Българският народъ не отива по булевардитѣ, не отива въ своята ежедневна преса да прави изявления, да прави декларации, да дразни, да прави нѣща, които не само никого не ползватъ; напротивъ, могатъ да докаратъ всичката тази работа до една развяска твърдѣ нежелателна. Това, обаче, което азъ днес искамъ да подчертая, то е да се знае навсѣдѣ, че българският народъ е готовъ и не ще се демобилизира, не ще смѣне оржжето отъ своето рамо дотогава, докато не види своитѣ идеали реализирани, тѣзи идеали, които съставляваха прѣдметъ на неговия животъ отъ 35 години, тѣзи идеали, за които той — казахъ прѣди и повтарямъ още единъ пътъ — даде 100 хиляди жертви, тѣзи идеали, за които той е готовъ да положи още толкова жертви, но той трѣбва да ги види реализирани. Този бѣше идеята, която ме принуди да вноса онази интерпелация къмъ г. министра-прѣдседателя, която имаше за прѣдметъ да изтъкне всичко онова, което днесъ тревожи българската душа, всичко онова, което днесъ терзае българина въ Македония, всичко онова, което днесъ кара този българинъ да казва: „По-добъръ бѣше да стовхне подъ турско управление“. Какъ? Има ли по-голяма обида отъ тази, да чуемъ отъ устата на българина тази дума?

Прѣдседателъ: Г. Такевъ!

М. Такевъ: Но завършвамъ. Още единъ пътъ ще си кажа думата, тогава, когато му дойде врѣмето, което г. министърътъ на външнитѣ работи намира още за необходимо да му дадемъ, за да отговори на онѣзи запитвания, които ние му отправихме. И понеже той фиксира датата за вторникъ, на всеки случай прѣди закриването на редовната сесия, както той се изрази, азъ нѣмамъ нищо противъ; понеже въ въпросъ само за отлагане на отговора, и за отлагане само до края на тази сесия, а именно до вторникъ, азъ се резервирамъ, давамъ тази възможностъ на г. министра дотогава да изчерпи всички онѣзи възможни срѣдства, които той счита за необходимо да употреби, за да може да даде на народното прѣдставителство една задоволителна декларация, като същеврѣменно си запазваме правото и по тази декларация на г. министра, въ свързка съ направенитѣ запитвания, да кажемъ своето мнѣние, което не е друго, освѣнъ мнѣнието на она 600-хилядна армия, която днесъ стои на позициитѣ, на онзи 4¹/₂ милионенъ народъ, който обитава територията на България, и на онзи другъ двумилионенъ български народъ, който се намира въ Македония и тракийските български земи.

Прѣдседателъ: Има думата народниятъ прѣдставителъ г. д-ръ Никола Геннадиевъ.

Д-ръ Н. Геннадиевъ: Г. г. народни прѣдставители! Отъ декларацията на г. министър-прѣдседателя...

Министъръ Т. Теодоровъ: (Къмъ г. прѣдседателя) Той нѣма интерпелация.

Прѣдседателъ: Моля Ви се!
Имате думата г. Геннадиевъ.

Д-ръ Н. Геннадиевъ: Азъ се надѣвамъ, че когато се изкажа, нѣма да намѣрите за умѣстно да направите нѣкоя заблѣжка.

Поведението на групата, която имамъ честта да прѣдставявамъ, па и това на цѣлата опозиция, по въпроса, който подлѣжи на разискване, свидѣтелствува, че ние по него не правимъ партизанска политика и че не сме способни да се увеличаваме отъ лични амбиции и да искаме непрѣмѣнно днесъ разискването на въпроса, по който правителството мисли да даде отговоръ подиръ нѣколко деня, ако за това нѣма въпиюща необходимостъ. Декларацията на г. министър-прѣдседателя е съобразна съ конституцията, поне съ нейната буква. За да бѣде съгласна и съ духа на основния ни законъ, тя трѣбва да се разбира въ смисълъ, не че въ засѣданието въ вторникъ г. министърътъ на външнитѣ дѣла ще направя една декларация, независимо отъ интерпелациитѣ, които сж прѣдставени, но че отговора си по тѣзи интерпелации г. министър-прѣдседателъ отлага за засѣданието въ вторникъ.

Прѣдседателъ: Съ това се изчерпватъ интерпелациитѣ, отправени къмъ г. министра на външнитѣ дѣла.

Приетъ е да се разглежда интерпелациитѣ, отправени къмъ г. министра на войната.

Моля г. Такева да развие интерпелацията си, отправена къмъ г. министра на войната.

М. Такевъ: (Отъ трибуната) Г. г. прѣдставители! Само прѣди нѣколко минути бѣше, когато г. военниятъ министъръ поиска да съедини питането на г. Муханова съ моето запитване върху обсадата, атаката и прѣвземането на Одринъ. Бързамъ да заявя, че ако днесъ за насъ този въпросъ прѣдставя, или, по-право, е единъ анахронизъмъ, не така обаче стои въпросътъ и вънъ отъ територията на България и малко по-далечко. И когато ще чуемъ изявленията на г. министра на войната, ние ще можемъ да дадемъ да се знае отъ цѣлтъ свѣтъ, кой какво е положилъ, и кой какво е далъ на общата трапеза, защото, ако въпросътъ бѣше повдигнатъ само отъ ежедневната преса, ако бѣше въпросъ на този и на онзи, хора неотговорни, които повдигатъ въпроса за обсадата, атаката и прѣвземането на Одринъ, никой не би обърналъ внимание, защото всеки е свободенъ да мисли и твърди това, което той желае. Обаче, когато този въпросъ се повдига въ парламента на една отъ съюзнитѣ държави — въ Сърбия, и когато г. сръбскиятъ воененъ министъръ отъ трибуната на Народното събрание прави изявления, оскърбителни за българската армия, която положи жертва подъ Одринъ толкова хиляди души, която даде доказателство не само за своето военно знание, опитност, храброст и самопожертвуване, но и взема всички онѣзи мѣрки, които бѣха необходими, за да се достигне този резултатъ, който удиви цѣлия свѣтъ, ние въ България не можемъ да останемъ равнодушни и да не поискаме истината да излѣзе на мегданъ и да излѣзе тъкмо такава, каквато е въ сжщностъ. Азъ не вѣрвамъ, че когато този въпросъ се е повдигналъ въ съюзната намъ държава — Сърбия, тамъ се е погледнало на него съ такова хладнокрѣвие, съ такова равнодушие, защото тамъ се е търсило да се постигне друга смѣтка съ този въпросъ. Четемъ въ отчета на тамошното Народно събрание, почти слѣдъ всѣка фраза на г. военния министъръ „Бури ржкоплѣскания“, защото г. военниятъ министъръ е заявилъ, въ резюме, че падането на одринската крѣпостъ се дължи на два факта: първо, планътъ за нейната обсада и

атака бил изработен съ съдѣйствието на г. командующия сръбскитѣ двѣ съединени дивизии, и второ, че благодарение храбростта, енергията и самопожертвуването на сръбската армия, най-първо е паднала едната крѣпост — Хадърлѣка, и слѣдъ туй поредъ сѣ паднали въ рѣцѣтъ на сръбската армия всичкитѣ укрѣпления, и най-послѣ, че Шукри-паша е билъ плѣненъ отъ 20-я полкъ на Тимочката дивизия и отъ тамъ отведенъ при главнокомандующия на съединенитѣ армии генералъ Иванова. Това сѣ изьявления, правени отъ г. сръбския воененъ министъръ, и, веднага слѣдъ туй четохме въ меродавната европейска преса слѣдующето заключение: „Слѣдъ обясненията, дадени отъ г. военния министъръ на Сърбия, въпросътъ, кой и какъ е прѣвзелъ крѣпостта на града Одринъ, се счита вече изчерпанъ.“ Менъ ми се струва — и мисля, че това бѣше и мнѣнието на г. Муханова — че ние не можемъ да останемъ подъ впечатлението на тѣзи изьявления на г. министра на съюзната намъ държава за начина на обсадата, атаката и прѣвземането на тази крѣпост — дѣяние, което ще остане историческо въ анализъ на военната история. Затуй ние искаме отъ г. военния министъръ на царство България, комуто бѣ подчиненъ и непосредствено досега е подчиненъ командующиятъ съединенитѣ тамъ войски, да отговори на запитването и на питането, което съединявамъ съ запитването, на г. Муханова, въ слѣдующитѣ 19 точки. Азъ ще ги резюмирамъ само въ три точки, а г. министърътъ ще ги обясни по-подробно. Първо, каква е била числеността на цѣлата обсаждающа крѣпостта армия, каква частъ отъ тази армия е била сръбска и каква българска. Второ, когато сръбската армия пристигна прѣдъ Одринъ, бѣше ли вече крѣпостта блокирана или не бѣ блокирана, и трето, планътъ за обсадата и атаката на тази крѣпостъ какъ и отъ кого бѣ съставенъ — защото елементарно начало е, че плановѣтъ за голѣмитѣ военни операции съставлява главната квартира, въ случая, нашата главна квартира въ всичкитѣ дѣйствия въ Тракия, а детайлнитѣ планове послѣ разработва командующиятъ отдѣлната армия, а не тѣй, както твърди г. сръбскиятъ воененъ министъръ, че това е извършилъ г. командующиятъ сръбскитѣ двѣ дивизии, съ негово съгласие, казва, или, по-право, далъ си мнѣнието, какъ да стане тази работа; той не е членъ на нашата главна квартира и, слѣдователно, не може да има никакво участие въ нейнитѣ върховни распорѣдби за общитѣ стратегически планове. Сжщо така искамъ отъ г. военния министъръ да ми отговори, какъ е станало това прословуто плѣняване на Шукри паша, защитника на тази крѣпостъ, защото много се каза, много се писа, защото цѣлъ свѣтъ се интересуваше за това и единъ бившъ министъръ на войната на една велика държава дойде да се освѣдоми върху всички тѣзи въпроси на самото мѣсто. Полската война е интересна отъ една точка зрѣние, а обсадната, крѣпостната война — отъ свършено друга точка. Военната стойностъ на една армия се изпитва много по-осѣзателно прѣдъ крѣпоститѣ, отколкото въ полската война и затуй всѣкогашъ на крѣпостнитѣ войни хората сѣ гледали да изпитатъ не само издръжливостта, не само храбростта на своята армия, но и изобщо годността ѝ за военни дѣйствия.

При това положение на нѣщата и когато ние виждаме, отъ друга страна, желанието да се извърта тази истина, да се прѣдставя тя прѣдъ европейското обществено мнѣние въ извратенъ видъ, за да се получатъ политически резултати, каквито тѣ сѣ гонили, наша длъжностъ бѣ да искаме, пото г. военниятъ министъръ да отговори своевременно на този въпросъ. Защото — още единъ мотивъ — не единъ пътъ ние слушахме да се твърди, че ние, каже, се бихме на Одринъ, ние прѣвзехме одринската крѣ-

постъ, ние се бихме на Чатаджика, ние се бихме на Булаиръ, ние се бихме на Шкодра, ние се бихме на Янина; що прѣдставлява, каже, българската войска — твърдѣха нашитѣ съюзници отъ Бѣлградъ. (Общъ смѣхъ) И, а ргоров, азъ моля сжщевременно г. военния министъръ, ако той намира за своевременно, да отговори: истина ли е, че и на Чатаджика, и на Булаиръ имало сръбска войска? Защото ние виждате по-нататъкъ, какво вадятъ въ заключение отъ всичко това, което турятъ като прѣдпосилка: ние не ще изпълнимъ нашия договоръ, каже, който сме подписали съ васъ, защото въ тази война сме дали повече жертви, отколкото бѣхме длъжни да дадемъ. И почватъ да ги изброяватъ: Одринъ, Чатаджика, Булаиръ, (Смѣхъ) Шаркѣой — тѣ отблъснали десанта, тѣхната артилерия отблъснала турската морска флота. Всички тѣзи нѣща, г. г. прѣдставители, когато тѣ се пишпачъ въ булевардната преса, иматъ нужда отъ отблъсване, да кажа азъ, не отъ опровергаване, а отъ обяснение и освѣтление на обществото тогава, когато тѣ се подкрѣпятъ, повтарятъ, и се взематъ вече като аргументи съ стойностъ за политически придобивки отъ отговорни лица, какъвто е уважаемиятъ г. министъръ на войната въ съедното намъ и съюзно кралство Сърбия.

Г. г. прѣдставители! Азъ разбирамъ много лесно, защо народното прѣдставителство гледа тѣй отгоръ, леко на този въпросъ. Защото слѣдъ обясненията на командующия втората армия подъ Одринъ, уважаемиятъ г. генералъ-лейтенантъ Иванова съ подписа си, и слѣдъ туй, което писа въ европейската преса уважаемиятъ бившъ министъръ на войната въ Франция г. Месими, и слѣдъ декларацията, която направи бившиятъ защитникъ на Одринската крѣпостъ Шукри-паша, всичко това вече е станало почти безпрѣдметно.

Д-ръ Н. Генадиевъ: Ама въ европейската преса никой не се съща да го опровергае.

М. Таневъ: Но това, което ние трѣбва да чуемъ тукъ днесъ, то не е за насъ, както казахъ още отъ самото начало, защото ние сме освѣтлени, ние сме всички горѣ-долу съучастници въ тази работа, ние сме свидѣтели на всичко това; но то е, за да освѣтли, чрѣзъ авторитетнитѣ уста на нашето правителство, онѣва обществено мнѣние, отъ което ние имаме нужда не за друго, а за да бжде то справедливо, когато ще се произнася върху всичко онова, за което ние имаме право да искаме утрѣ неговата подкрѣпка. И това толкозъ повече сме длъжни да сторимъ ние и да искаме това изьявление отъ г. министра затова, защото, вече казахъ и го повтарямъ още единъ пътъ: нашата съюзница, чрѣзъ устата на своя министъръ на войната, направи изьявления, които туриха въ заблуждение европейското обществено мнѣние, което днесъ заявява, че счита въпроса за изчерпанъ, помъ като има декларация направена отъ едно отговорно лице, какъвто е сръбскиятъ воененъ министъръ. Ето кои бѣха мотивитѣ, по които внесохме и питането, и запитването къмъ г. министра, за да му дадемъ пълна възможностъ съ документи, не-търпящи никакво отрицание, никакво противорѣчие и никакво опровержение, въ рѣка, да каже на народното прѣдставителство, а чрѣзъ това и на цѣлото обществено мнѣние тукъ и въ странство, самата истина върху обсадата, атаката и прѣвземането на одринската крѣпостъ и заедно съ това да се подчертае участието на всичкитѣ части, на всички войски, които сѣ взели участие въ обсадата на тази крѣпостъ, и по този начинъ да се отнеме възможността да се заблуждава общественото мнѣние, и още за едно — да се знае, че когато се правятъ изьявления отъ официалната трибуна, тѣ трѣбва да почиватъ само на истината. Отъ официалната трибуна не могатъ да се насърчаватъ провинистичнитѣ пориви,

не може да се върви по пътя, по който върви булевардната преса, а от там тръбва да се каже самата истина, колкото тя и да е горчива, колкото тя и да е неприятна за онѣзи, които искат да не бъде тя такава, каквато е.

Прѣди да слѣза отъ трибуната, азъ не мога да откажа, че и сръбскитѣ войници, които бѣха тамъ, изпълниха своя дългъ, азъ нѣма да откажа, че и тѣ се биха тѣй, както ги задължава не само военниятъ законъ, но и тѣхната добросъвестност, тѣхната прѣданостъ къмъ дѣлото, което съ повикани да защитаватъ. Азъ нѣмамъ не само дума да кажа противъ войника, противъ офицера, които, както свидетелствува командующиятъ втората армия г. генералъ Ивановъ, изпълниха доблестно своя дългъ; азъ издигамъ отъ тази трибуна гласъ на протестъ противъ всички онѣзи, които искатъ да изковеркатъ самата истина за начина на обсадата, за начина на атаката и за прѣвземането на тая крѣпостъ. Нека дадемъ всѣкому заслуженото. Това, което е извършила българската армия, дайте ѝ го; това, което е извършила сръбската, дайте ѝ го — дайте всѣкому заслуженото и всѣки ще знае тогава да оцѣни по достойнство заслугитѣ и на единия, и на другия. Нѣма защо да оскърбяваме единия въ полза на другия, нѣма защо да отричаме заслугитѣ на единия, за да припишемъ повече работа на другия неговъ другаръ. Защото това е още по-опасно за една армия, въ която строгостта на дисциплината трѣбва да се пазира съ справедливостта по всички направления. Тия бѣха, повтарямъ още единъ пътъ, мотивитѣ, които ни заставиха още прѣди 25 и повече дни да внесемъ запитването и питането къмъ г. министъра на войната, тутакси слѣдъ изявленията, които направи г. министърътъ на войната въ Сърбия по този поводъ. И ако днесъ считаме този въпросъ доста остарѣлъ, то не е по наша вина, не искамъ да упреква и г. министъра, че е по негова вина — може-би врѣме нѣма, Великенскитѣ празници дойдоха — въ всѣки случай мисля, че щѣше да бъде много своевременно и много полезно и за правителството, и за нашата и сръбската армии, и за съюзното дѣло, ако веднага се дадѣше отговоръ на тия питання и запитвания, за да отидѣха едновременно тамъ, където е потребно, да се прѣцѣнятъ, за да не ставаха слѣдъ туй тия опровержения, които пораждатъ всѣкога недоразумѣния, а недоразумѣнията вече всѣватъ съ себе си охлаждане, а охлажданията, знаете какво породжатъ — тѣ ще достигнатъ до вѣтрове, а тѣ ще породятъ бури — както имахъ случая и другъ пътъ да го кажа въ една моя депеша до г. министър-прѣседателя на съседното намъ кралство Сърбия, уважаемиятъ г. министъръ Пашичъ: недѣлите сѣ вѣтрове, защото ще жѣнете бури. И много съжалявамъ, че само нѣколко мѣсеца ни дѣлятъ оттогава, когато отъ тази трибуна чухме отъ устата на българския държавенъ глава съ такъвъ възторгъ да се говори за съюзното дѣло, да четемъ съ такъвъ възторгъ статията, носеща подписа на г. министър-прѣседателя на 1 януарий, съ която поздравява българския народъ съ настѣпащата нова 1913 г. за онова велико чудо, което е родила 1912 г. — съюза на балканскитѣ държави. Крайно съжалявамъ, че само три мѣсеца ни дѣлятъ отъ тази дата, когато трѣбва да се явимъ на тази трибуна и да кажемъ: съюзъ, виждате, г. министър-прѣседателю, на какво се изроди този съюзъ. И да-ли не ще бъде правъ онзи френски политикъ, който тогазъ още, като отговоръ на г. министър-прѣседателювата рѣчь и статия бѣ казалъ: не е чудо съюзътъ на балканскитѣ народи днесъ да воюватъ противъ общия врагъ, чудо ще бъде, ако не се скарать, когато ще дойде да дѣлятъ придобивката отъ този съюзъ. И за голѣмо съжаление, това прѣдсказание на уважаемия г. Жорестъ, извѣстенъ френски парламентъръ, като че ли се сбъдва; дай Боже, да

не се сбъдне — азъ съмъ пръвъ, който не бихъ жалалъ да доживѣемъ такива дни, да се хванемъ за гупа. Но и азъ ще добавя, че не ще се побоймъ да посегнемъ и на това сръдство, ако интереситѣ на отечеството това повелятъ. Тѣзи интереси днесъ сѣ турени на дневенъ редъ тукъ въ парламента, защото това, което ние говоримъ тукъ, казахъ отведѣ и сега ще повтори, не е нищо друго, освѣнъ отгласъ на онова, което клокоти тамъ, където е българското обществено мнѣние: на Буларѣ, Шаркѡй и Чаталджа. Да бъдемъ внимателни, да бъдемъ осторожни, да прѣцѣнимъ съ достоинство всичко онова, което досега българскиятъ народъ даде, за да не доживѣемъ единъ денъ да се разкайваме за всичко онова, за което и на което нѣкога отъ тази трибуна всички шефове на партиятъ, въ съгласие съ своитѣ приятели, рѣкоплѣскаха на рѣчитѣ на г. министъра.

Накрай и азъ ще кажа, както г. Малиновъ нѣкога каза тукъ: Както нашата армия блѣскаво, достойно изпълни своята задача и съкруши петвѣковния нашъ неприятелъ, нека сѣщо така блѣскаво пожелаемъ да свърши и нашата дипломата на дипломатическото поле. И ще скѣрбимъ, ако дѣйствително ще дойдемъ тукъ въ разногласие и ще трѣбва да се раздѣлимъ съ правителството, на което досега давахме така щедро, така безогледно, ще кажа азъ, своята подкрѣпа, и не само ние тукъ въ парламента, но и цѣлвиятъ български народъ.

Впрочемъ, като отправямъ до г. министъра на войната това запитване, азъ го моля да освѣтли народното прѣдставителство безъ никаква двусмисленостъ и безъ никакви заобикѣлки, а на всѣки въпросъ, който не е нищо друго, освѣнъ въпросъ, вземемъ отъ отговора на г. министъра на войната въ Сърбия, да ни даде точенъ отговоръ, и тогава нека оставимъ на общественото мнѣние да сѣди, къдѣ е истината, къдѣ е правдата, кой какво е заслужилъ, кой какво е далъ.

Прѣседателътъ: Има думата г. министърътъ на войната.

Министъръ генералъ Н. Никифоровъ: Г. г. народни прѣдставители! Общата мисль, есенцията, тѣй да се каже, на това запитване азъ схващамъ да се състои главно въ двѣ точки, именно: какво е било участието на сръбскитѣ войски при обсадането и прѣвземането на Одринъ, и кому се е прѣдалъ или кой е плѣнилъ коменданта на крѣпостта Шукри-паша. Г. г. народни прѣдставители! Ние разбираме, че крѣпостта Одринъ не се е прѣдала, не се е капитулирала, а е била прѣвзета съ силата на орѣжието, и съ силата на орѣжието на онази армия, която е била обсаждающа. Тази обсаждающа армия се е състояла отъ частъ български войски и отъ частъ сръбски войски. Самиятъ комендантъ на крѣпостта Шукри-паша, сѣщо не се е прѣдалъ, а е билъ плѣненъ съ силата на орѣжието. Плѣнилъ го е пакъ този, който е прѣвзелъ крѣпостта — плѣненъ е билъ отъ обсаждающа армия.

А. Малиновъ: Отъ сѣрбитѣ. (Смѣхъ)

Министъръ генералъ Н. Никифоровъ: Обсаждающата армия е била разпрѣдѣлена по цѣлата окръжностъ на крѣпостта, като се е падало на всѣка една частъ отъ нея извѣстна задача. Всѣка една войскова частъ е дѣйствувала споредъ зададената задача, и дотолкова доблестно, дотолкова храбро, щото е могло да се постигне това, което е намъ извѣстно, могълъ е да се постигне такъвъ единъ блѣскавъ успѣхъ — прѣвземането на такава една силна крѣпостъ. Какво е било участието на българската войска, какво е било участието на сръбската войска, какво е било уча-

стието на отделни войскове части от българската войска или от сръбската войска, всички тѣзи подробности могат да се намиратъ въ публикуваното прѣди десетина дена въ вѣстникитѣ „Миръ“ и „Вългария“ едно разяснение за възстановяване истината по атаката и прѣвземането на Одринъ, съставено отъ генералъ-лейтенанта Ивановъ, който е билъ командующъ обсаждающата армия.

За да не отечавамъ г. г. народнитѣ прѣдставители, азъ ще си позволя само да потвърдя автентичността на отѣзи разяснения. Единъ екземпляръ отъ тѣзи разяснения е депозиранъ на бюрото на Народното събрание, и който би желалъ още по-добъръ да бѣде освѣтленъ, ще има възможностъ да прочете и тукъ въ дневникитѣ на Народното събрание тѣзи разяснения. Едини по-голъми подробности не би заслужавало да се каже по прѣдмета; тѣ биха имали само единъ полемиченъ характеръ, който не е никакъ желателенъ, нито за едната, нито за другата страна, защото може да поврѣди само на общото дѣло, може само да стане причина за посѣване на антагонизъмъ между такива два братски съседни народа, . . .

С. Русевъ: Не е въпросътъ за антагонизъмъ.

Министъръ генералъ Н. Никифоровъ: . . . които до настоящата минута вършатъ едно съюзно дѣло. Желателно е, слѣдователно, да се счита този въпросъ като изчерпанъ, защото въ разясненията, за които азъ споменахъ, се намиратъ положителни отговори, и тѣ сѣ автентични и съответствуватъ на дѣйствителността, защото сѣ подкрѣпени съ цифрови данни, сѣ излязали отъ най-официаленъ характеръ. Никакво съмнѣние въ истинността на съдържанието на тѣзи разяснения не може да има у никого. Който би желалъ да си прави разни тълкувания по своя вкусъ, той ще намѣри всички положителни доказателства, за да развие тълкуванията по своему. Едини още по-обстоятелствени разяснения по самото запитване, азъ съмъ поискалъ отъ щаба на дѣйствующата армия, но до тази минута не съмъ ги получилъ; обаче считамъ, че отговоритѣ по всичкитѣ запитвания сѣ достатъчно уяснени отъ разясненията, за които споменахъ, и моля почитаемото народно прѣдставителство да се задоволи съ това, което можахъ да кажа досега по прѣдмета.

Д-ръ Н. Генадиевъ: Прочетете тѣхъ поне. Забравяте достойнството на България въ този моментъ!

С. Дрѣнновъ: Значи, това, което е казалъ сръбскиятъ воененъ министъръ, е вѣрно.

Д-ръ Н. Генадиевъ: Вѣрно ли е, или е лъжа — това искаме да знаемъ. Страхъ Ви е да прочетете телеграмата на генералъ Ивановъ.

Министъръ генералъ Н. Никифоровъ: Г. г. народни прѣдставители! По желанието на почитаемото народно прѣдставителство вземамъ думата, за да прочета тѣзи разяснения: (Чете)

„Разяснение за възстановяване истината по атаката и прѣвземането на Одринъ.“

„Слѣдъ прѣвземането на крѣпостта Одринъ мнозина, водими отъ нечисти побуждения, побързаха да заблудятъ свѣта върху участието на съюзническитѣ войски — сръбски и български — въ това прѣвземане. Чудното въ случая е, че първитѣ невѣрни и тенденциозни съобщения намираха отзвукъ въ сериозния печатъ и официални учрѣждения. Гонимата цѣль на тѣзи, клонящи да извърятъ събитие съобщения, остава неоткрита. Въ всѣки случай тѣзи съобщения послужиха за аргументъ, щото даже официални лица и учрѣждения да останатъ въ за-

блуда. Историята, обаче, не търпи невѣрни факти, а търси всѣкога истината, която да бѣде потвърдена съ неопровержими документи. Ето това и ще състави прѣдметъ на долното изложение.

„Като командующъ съюзнитѣ войски около Одринъ азъ съ възторгъ спомнямъ и заявявамъ, че всички войски, сръбски и български, изпълниха съ рѣдко достойнство своя дългъ. Съобщенията, обаче, не казватъ това, а разни кореспонденти се надпрѣварятъ да кажатъ кой плѣнилъ Шукри-паша, кой е прѣвзелъ крѣпостта, кой влѣзълъ първи въ Одринъ и като чели нарочно бѣгатъ отъ истината. Както Одринъ, така сѣщо и всѣка една друга крѣпостъ, на даже било това по-голъма полска позиция, не се атакува отъ всички страни еднакво, а се избира нѣкой участъкъ, дѣто и се групиратъ всички сръдства, за да се осигури успѣхътъ на този участъкъ, отъ дѣто този успѣхъ да може да се разпространи по останалитѣ участѣци. Останалитѣ же участѣци получаватъ назначение да демонстриратъ, т. е. да дѣйствуватъ по начинъ, щото противникътъ да бѣде удържанъ на тия участѣци, като не му се позволи да съсрѣдоточи голѣми отбранителни сръдства на избрания за атака участъкъ, и да не може съ врѣме да узнае дѣ ще бѣде нанесенъ ударътъ. Този начинъ на дѣйствие подъ Одринъ се налагаше и отъ обстоятелството, че обсаднитѣ артилерийски и инженерни сръдства, въ сравнение съ това, съ което разполагаше крѣпостта, бѣха твърдѣ ограничени у съюзнитѣ войски.

Сега, слѣдъ като прѣвземането на Одринъ е фактъ свѣршенъ, може да се каже какъ сѣ били разпрѣдѣлени сръдствата за атака и каква е била ролята на разни сектори и участѣци. Рѣшено бѣше да се атакува източниятъ фронтъ и то сѣверната половина. На този фронтъ още прѣзъ ноемврий мѣсець се почна инсталирането на обсадната артилерия. На този фронтъ се групираха всички инженерни сръдства, съ каквито разполагаше обсадата, на този фронтъ се насочиха всички подкрѣпления, които се дадоха, за да се осигури успѣхътъ. На този секторъ бѣха изключително български войски. Сръбски имаше само 5 ескадрона дивизионна конница. На всички останали сектори нищо не бѣше пригответено за една сериозна атака, и ролята на тѣзи сектори остава демонстративна, както се обясни по-горѣ. За да бѣда по-ясенъ и добръ разбранъ, считамъ за нужно да поясня, че демонстриране не е бездѣйствие, както нѣкои го разбиратъ. Демонстрирането е тоже дѣйствие, и дѣйствие сериозно, за да не може противникътъ да отгадае истинското намѣрение. Добъръ изпълнената демонстрация е толкова же важна за успѣха, колкото и сполучливо извършената атака. Съ това именно и се удостоверява, че всички войски атакующи и демонстрирующи изпълниха съ достоинство своето назначение.

„Изпълнение. Прѣзъ нощта 12 сръпу 13 мартъ, споредъ както бѣше заповѣдано съ заповѣдта № 60 по II армия, войскитѣ отъ източния секторъ атакуваха и на разсѣмване двата форта Хаджиолу и Ай-васъ-баба бѣха заети отъ нашитѣ войски, които успѣха да се утвърдятъ съ изваждането на полска и гаубична артилерия и които почнаха да дѣйствуватъ въ тилъ и флангъ на останалитѣ фронтѣе отъ източния фронтъ. Това дѣйствие направи невъзможно съпротивлението на останалитѣ фронтѣе и тѣ всички къмъ 8 ч. прѣдъ пладне бѣха въ наши ръцѣ. Прѣслѣдвайки противника къмъ града, нашитѣ войски влѣзоха въ града около 9½ ч. и частъ отъ тѣхъ минаха р. Тунджа, като се спрѣха около казармитѣ Янък-кашлъ да обезоружаватъ плѣненитѣ турски войски. Командирътъ на Гвардейския коненъ полкъ отиде въ форта Хадърлъкъ и хвана Шукри-паша. Часътъ въ 8½ послѣдва първото избухване на турския складъ при Карагъозъ-табия, което бѣ признакъ, че на съпротивлението на турцитѣ настѣпва краятъ

и че крѣпостта е безсилна да се съпротивлява. Кѣмъ това врѣме войскитѣ на другитѣ сектори се борѣха още съ прѣднитѣ фортове и се прѣдаватъ безъ всѣко съпротивление. Така стана на сѣверозападния, на западния и на южния сектори. Ако, слѣдователно, става дума за прѣвземане, то това може да се отнесе само къмъ фортоветѣ и източния секторъ, а всички други се заеха, защото турцитѣ, слѣдъ прѣвземането на източния секторъ и завземането града и мостоветѣ отъ войскитѣ на източния секторъ, не бѣха въ състояние да се съпротивляватъ, особено като хвърлиха на въздуха складоветѣ си съ бойни припаси, запалиха брашното си и застрѣляха конетѣ си.

„Горното да се има прѣдъ видъ, когато се даватъ съобщения, че 20-й сръбски полкъ прѣвзема форта Хадърлѣкъ и плѣвилъ Шукри-паша. Форта Хадърлѣкъ е старъ фортъ въ втора линия и не е билъ въоръженъ. Той се намира на около 3 км. на изтокъ отъ сегашния фортовъ поясъ, задъ Казанъ-тепе. Въ този фортъ се е помещавалъ пабѣтъ на Шукри-паша и станцията отъ безжичния телеграфъ. Слѣдъ като Шукри-паша се прѣдстави на командующия обсадната армия при форта Каикъ, послѣдниятъ разрѣши на Шукри-паша, по негова лична просба, да остане и прѣнощува въ форта Хадърлѣкъ, дѣто и биде отведенъ по разпореджане отъ генерала Вазовъ. Съ телеграма № 3.910 командующиятъ обсадната армия бѣ разпоредилъ, щото войскитѣ отъ всички сектори, съ изключение на тѣзи отъ източния, щомъ заематъ фортовия поясъ, да се утвърдятъ тамъ и да чакатъ заповѣдта му. Явяването на 20-й полкъ къмъ форта Хадърлѣкъ, който е на 3 км. задъ фортовия поясъ, е противно на горното разпореджане. Въ всѣки случай явяването на една или двѣ роты отъ 20-й полкъ на форта Хадърлѣкъ е било къмъ 3—4 ч. слѣдъ пладне, и понеже въпросътъ е билъ свършенъ съ Одринъ и за избѣгване на недоразумѣния, генералъ Вазовъ, който е билъ заетъ съ туряне редъ въ града, е погледналъ твърдѣ снизходително на това явяване, като даже е прѣдоставилъ пазането на форта на тази рота. Никому въ умъ не е идвало, че може да се оспорва тука нѣщо. Важенъ е фактътъ, че Шукри-паша биде хванатъ отъ полковникъ Мархалева, прѣдставенъ генералъ Вазову и отъ послѣдния — и генералъ Иванову, прѣди още Шукри-паша да е видѣлъ сръбски войникъ. Това личи и отъ личната декларация на Шукри-паша. Какъ може послѣ това да се твърди, че Шукри-паша се прѣдалъ на 20-й сръбски полкъ, който по-сетнѣ го е ухватилъ къмъ главния комендантъ генералъ Ивановъ? За илюстриране на горното ще послужи слѣдующата телеграма отъ паба на втора сръбска армия до командующия II армия въ Ортаки, подадена въ 1 ч. 50 м. слѣдъ пладне на 13 мартъ. „Началникътъ на Тимошката дивизия съобщава, че 20-й полкъ е заелъ съответствующия нему участъкъ; на този участъкъ има много бойни припаси разхвърлени. Въ Казанъ-тепе има трима турски генерали. При 15-й полкъ има 3 хиляди души плѣсени и 200 офицери. № 1.079.“

„Сжщо така сж невѣрни твърденията, че 15-й сръбски полкъ влѣзналъ първи въ града и слѣдъ него 23-й български. Невѣрността на подобни съобщения се опровергаватъ отъ горѣизложеното.

„Свѣдѣнията въ печата и другадѣ сж прѣвувелени и относително числеността на армията. Единъ прибѣрзаха да кажатъ, че сръбската армия броила 65 хиляди души при 60 обсадни тона; други не правятъ разлика между числеността на армията по списъкъ и на лице, като за послѣднитѣ не държатъ сметка колко отъ находящитѣ се на лице сж строеви и колко нестроеви. По списъкъ сръбската армия брои въ кръгла цифра 47 хиляди чловѣка, но отъ тѣхъ има само болни 19 хиляди, отъ които прѣзъ послѣднитѣ мѣсеца евакуирани въ Сърбия около

8 хиляди. Благодарение на добръ уредената интендантска и санитарна служба въ сръбската армия, процентътъ на нестроевитѣ е доста голѣмъ. Като се извадятъ отъ горното число, 47 хиляди, болнитѣ и нестроевитѣ, боенъ елементъ остава около 32 хиляди чловѣка, при топове 60 полски, 20 гаубици 12 см., 8 гаубици 15 см. и 10 дълги 12 см. Български войски въ кръгла цифра 115 хиляди, отъ които, като се извадятъ болнитѣ и нестроевитѣ, оставатъ 88 хиляди бойци, при 342 тона отъ разенъ калибъръ.

„Другъ единъ въпросъ, който се зачква, е въпросътъ за силата на укрѣпленията въ разнитѣ сектори, като се изтъква, че тѣзи на източния секторъ били най-слаби. Ако това е така, това доказва само изкуството на командването, защото теорията нигдѣ не съвѣтства да се атакува противникътъ тамъ, дѣто е най-силенъ, а се съвѣтства да се атакува, дѣто е важно и достъпно. Източниятъ секторъ въ това отношение е най-сполучливо избранъ, защото съ неговото падане падна цѣлата крѣпостъ. Той бѣше достъпенъ за атака не защото е слабъ — напротивъ, мѣстността е много силна — а защото дава възможностъ на скрито разположение на обсаднитѣ батареи и послѣднитѣ заематъ едно обхвотивающе положение, а, слѣдователно, способствува за едно концентриране на огъня. Кѣмъ това трѣбва да се добави, че на този секторъ противникътъ е ималъ най-много войски. Най-сетнѣ, числото на загубитѣ е свидѣтелство за съпротивлението на противника, силата на позицитѣ му и мжжеството на войскитѣ, които сж атакували. Загубитѣ на източния секторъ сж: убити 16 офицери, 949 долни чинове, ранени 62 офицери, 5.209 долни чинове; въ южния секторъ убити 8 офицери, 325 долни чинове, ранени 20 офицера, 1.364 долни чинове, а всичко отъ българскитѣ войски убити 24 офицера, 1.274 долни чинове, ранени 82 офицера, 6.573 долни чинове. Въ сръбскитѣ войски — сѣверозападния секторъ, Тимошка дивизия: убити 4 офицера, 69 долни чинове, ранени 2 офицера, 360 долни чинове; западния секторъ — Дунавска дивизия: убити 2 офицера, 199 долни чинове, ранени 5 офицера, 806 долни чинове. Всичко отъ сръбскитѣ войски убити 6 офицера, 268 долни чинове, ранени 7 офицера, 1.166 долни чинове. За отбѣлзване е фактътъ, че тамъ, дѣто много се претендира за прѣвземане на фортоветѣ, за плѣвяване Шукри-паша и за най-силни позиции, а именно сѣверозападния секторъ, тамъ загубитѣ сж най-малко. Дунавската сръбска дивизия, която атакува не фортове, а просто укрѣпена позиция на западния секторъ, и тя има почти 2½ пкти повече загуби отъ Тимошката. Отъ горнитѣ факти любителитъ на истината ще направятъ своитѣ справедливи заключения.

„Надѣвамъ се, че това ще бѣде убѣдително и за шовиниститѣ, но ако и това не ги убѣди въ истината, не остава друго, освѣтъ да се съжалява и остави на историята, която, като използва по-широко официалнитѣ документи, да каже своята дума“. (Бурни ржкоплѣскания отъ всички страни)

М. Такевъ: Моля г. министра на войната да отговори на другия въпросъ, който му зададохъ: истинна ли е, че има сръбски войски на Чаталджа, Булаиръ и Шаръ-къой.

Министъръ генералъ Н. Никифоровъ: Нито единъ човѣкъ, нито е имало, нито има сега.

С. Русевъ: Значи, сѣрбитѣ лъжатъ.

Министъръ Т. Теодоровъ: Не е парламентарно да се изразявате така.

Д-ръ Н. Генадиевъ: Не е парламентарно, но е вѣрно.

Прѣдседателъ: Има думата народниятъ прѣдставителъ г. Димитъръ Страшимировъ.

Д. Страшимировъ: Г. г. народни прѣдставители! Когато се взима думата по такъвъ единъ специаленъ прѣдметъ, какъвто е военна акция, всѣки отъ насъ се сѣща, че ние ще го разгледаме само отъ оная стана, отъ която той е експлоатиранъ може-би нѣкъдѣ отъ политическо гледище. И само заради това е интересна интерпелацията на нашия другаръ г. Такевъ. Азъ очаквахъ, че г. военниятъ министъръ въ отговора си ще даде да се разбере, да се почувствува, че той все пакъ е военно лице, по съ политическа отговорностъ. За жалостъ, това ние не разбрахме. Отъ отговора на г. военния министъръ азъ разбрахъ, че той прави голѣма политика съ съюзниците; не иска да ги прѣдизвика, слѣдъ като тѣй флагрантно българското име и българската нация бѣше прѣдизвикана отъ сръбския воененъ министъръ въ тѣхното Народно събрание. Азъ съмъ убѣденъ, че една провокация, направена отъ нѣкого и да е да се възприеме не е провокация. Има извѣстенъ дългъ, който се налага на единъ министъръ да отрази по единъ достоенъ начинъ една такава провокация. И азъ очаквахъ именно достойни думи отъ г. военния министъръ и не ги чухъ. Азъ ще кажа приблизително, какво очаквахъ. Всѣки отъ васъ се сѣща, че въпросътъ за участието на сърбитѣ около Одринъ има двѣ страни. Първата е дѣйствителното тѣхно участие съ военни сили, което е фактъ. Тамъ тѣ участвуваха съ двѣ дивизии и изпълниха съюзническия си дългъ; тамъ имъ дължимъ благодарностъ, и никой българинъ, за частие, досега не чухъ да откаже, че тамъ дължимъ благодарностъ на нашитѣ съюзници. Това е намъ честъ, честъ е и за тѣхъ. При това даже въ този бюлетинъ, който се чете и който дѣйствително, за частие, е воденъ съ единъ достоенъ тонъ, е казано, че нашитѣ съюзници сж се държали храбро и достоенно на онзи постъ, на който главнокомандующиятъ ги е поставилъ. Обаче въпросътъ има друга страна. Военниятъ министъръ на Сърбия експлоатира участието на сърбитѣ около Одринъ по такъвъ единъ начинъ, че не само искаше да похвали своитѣ заслуги или заслугитѣ на своята армия въ България, но още нѣщо друго: той направи това по единъ демонстративенъ начинъ, слѣдъ като въ главната квартира у насъ бѣше установено точно, какво е било разпореджането на главнокомандующия обсадната армия, по отношение на секторитѣ заети отъ сърбитѣ, съ други думи, каква е била тѣхната задача. Значи, нашата главна квартира, нашиятъ главнокомандующъ обяви по цѣль свѣтъ, че задачата, която сръбската армия е била получила, е демонстративна, а сръбскиятъ воененъ министъръ, слѣдъ това обяснение отъ наша страна, обяви изрично, че не е истина, какво сръбската армия имала само демонстративна задача, но че, напротивъ, тя е имала активна задача и е завзела фортове. А пъкъ, г-да, който отъ васъ погледне на една карта разположението на военнитѣ сили при обсадата на Одринъ, ще види, че сърбитѣ заемаха сѣверо-западния секторъ, където е единъ жгълъ между Арда и Марица и нѣма никакви фортове, а има само единъ укрѣпенъ пунктъ Паласъ-тепе. Азъ бѣхъ доста близо до това мѣсто съ полка, въ който врѣменно се числѣхъ, така че познавамъ мѣстата тамъ. Сетнѣ тѣ заемаха и една частъ отъ сѣверния секторъ, защото тамъ имаше български войски. Сега може-би г. военниятъ министъръ има свои съображения, като отговаря по такъвъ начинъ на интерпелацията, но азъ намирамъ, че той неловко излѣзе съ своята въздържаностъ. Не искамъ да критикувамъ много рѣзко въздържаността му, но ще подчертая, че съществува една провокация, едно излагане на българското име и на вишекопоставени личности, като единъ главнокомандующъ у насъ.

Единъ бюлетинъ издаденъ и разпространенъ въ цѣль свѣтъ чрѣзъ нашата агенция по единъ такъвъ флагрантенъ начинъ опровергнатъ отъ едно отговорно и политическо лице въ една чужда и съюзна намъ Скупщина, показва отъ двѣтъ едно: или има прѣднамѣрена провокация, или има едно увлѣчение непростително, което заслужаваше тукъ да прѣдизвика едно твърдо опровержение отъ страна г. военния министъръ на България и изказване съжаление, че българското име и българската военна слава сж били по този начинъ изложени. При това, г-да, въ бюлетина е направено едно малко опущение. Азъ не съмъ воененъ, но ще влѣза въ това малко разбирателство. Тамъ е казано: „Добрата демонстрация е равносилна съ едно активно добро дѣйствиe, една атака. Добръ, г-да, но ние знаемъ отъ сжщия бюлетинъ и отъ разпоредбитѣ, направени при шурма, че една наша голѣма дивизия, Тунджанската — тя е една отъ най-полѣмитѣ по численостъ дивизии въ България — която заемаше южния секторъ, имаше сжщата задача — демонстративно дѣйствиe. И тази дивизия, г-да, при демонстративната си роля даде повече отъ 3 хиляди жертви, когато при демонстративната си роля двѣтъ дивизии на сърбитѣ дадоха по тѣхния официаленъ бюлетинъ само хиляда и нѣколко души. Е добръ, като е така, ние би трѣбовало въ отговоръ на тѣхъ, въ името на истината, да подчертаемъ ония роли, които тѣ сж играли тамъ — и не за да хвалимъ себе си, защото ние сме подпомогнали, намъ не се пада да се хвалимъ тукъ, ние си изпълняваме дълга, но когато ни провокиратъ, ние сме длѣжни, и особено е длѣженъ г. военниятъ министъръ, който пази честта на нацията, да отрази провокациите, да отрази кривото и лъжката, която излага нашата честъ.

Сжщо и по прѣдаването на Шукри-паша азъ лично никога не съмъ правилъ капиталъ отъ това. Азъ знамъ, какво значатъ ония формални думи, които г. военниятъ министъръ каза. Чухте, той каза: „Тукъ е имало съюзни армии, които сж обсаждали града; плѣняването на Шукри-паша се дължи на двѣтъ армии.“ Много хубаво. Но тукъ едната излиза да експлоатира и ви казва: „Азъ съмъ.“ Г. военниятъ министъръ много хубаво знае, че даже 20-ий тѣхенъ полкъ отъ Тимошката дивизия официално разтрѣби по цѣль свѣтъ, че празнува своя полкови празникъ по случай плѣняването отъ него на Шукри-паша. Тѣзи тѣла заслужаватъ извѣстно съжаление. И то бѣше една политическа роля специално за днешния моментъ и тази роля, съжалявамъ, че г. министърътъ остави да се излѣзне отъ рѣцѣтъ му. Това трѣбва да се съжалява. По-добръ е, г. военниятъ министъръ да умѣе въ подобни случаи да държи единъ тонъ достоенъ. Азъ, г-да, апелирамъ къмъ народното прѣдставителство да ми даде право.

Прѣдседателъ: Г. Страшимировъ! Моля Ви да свършите, защото 15-тѣ минути изтекоха.

Д. Страшимировъ: Свършвамъ. Това е рекапитулация. Азъ, като говорихъ за това, търся даже оправдание прѣдъ васъ, защо вземамъ думата. Моментътъ е много сериозенъ, г-да. Азъ го казахъ още прѣдъ два мѣсеца, повтаряхъ го оттогава нѣколко пѣти. Сръбската работа е много сериозна. Тѣ се приготвяватъ по всички начини, за да създадатъ една акция, едно течение у тѣхъ си срѣщу насъ. А всѣко туй е една вода, паливана въ сръбската воденица, за да ексцитира сръбското обществено мнѣние и се повдигне войнственитъ духъ на сръбския народъ, защото изглежда, че този народъ самъ не вѣрва въ собственитѣ си сили, а повиннитѣ изкуствено сълѣжи се стараятъ да подкрѣпятъ войнствеността му, за да могатъ да създадатъ сила срѣщу насъ. Противъ тая сила трѣбваше ние да протестираме, да

имаме прѣдъ видъ нашитѣ интереси; и азъ самъ протестирамъ противъ това. Сърбитѣ съ лъжи и по всѣкакви начинъ подготвуватъ да обърнатъ въ нищо нашия добъръ съюзъ. Тамъ ние трѣбва да бждемъ чувствителни, споредъ мене.

Прѣдседателъ: Г. Страшимировъ! Ще Ви направи една малка бѣлѣжка. При всичката свобода на словото, която имате, Вие можете да бждете малко по-въздържанъ, когато критикувате.

Д. Страшимировъ: Вашата политика не е моя.

Прѣдседателъ: Има думата народниятъ прѣдставителъ г. д-ръ Борисъ Вазовъ.

Д-ръ Б. Вазовъ: Г. г. народни прѣдставители! Какъвъ трѣбва да бжде моралътъ отъ този споръ, който трѣбва вече да се признае, е лишень отъ актуалностъ, който не е въпросъ на деня и който справедливостта изискваше, ако това позволяваше нашиятъ правилникъ, да не се поставя даже на дневенъ редъ. Моралътъ, на всѣки случай, отъ това, което става, трѣбва да бжде, споредъ мене, че ние, които сме български народни прѣдставители, трѣбва да останемъ вѣрни на нашия български характеръ. И безъ да говоря надълго, азъ ще кажа слѣдното, че нашиятъ български характеръ се състои въ това: по-вече да дѣйствуваме, по-малко да говоримъ. Българинътъ, г-да, ако е направилъ нѣщо и ако направеното отъ него е отбѣлзано не отъ него самия, а отъ безпристрастни свидѣтели, наблюдатели, чужденци, отъ хора, които сж имали възможностъ да направятъ сравнение, ако, съ една рѣчь, тия чужденци, тия безпристрастни хора сж казали нѣщо добро за него, то е, че тѣ сж казали, какво този народъ, въ своята работливостъ и устойчивостъ, никой пътъ не е считалъ, че славата е въ ограничено количество. И затуй никой пътъ българинътъ, отъ която епоха и да е, не се е загрижвалъ да пази своята слава. И въ това той е правъ. Единъ народъ, който почне, било въ Народното събрание, било въ своитѣ вѣстници, било въ рѣчи да защищава своята слава, това показва, че той е остарѣлъ. Ние, за щастие, не сме остарѣли. Ние сме единъ младъ, бодъръ и трудолюбивъ народъ, гледаме напредъ, мислимъ за бѣдѣщето и нѣмаме време да се занимаваме съ такива дребни, споредъ насъ, работи. Ние нѣмаме за това нито време, нито търпѣние. Прочее, това азъ искахъ да кажа по този споръ и напълно одобрявамъ г. военния министъръ, дѣто съ първия си жестъ даже той искаше да даде да се разбере, че това нѣма значение. И дѣйствително, г. г. народни прѣдставители, нѣма значение, защото историята не може да се фалшифицира. Ние, като съврѣменици, като сегашни хора, можемъ да се тревожимъ, по погледнете съчитъ на историята, па, ако щете, погледнете съчитъ на ония, които сега пишатъ дневници, мемоари и даватъ свѣдѣния за тази война, вие ще видите, че и тѣ не сж излъгани.

И. Толевъ: Сърбитѣ фалшифициратъ всичко.

Д-ръ Б. Вазовъ: Никой не може да фалшифицира и пише самъ своята собствена история; други я пишатъ, а този, който пише самъ своята история, рискува да се самооблачае, да се излъже самъ и да стане смѣшенъ. И затуй, считамъ, че въ българското Народно събрание този въпросъ не би трѣбвало да се повдига. Считамъ, че нѣкой провинистъ народенъ прѣдставителъ, каквито може да има въ венчки народни събрания, задавъ запитване съ 20 точки, намѣрилъ се нѣкой си воененъ министъръ недобрѣ освѣтленъ, подведенъ, водимъ отъ тѣсносърдечни, може-би минутьни побуждения, прибрзано е казалъ

нѣколко думи. Това не може да липси българския народъ отъ славата. Вие ще бждете съгласни съ това. Слѣдователно, азъ мисля, че ние трѣбваше да бждемъ въ съгласие съ общественото българско мнѣние, което не се тревожи отъ този въпросъ. Но считамъ за дългъ, като български народенъ прѣдставителъ, и въ съгласие съ това изложение на нашия командующъ втората армия, г. генералъ Ивановъ, който имаше такава заслуга прѣдъ отечеството въ случая, да констатирамъ неговото безпристрастие. Той констатира, че синоветъ на нашия братски сръбски народъ сж съ храбро били рамо до рамо съ нашитѣ братя и съ нашитѣ бащи. Това за насъ е гордостъ, че ние можахме да живѣемъ, макаръ за нѣколко мѣсеца, заедно, да работимъ заедно и да достигнемъ такъвъ единъ грандиозенъ резултатъ, въ който два народа даже да спорятъ за слава. Нека, обаче, бждатъ спокойни сърбитѣ, както и ние, българитѣ, сме спокойни. Слава въ тази война има за всички, защото, дѣто има герои, тамъ ще има и слава. Слѣдователно, като констатирамъ и азъ това, което командующиятъ втората армия казва, изпълнявамъ единъ дългъ на единъ добъръ българинъ и мисля, и чувствувамъ, както чувствува всѣки единъ добъръ българинъ. Ние се радваме на участието на сърбитѣ подъ Одринъ; ние въ това тѣхно участие подъ Одринъ виждаме бѣдѣщето, виждаме единъ идеалъ, почти осъществень, единъ залогъ за бѣдѣщи успѣхи; ние съ трепетъ си спомняме за него и съ трепетъ ще си спомняме винаги, и ще живѣемъ винаги съ тази мисль и съ това желание да се не изпрошине туй щастливо започнато дѣло на съдружие, на общи успѣхи и на грандиозенъ напредѣкъ.

И. Толевъ: Блажени вѣрующы.

Д-ръ Б. Вазовъ: Г-да! Каквото щете казвайте, истината е въ това, че тамъ два народа братски, които дълги години бѣха раздѣлени, дѣйствуваха заедно. Не ми казвайте, че не могатъ да се раздѣлятъ. Могатъ. Има хора, които създаватъ, има народи, които създаватъ, има личности, които дѣлятъ, и даже много по-лесно е да се раздѣли, отколкото да се създаде. Но, когато говорите тукъ за сръбския народъ и за сръбската армия, нека се пазимъ, и съгласни да бждемъ въ това всички, отъ нѣкакъвъ упрекъ, отъ нѣкакъвъ присмѣхъ, отъ нѣкакво нееднаквато подмѣтане, както азъ констатирахъ, че венчки се пазимъ, защото въ лицето на сръбския народъ ние винаги сме виждали и ще виждаме бѣдѣщи другари и бѣдѣщи съюзници.

П. Пешевъ: Едва-ли.

С. Дрънковъ: Българскиятъ народъ каза какво мисли за него на Сливница. Вашиятъ братъ по-хубаво го каза.

П. Пешевъ: Той го опровергава.

Д-ръ Б. Вазовъ: Оставете ме да продължа, вашитѣ възненія ще бждатъ неумѣстни. — Като виждамъ въ това дѣйствие на българите и сърби при Одринъ единъ идеалъ почти постигнатъ, като виждамъ, единъ залогъ за бѣдѣщето, като казвамъ, че това трѣбва да бжде прѣдметъ на бѣдѣщи наши старания и пожелания, азъ същеврѣменно съжалявамъ, че могатъ да се намѣрятъ въ нашата братска страна хора тѣй лекомислени, тѣй прибрзано да искатъ да одребнятъ въпроса и да взематъ съ капони да мѣрятъ нашитѣ заслуги и тѣхнитѣ заслуги.

И. Толевъ: Вие не сте чели стиховетъ на Вашия братъ.

Д-ръ Б. Вазовъ: Вие нѣмате душата на моя братъ. Не сте ги разбрали — въ тѣхъ дѣла печаль.

Слѣдователно, като мисля, че ние, българитѣ, както казахъ, живѣемъ и дѣйствуваме при условия, може-би, малко различни — ние сме хора, които още не сме загубили надежда да си постигнемъ идеалитѣ, ние сме хора, които вѣрваме въ бѣдѣщето, вѣрваме въ собственитѣ си сили — нека отъ всичката тази прѣпирня извадимъ този моралъ: ние дѣйствувахме задружно, побѣдихме, успѣхме и докато дѣйствуваме задружно, докато дѣйствуваме лоялно, докато дѣйствуваме договорно, ние ще бѣдемъ силни. Това е моралътъ отъ одринската задружна акция. Не дѣйствуваме ли лоялно, не дѣйствуваме ли задружно, ние ще изпаднемъ въ дребнавости и ние ще изгубимъ единственото нѣщо, което ни повдига въ очитѣ на славянскитѣ народи и въ очитѣ на челоуѣчеството.

И. С. Бобчевъ: Браво! (Ръжкоплѣскане отъ болшинството)

Прѣдседателъ: Има думата пловдивскитѣ народенъ прѣдставителъ г. Христо Поповъ.

Х. Поповъ: (Отъ трибуната) Г. г. народни прѣдставители! Въпросътъ не е тъй маловаженъ, както нѣкои оратори искаха да го прѣдставятъ. Уважаемиятъ г. Вазовъ, като ни говори, че историята не се фалшифицира, е много правъ, но той трѣбва да смѣта, че въ политиката бърже трѣбва да се схващатъ моментитѣ и да се използватъ, а който е историкъ, да иде въ кабинета да чете и послѣ да пише. Това е моя отговоръ на уважаемия колега. Историята, вѣрно е, че нѣма да се фалшифицира, но ние, които движимъ днесъ културата на България която трѣбва да се развива и прѣдъ очитѣ ни се развива, ние, които носимъ грамадната отговорност прѣдъ бѣдѣщитѣ поколения, ние умѣемъ ли да използваме всѣки исторически моментъ сега на момента или не? Защото една грѣшка на единъ народъ струва хиляда години животъ. Не е важно, казва г. Вазовъ, кой е прѣвзелъ Одринъ, кой е плѣнилъ Шукри паша, не е важно сѣрбитѣ каква роля сж играли, каква ние сме играли, да живѣе славянството. За мене не е важно туй: важно е, всѣки който е взелъ участие въ този съюзъ да бѣде прѣди всичко справедливъ и да не си присвоява добродѣтели, които не сж неговни. Който иска да бѣде съюзникъ на Балкански полуостровъ, прѣди всичко да се научи да бѣде справедливъ и себе си най-напрѣдъ да познае. Ако той не е способенъ на това, бѣдете увѣрени, че никакъвъ съюзъ нѣма да имате и направо ще се мѣчатъ да го имате. Затуй прѣди да направимъ съюзъ трѣбва да опознаемъ себе си, нашитѣ съюзници и да попитаме най-послѣ пакъ себе си: възможно ли е това, което искаме да стане или не? И ако вие сте увѣрени, че е възможно, както виждамъ всѣки тукъ на тая маса и много тамъ (Сочи дѣсенката) да мислите, че съ сѣрбитѣ може да стане съюзъ, и мѣчатъ и насъ и цѣлъ народъ да мълчимъ, добръ, ще мълчимъ; но ще дойде врѣме, когато ще съзнаете, че това е било грѣшка. И ако искате съюзъ въ този Балкански полуостровъ съ сѣрбитѣ, има само единъ пътъ — ще ви го кажа — да се откажете отъ Македония. Ако можете, ще го направите, ако не можете, така ще ви правятъ; ще ви изпратятъ единъ войникъ и ще казватъ: „Азъ прѣвзехъ Одринъ, азъ прѣвзехъ Чатаджи, азъ прѣвзехъ Булаиръ, азъ щѣхъ да влѣза въ Цариградъ; ако Куманово не бѣше, отдавна щѣхте да изчезнете“. Азъ имамъ тукъ етнографията на Цвнча: до прѣди два мѣсеца границата на сѣрбското племе се прѣмѣсти до Прилѣпъ и слѣдъ два мѣсеца отиде до Солунъ, а слѣдъ други два ще отиде чакъ до Цариградъ. (Смѣхъ) Съ такива

хора — професори, моля ви се! — които изкривяватъ всѣки част истината, само и само да направятъ българитѣ на сѣрби, трѣбва да помислите, когато ще правите съюзъ. Помислете си, какъвъ въпросъ бѣше въ европейската преса и трѣбваше най-сетнѣ руската преса да каже: мълкнете вие сѣрбски и български вѣстници, защото раздразнявате и двѣтъ страни и нѣма да остане никакъвъ съюзъ. Защо бѣше тази гюрултия, този шумъ? Не е за Одринъ, не е за слава, увѣрявамъ Ви, г. Вазовъ. Напълно съмъ съгласенъ съ Васъ, че слава не се отнема — историята ще каже своята дума; но не е тамъ въпросътъ. Въпросътъ е, да се пошитае какво е гонѣла цѣлата сѣрбска преса, дѣто се занимава съ този въпросъ тъй жарко, както се занимава. Отдѣ накѣдъ отидоха въ „Санъ-Петербургскія вѣдомости“, въ „Новое время“ и даже въ французкитѣ вѣстници да прокарватъ този въпросъ, че нѣмало море и че трѣбвало да минатъ прѣзъ българския народъ на Егейското море; че тѣ сж били нещастни, защото сж малко, че трѣбвало да има равновѣсие за да имало съюзъ, че безъ равновѣсие нѣма съюзъ; че тѣ жертви дали и че жертвитѣ имъ били твърди голѣми при Одринъ. Мислите ли че само за историята е всичко това? Сѣрбитѣ знаятъ много добри историята; тѣ знаятъ, че българитѣ въ Македония не сж създадени отъ Екзархията, но македонцитѣ заедно съ българитѣ отъ тукъ съ борбата си създадоха Екзархията.

Народнитѣ прѣдставители: Вѣрно!

Х. Поповъ: Всички сѣрби и послѣдниятъ сѣрбинъ знае това, но сж успѣли дори г. Милокова да убѣдятъ, че сѣрбитѣ не знаятъ какво сж македонцитѣ, че тѣ сж учили въ училищата, какво македонцитѣ сж съ сѣрби и че сѣрбската армия, като видѣла грозната дѣйствителностъ, се почудила. Ние благодаримъ на г. Милокова, поне една истина изказа; но той се много лъже, като мисли, че сѣрбитѣ не знаятъ какво сж македонцитѣ. Че ние ги канимъ 30 години за автономия — цѣла Македония да бѣде автономна. Тѣ какво ни отговаряха? „Не може“. Защо? „Защото ще стане като Румелия“. Защо? „Защото сте сѣ българини“. Я сега имъ кажете, Македония, както си е, понеже спорите и говорите съ разни ваши Цвинчовци, че тамъ сж „прави сѣрби“, да издигнемъ тази страна цѣла въ автономия, въ отдѣлно царство ако щете, да влѣзе въ съюза, тѣ нѣма да се съгласятъ. Защо нѣма да се съгласятъ? Защото тѣ искатъ да взематъ български народъ. А додѣто не се откажатъ отъ това, тѣ не могатъ да бѣдатъ съ насъ съюзници. Това трѣбва да го поминимъ ние. И тѣ, когато вдигатъ гюрултия за Одринъ, за Македония и за всичко, да знаете, че само тази цѣль гонятъ — нищо друго: съюзъ, но такъвъ съюзъ. Най-напрѣдъ имало „спорна зона“, но сега казватъ има и друга зона, и по-нататъкъ вече е наше, българско. Защо е всичко туй? Пакъ затуй, което казахъ.

Ето защо, казвамъ, не съмъ съгласенъ да се мисли въ страната ни, че когато сѣрбската преса повдига такива въпроси, ние да мълчимъ. И много ми е жално, че правителството натиска и общественото мнѣние и пресата, не чрѣзъ насилие, но прѣдъ видъ на това, че обстоятелствата сж толкова важни, и при всѣки въпросъ ще ни се изпрѣчи и каже: „Ако е възможно, недѣйте говори за съюзниците“. Недѣйте, недѣйте, но, когато ние мълчахме, сѣрбската преса убѣди цѣлото общество мнѣние, че море нѣматъ и затова море Македония трѣбва да отиде. Немъ не можеме да имъ се отговоримъ отъ нашата преса: е добръ, ако нѣмате море, вие бѣдете съюзници, както трѣбва, влѣзте въ съюзъ съ хората, за да се ползвате отъ море. Немъ Бавария, Саксония, Баденъ и всѣки тия 25 малки държави въ Германската конфедерация иматъ море? Не, но хората турятъ въ хармония

свои интереси. Така и Сърбия и Черна-Гора могат да влезат въ съюзъ съ България, да направимъ федерация и да иматъ море. Не имъ е, г-да, толкова за море, колкото да взематъ Македония. И г. Башмаковъ тукъ ви е говорилъ — азъ четохъ въ вѣстниците — че, като пѣматъ сърбитъ море, бждете вие българитъ отстъпчиви. Какво да бждемъ отстъпчиви? По-голямъ отстъпчивостъ отъ тази да съзнаваме, че имаме дадена българска земя, че освѣнъ това цѣла друга спорна зона сме оставили да бжде рѣшавана съ арбитражъ отъ руския царъ или отъ руското правителство — и това правимъ сѣ за съюза — има ли? По-голямъ жертва отъ това може ли да се допусне? Какъ сте ги дали тѣзи земи, какъ ще отговаряте прѣдъ народа, то е другъ въпросъ. Но това имъ се вижда малко, защото сж герои! (Смѣхъ)

Не знамъ да-ли врѣмето не е настѣпило, г. прѣдседателю да спра. (Общъ смѣхъ)

Въпросътъ е важенъ и г. министърътъ на войната почти каза, че не е вѣрно това, което е казалъ сръбскитъ министъръ на войната въ скупщината. По-добъръ би било, обаче, да го каже категорически, както каза, че при Буларъ и Чаталджа не е имало сръбски войникъ. Взели сж участие, както имъ го каза „Санъ-Петербургскія вѣдомости“ и „Новое время“, не отъ любезности, но защото сж били задължени отъ договора да взематъ участие. Това четемъ отъ официози като „Times“ и „Новое время“ и считаме, че това е истина, при всичко че не знаемъ договора. Та и министърътъ трѣбваше да каже, че сж взели участие не отъ любезности, а защото сж били длъжни да взематъ участие; защото, ако се развиятъ военнитъ дѣйствиа на военния театъръ въ Тракия, тѣ сж били длъжни да пратятъ 100.000 души, а не толкова, колкото сж пратили; ако бѣха се развили въ Вардарската долина, тамъ ние пѣхме да пратимъ повече. Що отъ това? Дѣто врагътъ излѣзе, тамъ ще го биемъ, за да го смажемъ — това е началото, за да спасимъ, вие, вашитъ сърби и ние, нашитъ българи. Тѣ изпълниха на половина дълга, говорятъ за жертви, а не искатъ да публикуватъ договора. Ето виждате, да се излѣзе съ такива декларации, каквито направи г. Вазовъ, при такива съюзници, това би било много добро, но за смѣтка на българския народъ и неговото бждѣще. Азъ мисля, че единъ депутатъ или единъ управляющъ, би трѣбвало по-скоро да се старае да бжде полезенъ на своето отечество, отколкото да се показва добъръ прѣдъ който и да е. (Ржонплѣскане отъ лѣвицата и нѣкои отъ дѣсницата)

Прѣдседателъ: Има думата софийскитъ народенъ прѣдставителъ г. Янко Сакжзовъ.

Я. Сакжзовъ: Г. г. народни прѣдставители! Единъ въпросъ технически нашитъ интерпелатори и нѣкои отъ народнитъ прѣдставители го обърнаха въ въпросъ политически. Безъ съмнѣние, въпросътъ за участието на сръбскитъ войски около Одринъ има и своята политическа страна, но не бѣше добъръ въ Народното ни събрание да се чуватъ думи и сжждения, каквито ние сме срѣщали въ нашия и сръбския печатъ. Азъ слѣдихъ дебатитъ по този въпросъ, когато военниятъ министъръ въ Сърбия отговори не достатъчно точно какъ е станало прѣзвизването на Одринъ, обаче въ сръбската Скупщина, по адресъ на българската войска и българското Народно събрание, не се казаха думи обидни и думи недостойни.

Д. Страшимировъ: И тукъ никой не е казалъ недостойни думи и нѣма да каже.

Я. Сакжзовъ: Искамъ да кажа, че нашъ дългъ бѣше, или вашъ по-скоро, вие, които поддържате съюза, да не допуснете тукъ да се чуватъ думи некоректни спрѣмо вашитъ съюзници. Въ печата това се говори — и това е нашето зло. Затуй и азъ ста-

нахъ да кажа нѣколко думи, такива, каквито г. Вазовъ каза, при все че това не е моя работа. Азъ добавямъ, че дѣйствително е въ характера на нашия народъ, да не изтъква своитъ дѣяния и славата, която историята дава на тѣзи дѣяния — да не я туря на челото си. Това е характерътъ на нашия народъ, придобитъ съ години. Но има друго едно нѣщо въ нашия характеръ, което е обидно за единъ народъ, който иска да живѣе исторически, и това обидно ние не би трѣбвало тукъ да го прѣмѣлчаваме и да го затулваме. То е слѣдното: че ние никогашъ на врѣме не се вглеждаме въ фактитъ и да ги описваме такива, каквито си сж. Чувствуваме ги, вѣрно е, чувствуваме ги всички, отбѣлзваме ги въ съзнанието си, въ душата си, но ние не излизаме на врѣмето си да ги кажемъ. Примѣръ е цѣлата наша сегашна военна история: ние не видѣхме наврѣме нашето правителство и главната квартира да увѣдомятъ българския народъ за онова, което дѣйствително е станало на полесражението. Азъ не говоря за онази страна, на въпроса която тѣкмо сега се засѣга — кой по е извършилъ и какъ е извършено, която страна си има и своята възпитателна роль, възпитателна не само за военщината, но и за онѣзи граждани, които отидоха да защитятъ отечеството. Въпросътъ си има и своята политическа страна. Насъ ни смѣтнаха и въ историята ние винаги се смѣтахме като роби, винаги като едно плѣме, което не се е научило да се радва на онова хубаво, което то е извършило въ историческия си животъ, и да го изтъква като примѣръ за подражание и, най-сетнѣ, като нѣщо заслужено спечелено съ трудъ и съ кръвъ. Тѣкмо не по този въпросъ — по военнитъ подвизи — на мене приличаше да взема думата и да отнемамъ на г. Вазова онова, което той пѣше да каже; но мѣстото му е да погледнемъ на другата, на политическата страна на въпроса, а именно, че насъ ни третираха като не достатъчно пълнолѣтни. Насъ ни третираха така отъ самото начало; още въ великото Народно събрание, съ приемането на чл. 17 ние сами си дадохме атестатъ — както може-би и други страни сж го правили — за непълнолѣтие. Ние на 17 или 22 септември м. г. тукъ си дадохме единъ голѣмъ атестатъ; ние викахме: „Да живѣе съюзътъ!“ Г. Поповъ самъ викаше, макаръ сега да припомня, че съ сърбитъ не знамъ какво ставало.

Х. Поповъ: Не е вѣрно. Азъ съмъ казалъ, помините, че желая отъ този съюзъ да изникне федерация, но за да бжде тая федерация, казахъ, Македония трѣбва да хвъркне.

Я. Сакжзовъ: Не ми е намѣрението сега да закачамъ г. Попова и да му отговарямъ, искахъ само като примѣръ да ви изтъкна, колко ние недостатъчно политически зрѣло се отнесохме въ деня когато се рѣшаваше цѣлиятъ този въпросъ, съ всичкитъ му послѣдствия.

Д-ръ Н. Генадиевъ: Той бѣше рѣшенъ.

Я. Сакжзовъ: Рѣшенъ въпросъ. Но, ако ние него денъ можехме да влѣземъ въ дебатирание...

Отъ лѣвицата: А-а-а!

Я. Сакжзовъ: Позволете ми, г. г. народни прѣдставители, да ви кажа, че ако ние тогава можехме да влѣземъ въ дебати съ едни избрани и достойни за политически дѣйци думи, да изкажемъ мисълта си, правителството щѣше да има това прѣдъ видъ. Ако сега се повърнемъ на този въпросъ и се попитаме, коя е онази политическа страна, която ние сме забравили, ще видимъ, че е слѣдната. Военното министерство, г. военниятъ министъръ, правителството, не чува ли веднага какъ известни офи-

минали и неофициални лица измѣниха дѣйствителността такава, каквато ние я знаехме, извратиха я или я представиха не такава, каквато е? Дѣ беше нашето правителство, дѣ беше нашиятъ воененъ министъръ, дѣ беше главната квартира, още тогава да явятъ въ една официална телеграма, че въпросътъ стои така и така? Съ това щѣхте да дадете успокоение на българския гражданинъ, защото за него това би било достатъчно; щѣхте да накарате да млъкнатъ устата на онѣзи, които извратяватъ фактитъ; щѣхте да дадете едно осветление и на Европа, която се явява тукъ като съдия, на туй кой какво върши и която Европа даже до днесъ не знае вашето мнѣние. Даже азъ се удивлявамъ, дѣто г. военниятъ министъръ днесъ не искаше да прочете това официално изложение, и отиде дотамъ, че каза, какво Шукри-паша е билъ плѣненъ отъ обсаждающитъ войски. Очевидно е, че отъ тѣхъ е билъ плѣненъ, а не отъ други. (Общъ смѣхъ) Азъ разбирамъ и другата страна на въпроса. Г. военниятъ министъръ искаше да бжде много коректенъ; обаче толкова много коректностъ въ едни много некоректни отношения е прѣкалено коректно. (Голѣмъ смѣхъ) Та г. г. народни прѣдставители, мисълта ми бѣше, че и по Одринъ и по Чаталджа и сега по въпроса за съюзницитъ и по отговора на г. министъръ-прѣседателя, който се скри задъ чл. 92 — всичко това ни показва, че ние сме такива българи, каквито т. Вазовъ ни каза — че ние не обичаме да се хвалимъ, защото, дѣйствително, нищо не сме стѣтали за наше, което да можемъ да си го защитимъ. Земята си вече сме навикнали да я защитаваме, защото българскиятъ селянинъ си обича парчето земя. Ужъ 33 години се учихме да защитаваме политическия си права, но се научихме недостатъчно. Азъ имахъ случай и другъ пѣтъ, прѣди нѣколко врѣме, да кажа, че не е вѣрно, какво една грѣшка на единъ народъ може да му коштува хиляда години робство, както каза г. Поповъ. Една грѣшка на единъ народъ, наистина може да му коштува 10—20 години мъки. Но единъ политически зрѣлъ народъ не бива да прави грѣшки. Грѣшкитъ се избѣгватъ, когато въпроситъ се дискутиратъ, когато задъ тѣхъ има цѣло поле на разисквания. Цѣлъ народъ не прави грѣшки — това ви го казва опитътъ на всички народи; грѣшки правятъ неговитъ водители, неговитъ правителства, когато този народъ не е наученъ да ги държи за юздитъ и когато се влачи подиръ тѣхъ, накардѣто тѣ го водятъ. Та, мисълта ми бѣше тази, че по въпроса за Одринъ не щѣше да има това нѣщо, ако бѣхме напълно политически зрѣли и това, което си е наше, това, което сме спечелили, това което сме си създали, да си го пазимъ, като наше създание, като спечелено, като нѣщо невъзможно други да ни го отнематъ. Ако това правѣхме, ние не щѣхме да имаме този раздражителенъ случай. (Ржкоплѣскане отъ дѣсницата и отъ лѣвицата)

Прѣседателятъ: Има думата поновскиятъ народенъ прѣдставителъ т. д-ръ Христо Мутафовъ.

Д-ръ Х. Мутафовъ: Г. г. народни прѣдставители! Г. Сакъзовъ започна съ едни чувства и свърши съ други. Той отначалото сподѣли държането и настроението, което обладаваше г. Вазова, за коректния езикъ, който народнитъ прѣдставители сж дължени да държатъ въ Народното събрание; обаче, въ края на своята рѣчь, той завърши съ извѣстни укори и упреци и съ даването изразъ на горестни чувства, които самия него възбуждатъ, за една неправда, за едно оскърбление, което той усѣща да е нанесено на българската нация и на българския войникъ. И това не трѣбва да скриваме. Въ душата на всички ни се боричка едно двойно чувство: отъ една

страна желаемъ да останемъ коректни и моятъ къмъ напѣтъ съюзници, желаемъ да не оскърбѣваме, да не прѣдизвикваме, да не клеветимъ, но, отъ друга страна, се чувствуваме въ положението на оскърбени, чувствуваме се въ положението на прѣдставители на една нация, която е злѣтвасегната въ своитъ най-съкровени чувства, и ние, слѣдователно, не можемъ да не дадемъ неволно изразъ на тѣзи наболѣли чувства. Не се касас, слѣдователно, ние да обиждаме и да упрекаваме, а се касас да отблъснемъ извѣстни атаки или оскърбителни бѣлѣжки, или извѣстно държане, безразлично, че то не било отъ страна на единъ цѣлъ парламентъ, въ дадения случай, а само отъ едно лице, каквото е сръбскиятъ воененъ министъръ, който е говорилъ въ сръбския парламентъ. Но въпросътъ стана малко по-общъ, както и г. Сакъзовъ отбѣлѣжи — въпросътъ има своята политическа страна. Не бѣше желателно да свеждаме въпроса само къмъ това, да установимъ факта, да-ли Шукри-паша е билъ плѣненъ отъ български войникъ или български офицеръ, или е билъ плѣненъ отъ сръбски майоръ, или сръбски войникъ; не е въпросътъ тамъ, да установимъ, какви фортове сърбитъ сж прѣвзели въ Одринъ и вслѣдствие на коя сила падна крѣпостта. Въпросътъ се малко обобща, а именно, какъ се държаха, слѣдъ падането на Одринъ, напѣтъ съюзници, сърби, по отношение на насъ и какъ всичката она атмосфера, която бѣше създадена слѣдъ падането на Одринъ отъ тѣхъ, се отрази у насъ, като прѣдизвика и създаде малко по-друго настроение, отколкото имаше, когато ние съ радостъ акламирахме създаването на съюза. Слѣдователно, ако въпросътъ става политически, би трѣбвало съ единъ по-сериозенъ тонъ да се говори по него. И г. Поповъ, който отъ трибуната поиска да каже по-обща думи въобщо по съюза, заслужава да му се отговори поне съ двѣ думи.

Ние, които се смѣтахме за най-жарки привърженици на съюза, и го поздравихме, когато се създаде, не разсѣждавахме така, както разсѣждава г. Сакъзовъ — че неговото създаване трѣбва да бжде плодъ на дебати въ камарата, защото народътъ не грѣшелъ и защото само когато народнитъ прѣдставители замислятъ да създадатъ нѣщо, тогава то можало да бжде трайно. Естеството на великото дѣло, което бѣше прѣдприето, налагаше да се дѣйствува тѣй, както се дѣйствува, и ние не можехме да не посрѣщнемъ възторжено създаването на съюза. Но у насъ пишманлъктъ нѣма. Азъ не мога да сподѣля настроението, което овладѣваше г. Попова на трибуната, не мога да сподѣля и онѣзи чувства, които, може-би, неволно се създаватъ у нѣкои наши другари, народни прѣдставители — чувства на омраза, чувства на желание, по-скоро да скъсваме съ този съюзъ, чувства на отдѣлно дѣйствуване отъ напѣтъ съюзници; защото, ако ние, съ създаването на съюза, вписахме едно велико дѣло въ историята на Балканитъ, нѣма защо да бждемъ онѣзи, които ще скърбимъ за неговото създаване. Ние можемъ съ далечни намеци да покажемъ отговорността на тѣзи, които биха пристѣпили да направятъ, каквото и да било, отъ естество да подрони основитъ на този съюзъ. Такава тежка отговорностъ ние, българскиятъ народни прѣдставители, не бихме желали да поемемъ върху си. И азъ мисля, че и народното прѣдставителство въ Сърбия — оставамъ другитъ наши съюзни държави — нѣма да рискува да поеме върху си такава тежка отговорностъ прѣдъ историята, прѣдъ бждещето потомство на тази или онази нация.

Но . . . не можемъ безъ това „но“ да минемъ въпроса. И въ това се състои различното схващане и чувствуване между ония, които желаятъ да останатъ коректни докрай, и насъ, които искаме да

дадемъ изразъ на наболѣлитѣ чувства, които въ дадения моментъ ни възпалватъ. Желаяйки да отбѣлѣжимъ тази недобрѣ провѣтрена атмосфера, която въ такива съдбоносни моменти се създава у насъ и въ Сърбия, ние бихме искали нѣкакъ да намѣримъ отговорнитѣ лица — виновници. И ние нѣма да ги намѣримъ между насъ, нѣма да отбѣлѣжимъ, че сж въ българска срѣда, а по-скоро ще ги намѣримъ, за голѣмо съжаление, въ срѣдата на братския намъ сръбски народъ. Г. г. народни прѣдставители! Въпросътъ не е дребнавъ, макаръ и да има своята смѣшна страна.

Азъ ще си позволя да отбѣлѣжа само два факта, които и на менъ правѣха малко горѣстно впечатление и които сж, може-би, плодъ на прѣкалената коректностъ отъ наша страна и на прѣкалената некоректностъ на братията сърби. Когато падна Одринъ, отличниятъ френски журналистъ Нодо, който, като кореспондентъ на в. „Journal“, даваше отлични кореспонденции, за голѣма своя изненада, той, поговитѣ другари и ние видѣхме въ „Journal“ помѣстенъ портрета на сръбския майоръ Угриновичъ, който плѣнилъ Шукри-паша, безъ да с подозиралъ това самиятъ кореспондентъ и безъ да има нѣщо общо това съ самата кореспонденция, дадена отъ Нодо. Това бѣше една провокация на нашитѣ национални чувства. Азъ имахъ втори случай да видя сжщо една руска иллюстрация, въ която се даваше картина на форта „Илдрѣмъ“, кждѣто билъ плѣненъ Шукри-паша — тъй стоеше надписътъ въ иллюстрацията — отъ сръбскитѣ войски и отъ сръбския майоръ Угриновичъ. Когато това става въ иллюстрация на братския намъ народъ и когато тамъ се създава такава настроеніе и се фалшифицира самата история, ...

Д-ръ Н. Списаревски: Тя е прѣпечатана отъ французката иллюстрация.

Д-ръ Х. Мутафовъ: Безразлично отъ кждѣ. — ... когато се създава такава настроеніе, искамъ да кажа, ние не можемъ да не реагираме на тѣзи, нѣкакъ си, нарочно създадени заблуждения и фалшифицирания на историята. Ако гледаме въ въпроса малко философски, наистина, историята се пише по-късно, и ония, които участвуватъ въ нея, не могатъ да видятъ самата истина и да прѣцѣнятъ на точни вѣзни това, което е сторено и да ни кажатъ самата истина, самата правда; често пакти ще намѣсятъ вътрѣ и това, което е тѣхно схващане, тѣхна амбиция, тѣхни тежнениа; но много добръ се забѣлѣза отъ единъ прѣдговорившъ, че ние сега творимъ историята, не я пишмъ, а сме въ периода на нейното творчество; а единъ отъ важнитѣ елементи въ такава едно творчество е да създадешъ настроеніе, да създадешъ условия, при които ти ще бъдешъ добръ гледанъ, добръ прѣцѣненъ, адмириранъ, или напротивъ, злѣ прѣцѣненъ, злѣ таксуванъ, като борецъ или патриотъ. И ако ние продължаваме да се държиме сѣ така пасивни, безъ никакво реагиране и оставиме на другитѣ да обираатъ плодоветѣ, не искамъ да кажа славата, незаслужено, ние правимъ лоша политика.

Д-ръ Б. Вазовъ: Послѣ за тѣхъ ще дойде разочарование стократно.

Д-ръ Х. Мутафовъ: Да, ще дойде. Но когато ние искамъ, да бъдемъ прѣдставени въ истинска свѣтлина, да бъдемъ гледани въ дѣйствителния си образъ, когато искамъ, да не бъдѣтъ прѣдставени другитѣ като такива, каквито въ сжщностъ не сж, не изразяваме, казвамъ, съ това, непрѣмѣнно чувства на некоректностъ, а искамъ да прѣдупрѣдимъ само ония, които създаватъ нежелателни условия,

при които сж възможни по-голѣми неразбирания и недоразумѣния. Цѣлиятъ свѣтъ бѣше проглушенъ отъ единъ викъ, това го констатираме всички — и ние нѣкакъ бѣхме засѣнчови въ това отношение — въ преса и въ общество, навсѣкждѣ се говорѣше за „велика сръбска армия“, за „велика слава“, съ която тя се покрила, за „голѣми побѣди“, които е изнесла, а всички ония побѣди и хероични подвизи, извършени отъ българската армия, нѣкакъ се затъмниха слѣдъ падането на Одринъ; вмѣсто прѣвземането на Одринъ да турн корона на това, което извърши българскиятъ войникъ, ние виждаме отъ този моментъ българскитѣ побѣди да се умаловажаватъ, като че други имали първенство, като че ли безъ помощта на нашитѣ съюзници — колкото и да я цѣнимъ ние — безъ нея нищо не могло да стане. Азъ имахъ случай да чета това въ френски, въ нѣмски и руски вѣстници, — че ние сме длѣжали и длѣжимъ много за помощта, която ни се указала отъ страна на сърбитѣ, защото безъ тѣхъ не могло да вземемъ Одринъ, не могло да се задържимъ на Чаталджа и пр. и пр. Е добръ, азъ отбѣлѣзвамъ всичко това като плодъ на оная некоректностъ въ пресата, даже въ държането въ самия сръбски парламентъ на хора, които, мисля, ностъ извѣстни отговорности. Защото, г. г. народни прѣдставители, ако това бѣше само плодъ на оная преса, която ние сме навикнали да наричаме „жълта преса“, ако това се говорѣше, се мѣлѣше само по улицитѣ, още можемъ да се миримъ, но когато ние имаме всички основания, да вѣрваме, че това се дирижира отъ хора, които иматъ отговорностъ за сждината на своя народъ и които има още да милѣятъ за балканския съюзъ, прѣдъ който се прѣкланяме и на който възлагаме надежди, когато виждаме че подобни лица създаватъ такива възбуждения, ние не можемъ да затимъ току тъй горѣстѣта и чувствата, които ни възпалватъ. Ние бихме желали по-други чувства да ни възпалватъ днесъ. Слѣдъ нанесенитѣ побѣди ние искамъ да посрѣщнемъ нашата армия отъ Одринъ, Чаталджа и Булаиръ съ радостно настроеніе, да ги обичимъ съ лаврови вѣнци, а не посърнали и не смутени, прѣдъ неизвѣстното бъдѣще на утрѣшния денъ. Е добръ, не сме ние, които създаваме чувствата на горестъ тукъ, у насъ, и тамъ — въ Сърбия; тѣзи чувства ги създадоха други лица и азъ затуй взехъ думата, да отбѣлѣжа, че ние не носимъ отговорностъ за тия създадени чувства. Ние ще искамъ да издигнемъ гласа си и нека се чуе отъ сръбския и нашия народъ, че българскиятъ народенъ прѣдставителъ продължава да ратува за поддържката на съюза; но той желае още да се държи смѣтка за брожението, което прониква у сърби и у насъ, вслѣдствие некоректното тѣхно държане, вслѣдствие фалшифициране на историята и вслѣдствие на това, че не се даде надлежната данъ на извършеното отъ насъ и на това, което извършиха тѣ. *Cuique suum*, бѣше единъ старъ латински афоризмъ — всѣкому трѣбва да се даде неговото. Е добръ, когато това „наше“ не ни се даде, имаме право да се възмущаваме, да се сърдимъ, да упрѣкваме. Но азъ казахъ отъ самото начало, че не сме ние които оскърбяваме, упрѣкваме, напротивъ — ние сме оскърбени, ние сме упрѣкнати, за това днесъ искамъ да дадемъ изразъ на чувствата, които ни гнетятъ, искамъ да засвидѣтелствуваме, че отъ всичката история около падането на Одринъ, създадоха се или, по-право, прѣдизвикаха се у насъ чувства, които не бѣха желателни да се създадатъ, създаде се една почва за шовинизмъ, който нѣма да бѣде полезенъ, който не бѣ желателенъ, нѣмаше защо и да се създава нито у насъ тукъ, нито отатѣкъ въ Сърбия. (Ражоплѣскане отъ болшинството)

Прѣдседателъ: Понеже нѣма прѣдставенъ никакъвъ дневенъ редъ, считамъ, че дебатитѣ по интерпелацията сж изчерпани и прѣминаваме на слѣдующитѣ интерпелации.

Има думата видинскиятъ народенъ прѣдставителъ г. Георги Добриновичъ, за да развие интерпелацията, която е отправилъ къмъ г. министра на войната.

Азъ ще моля г. Добриновича да бжде, по възможность, по-късъ.

Г. Добриновичъ: Г. г. народни прѣдставители! Мосто-запитване се състои въ слѣдующето. Слѣдъ обявяването на войната, около 11 или 12 октомврий, седмата Рилска дивизия е отишла наедно съ сръбската Тимошка дивизия въ македонскитѣ полета, къмъ Шипъ и Кочани. Въ сражението, което е станало около Кочани и Шипъ, на лѣвия флангъ е била само нашата седма Рилска дивизия. Въ това сражение послѣдната е взела отъ турцитѣ трофеи, около 32 ракли, нѣколко тона, 880 сандѣка гранати и 1.200 сандѣка патрони. По-нататъгъ при оперирането си, тая дивизия е взела и други трофеи и нѣкон безстопански движими нѣща, които е намирала въ Струмица. Всички тѣзи трофеи тя е оставила складирани, както въ Шипъ, тъй и въ Струмица, и, заминавайки къмъ Солунъ, оставила е нашитѣ съюзници сърби съ свои гарнизони, както въ Шипъ, така сщо и въ Струмица. Сега ще трѣбва да направя една корекция въ моето запитване, защото тамъ е казано, че трофеитѣ сж взети отъ „съюзнитѣ войски“, обаче, впоследствие азъ получихъ свѣдѣния, че всички тѣзи трофеи сж взети само отъ нашата седма Рилска дивизия. Тя ги е взела въ сражението съ турцитѣ и ги оставила на пазене въ тѣзи нѣколко пункта Шипъ, Струмица и нѣщо въ Кочани. Нашитѣ съюзници, сърби, се възползували слѣдъ заминаването ѝ, задигатъ всички тѣзи трофеи и ги откарватъ въ Сърбия; нѣкон отъ трофеитѣ, както казватъ нѣкои отъ колегитѣ, били откарани въ Бѣлградъ. Нашитѣ власти, останали въ тѣзи мѣста безъ гарнизони — оставенъ е билъ само по нѣкой човѣкъ като комендантъ — сж протестирали, но нашитѣ съюзници, дотамъ отишла тѣхната лояльность и тѣхната грижа за запазване на съюза, щото не обърнали никакво внимание на протеста отъ страна на нашитѣ власти, задигнали всички тѣзи трофеи и ги откарали въ Сърбия. А какво стана слѣдъ падаването на Одринъ? Азъ виждамъ, слѣдъ падаването му, че се образува една коммения, състояща се отъ сръбски и наши офицери, която описва всички трофеи въ Одринъ и, по всека вѣроятность, както се и слуша, а може-би и има официално искане отъ страна на Сърбия, частъ отъ трофеитѣ, които паднаха при Одринъ, искатъ и сърбитѣ, безъ да държатъ смѣтка за тѣзи трофеи, които сж взети само отъ нашитѣ войски. Не зная, да-ли нашето правителство е направило постѣпки за повръщането на всички тѣзи трофеи, но на частъ, но на всички, защото тѣ сж взети изключително отъ нашитѣ войски въ сраженията по тѣзи мѣста; да-ли е направило нѣщо правителството или не, въ това се състои мосто запитване, и какво именно е направило, за да се повърнатъ тѣзи трофеи, които сж на не по-малка стойность отъ 2 милиона лева. Азъ вѣрвамъ, че това интересува и г. финансовия министръ и г. военния министръ, и вѣрвамъ, че ако не сж направили досега онѣзи постѣпки, които е трѣбвало да се направятъ, ще ги направятъ сега — тѣзи трофеи да бждатъ повърнати на българското правителство, на което и принадлежатъ.

Има и друга една страна на въпроса. Тая страна е, доколко нашитѣ съюзници се държатъ лоялно спрямо насъ и доколко тѣ не подриватъ основитѣ

на съюзния договоръ. Азъ смѣтамъ и въ този случай направеното отъ сърбитѣ за едно прѣдизвикателство, незачитане, защото трофеитѣ сж взети само отъ българската войска и оставени на пазене въ складоветѣ. Да се задигнатъ тѣзи трофеи при протеститѣ на българскитѣ власти, азъ смѣтамъ, че съ това нашитѣ съюзници малко държатъ на съюзния договоръ и на бждѣнето, при ония чувства, които ние винаги показваме, при оная лояльность, която нашето правителство, Народното събрание и нашиятъ народъ държатъ спрямо Сърбия, спрямо този договоръ, който, желателно е да се запази и въ бждѣще. По той не може да бжде запазенъ само по желанието на едната страна, той трѣбва да бжде зачитанъ и отъ другата страна; казвамъ, не трѣбва да бждемъ прѣдизвикани отъ тѣзи, които повече трѣбва да го пазятъ.

Прѣдседателъ: Има думата г. военниятъ министръ.

Министръ генералъ Н. Никифоровъ: Г. г. народни прѣдставители! Общо правило е въ военнитѣ конвенции да се уговарва, че военнитѣ трофеи трѣбва да се дѣлятъ съразмѣрно съ силитѣ на участвуващитѣ съюзнически войски въ обща една армия. По силата на такова едно общо правило ще трѣбва да се надѣваме, че трофеитѣ, които сж били взети въ сражението, въ което е участвувала нашата седма Рилска дивизия, съ други още сръбски войски, по това общо правило, ще бждатъ дѣлени. И това ще стане само тогава, когато се свърши войната, когато ще има да се ликвидира договорътъ, специално военната конвенция. Сега засега, да нѣкакъвъ дѣлежъ е свършено излишно да се говори.

Обвиненията, че трофеитѣ, които сж взети при участвуването на седма Рилска дивизия, били по настоящемъ въ сръбски рѣцѣ, а не въ наши, сж свършено неоснователни, защото нѣма абсолютно никакво значение въ чии рѣцѣ се намиратъ тѣ. По силата на общитѣ тѣзи правила, които указахъ, прѣвидени въ военната конвенция, всички онѣзи трофеи за завземането на които, за плѣняването на които може да е съдѣйствувала частъ отъ нашата войска, ще ни се припаднатъ въ такава съразмѣрность, въ каквато е била нашата войска спрямо общата армия, която е водила сражението.

Тѣй щото, и въпросъ не би заслужавало да се прави, нито въ това отношение никакви прѣтълуквания, никакви обвинения да се създаватъ, защото тѣ водятъ къмъ полемички излишни и, въ всеки случай, извъпредно вѣдни за дѣлото, което ние продължаваме още да водимъ съ съюзницитѣ.

Г. Добриновичъ: Извѣстно ли е колко сж, г. министре?

Министръ Т. Теодоровъ: Ако не му е извѣстно, ще му стане извѣстно.

Министръ генералъ Н. Никифоровъ: Не може да се укрне нищо.

Г. Добриновичъ: И туй обстоятелство, че сж ги закарали?

Министръ генералъ Н. Никифоровъ: Нищо не зная.

Прѣдседателъ: Има думата трѣнскиятъ народенъ прѣдставителъ г. Георги Т. Пѣвъ.

Г. Т. Пѣвъ: Ще прося вашето търпѣние нѣколко минути, защото искамъ да направя едно сжждение по повдигнатия въпросъ, тъй като азъ

имахъ случай, като воененъ кореспондентъ на в. „Миръ“, да придружавамъ седмата Рилска дивизия, и да установя, че г. Добриновичъ има малка грѣшка въ обвиненията, които хвърля. Вѣрно е, че тази дивизия поддържаше лѣвия флагъ на Тимопската дивизия, но очакваното сражение при Овчеполе и при Шипъ не можа да стане, а стана извѣстниятъ тридневенъ нашъ бой при Кочани, поддържанъ изключително отъ български военни сили. И наистина, тамъ паднаха трофеи, нашата седма Рилска дивизия плѣни една турска батарея, взе въ плѣнъ 100 и пѣколко души; но тѣзи трофеи останаха въ наши ръцѣ, защото боя при Кочани се водѣше изключително отъ наши военни сили. Други военни трофеи, които трѣбваше да се раздѣлятъ между сѣрби и българи, то бѣше военниятъ матазинъ въ Шипъ. Извѣстно е, че при Шипъ имаше сражение; тамъ влѣзоха едновременно наши и сѣрбски войски безъ бой и си раздѣлиха този складъ отъ военни материялни братски. Тѣй че, до тоя моментъ отношенията ни бѣха коректни и не можеше да става въпросъ за трофеи, възлизали на 2 милиона лева.

Но ако азъ взехъ думата, г. г. народни прѣдставители, по поводъ на тѣзи трофеи, взехъ я, за да спомена за други трофеи, за нѣщо, което ми направи силно впечатление. Когато минахме Струмица, оставихме сѣрбския 14 полкъ като гарнизонъ и прѣношувахме въ Валандово, което се взе отъ българскитѣ военни сили. Азъ чета сега въ сѣрбскитѣ вѣстници, че тамъ сѣрбското правителство установило околия. Какъ е станало това, не знамъ. Инцидентно повдигамъ този въпросъ и моля г. министра на войната да направи справка въ нашата главна квартира, какъ е било възможно въ Валандово, което е между Струмица и Дойранъ, които сж заети изключително отъ наши военни сили, да се установи сѣрбска власт, защото този трофей, който имъ се дава въ земя, прави скръбно впечатление на българското население въ тѣзи мѣста, отколкото онѣзи трофеи, за които говори г. Добриновичъ. Прочее, моля г. военния министъръ да вземе бѣлѣжка отъ туй съобщение и да направи потребното, тамъ дѣто трѣбва.

Прѣседателъ: Понеже нѣма прѣдложенъ дневенъ редъ и по тази интерпелация, считамъ прѣнната по нея изчерпана. Минаваме на слѣдующата точка.

Има думата сливенскиятъ народенъ прѣдставителъ г. Ной Марковъ да развие интерпелацията си.

Обажда въ: Отежествува.

Прѣседателъ: Има думата г. министърътъ на войната.

Министъръ генералъ Н. Никифоровъ: Г. г. народни прѣдставители! Сливенскиятъ народенъ прѣдставителъ г. Ной Марковъ е отправилъ до мене слѣдующето запитване: (Чете)

„Въз основа чл. 54 отъ правилника за вътрѣшния редъ на Събраниято, моля да ми се отговори на слѣдующето запитване:

„Счита ли г. министърътъ станалия на 4 тогѣ тургъ за 100.000 куртки и 150.000 панталони за обѣкло на армията за законенъ, правиленъ и износенъ за държавата, слѣдователно, рѣшенъ ли е за утвърдението му?

„Моля Събраниято да рѣши поставянето на дневенъ редъ запитването ми прѣди утвърдението или неутвърдението на турга, при резерва, въ случай, че въпросътъ бѣде рѣшенъ въ отрицателна смисълъ, азъ се отказвамъ отъ развиването му, понеже остава безпрѣдметно.“

Г. г. народни прѣдставители! Имамъ много кратко да отговоря по този въпросъ. Прѣди всичко този тургъ, за който тукъ е дума, е произведенъ отъ оная комисия, която е съставена и засѣдава на основание недавна тукъ вотирания законъ за измѣнение и допълнение закона за извънреденъ свѣрхсметенъ кредитъ отъ 50.000.000 л. за военни нужди, комисия, въ която сж прѣдставени петъ министерства, мѣстната търговска камара и мѣстната община. По-нататъкъ, протоколътъ на тоя тургъ, като е получилъ мосто одобрение, е билъ прѣдставенъ отъ мене въ Министерския съвѣтъ за окончателно утвърждение и, дѣйствително, въ Министерския съвѣтъ той е билъ окончателно утвърденъ. Тургътъ е билъ произведенъ съвършено правилно, миналъ е прѣзъ всички инстанции, споредъ както е прѣдписано въ закона, намѣрилъ е павѣждѣ одобрение, а нѣкъ за редовността му бихъ могълъ и тукъ прѣдъ почитаемото Народно събрание да кажа нѣколко думи, като прочета извадки отъ самия турженъ протоколъ.

Обажда въ: Нѣма нужда.

Министъръ генералъ Н. Никифоровъ: Кolkото се отнася до поставения въпросъ, доколко той е износенъ за държавата — въ каква смисълъ може да се подразбира това, ако г. интерпелаторътъ бѣше тукъ, можеше да го поясни — азъ не мога иначе да схвана тази точка отъ запитването му, освѣнъ въ смисълъ, доколко прѣдметитъ, които сж тоя тургъ се закупуватъ, сж потребни, да-ли тѣ сж на добра цѣна и да-ли въ сѣщото врѣме сж самата покупка ще се удовлетвори извѣстна нужда. Въ всѣко едно отношение, азъ отговарямъ най-положително.

Д. Ганчевъ: Азъ бихъ желалъ да знамъ, г. министре, отъ странство ли ще се доставятъ тѣзи куртки?

Министъръ Т. Теодоровъ: Една частъ отъ странство, друга отъ тукъ.

Министъръ генералъ Н. Никифоровъ: На 100.000 войншки куртки и 100.000 панталони само материялтъ имъ ще бѣде доставенъ отъ странство, а ще бѣдатъ изработени тукъ; на 50.000 панталони материялтъ ще бѣде тукашенъ и изработването имъ ще стане въ страната.

Прѣседателъ: Минаваме на слѣдующата интерпелация.

Има думата г. Цонко Харбовъ да развие своята интерпелация.

Ц. Харбовъ: Г. г. народни прѣдставители! Прѣди около единъ мѣсець бѣхъ отправилъ едно питане къмъ г. министра на войната, въ смисълъ, вѣрно ли е, че за военни сѣдебни слѣдователи въ новоосвободенитѣ мѣста и въ стара България се назначаватъ лица безъ цензъ, безъ юридическо образование, не офицери даже, а долни чиновци, а ако това е вѣрно и му е извѣстно, не мисли ли, че това, което се върши, е едно беззаконие? Слѣдователно, крайно врѣме е да бѣде поправено това беззаконие отъ страна на Военното министерство. На това мое питане г. министърътъ на войната тогава даде единъ съвършено незадоволителенъ отговоръ и азъ бѣхъ принуденъ да обърна питането си въ запитване. Отговорътъ на г. министра на войната се състоеше въ слѣдното, че не той, а главниятъ военно-полеви прокуроръ е лицето, което се занимава съ тѣзи работи — съ назначаването на военнитѣ сѣдебни слѣдователи, отъ една страна, и отъ друга, че той не намира, че въ случай

има извършено никакво беззаконие, защото е безразлично, да-ли Х или У ще бъде назначен за военен слъдвател. „Прочее, каза, законът не прѣдвѣжда никакъв цензъ за такива длъжностни лица.“ Г. г. народни прѣдставители! Съ такива отговори, нѣма освѣтъ г. военниятъ министъръ тукъ прѣдъ насъ, прѣдъ Народното събрание, да се явява като лице съвършено неотговорно по дѣла отъ подобенъ характеръ — по назначаване на военно-сѣдебнитъ слѣдователи, затуй, защото по конституцията, нито главната квартира, нито нѣкъ главниятъ военно-полевъ прокуроръ може да дойде тукъ прѣдъ насъ, народнитъ прѣдставители, и да отговаря за своитъ дѣяния. Лицата, отговорни прѣдъ насъ по конституцията, не сѫ никакъ други, освѣтъ десетъ министри, и ако главниятъ военно-полевъ прокуроръ върши нѣщо, то прѣдполага се, че то върши съ знанието и подъ отговорността на военния министъръ, който нѣкъ отъ своя страна е отговоренъ прѣдъ насъ. Слѣдователно, ако има беззакония извършени отъ главния воененъ прокуроръ, прѣдполага се, че тѣзи беззакония сѫ извършени съ знанието на военния министъръ, и че военниятъ министъръ е лицето, което поема отговорността за всички дѣяния, то е, което ще дойде тукъ да отговаря прѣдъ насъ. Слѣдователно, той не може да снесе отговорността отъ себе си и да я слага другиму.

По второто му заявление, че не се извършва никакво беззаконие, като се назначаватъ лица неюристи, неофицери, а долни чиновъ за военни слѣдователи въ новитъ мѣста, каквито случаи има доста извѣстни: въ мелнишкия, пехчевския и драмския участъкъ, и въ стара България въ Шуменския участъкъ сѫ назначени за сѣдебни слѣдователи дѣйствително лица юристи, обаче сѫ долни чиновъ . . .

Д. Икономовъ: Не е вѣрно: въ Шуменъ слѣдователъ е офицеръ — подпоручикъ.

Ц. Харбовъ: Тѣ сѫ двама. Единиятъ е бившъ членъ на Софийския апелативенъ сѣдъ, а другиятъ е бившъ стажантъ при Шуменския окръженъ сѣдъ. Има случаи, дѣто за военни слѣдователи сѫ назначени дѣйствително офицери, но не съ юридическо образование, или съ непълно такова, студенти педо-вършили още, и пр.

Г. г. народни прѣдставители! Законътъ прѣдвѣжда ли цензъ за тия длъжности? Азъ се справихъ, въ „закона за устройството на въоръженитъ сили на Българското Царство“ и намерихъ чл. 87, дѣто се говори, че „военно-сѣдебното вѣдомство“ — военнитъ прокурори, слѣдователи и дѣлопроизводители — „се попълнява съ офицери, които слѣдъ производството имъ въ първия офицерски чинъ и слѣдъ прослужване въ войската въ офицерски чинъ, не по-малко отъ четири години, сѫ получили юридическо образование.“

Министъръ генералъ Н. Никифоровъ: Това опрѣдѣление важи само за организацията въ мирно врѣме, г. Харбовъ.

Д-ръ Б. Вазовъ: Само за мирно врѣме.

Ц. Харбовъ: Не само за мирно врѣме. Имайте прѣдъ видъ, г. министри, и вие, г. г. народни прѣдставители, че прѣди този чл. 87 има другъ чл. 85, въ който се казва, че „сѣдебната частъ на войската въ мирно и военно врѣме е повѣрена на военно-сѣдебното вѣдомство“, което е органъ на Военното министерство, и слѣдъ туй слѣдва чл. 87, дѣто се говори, че се иска юридическо образование за лицата отъ военно-сѣдебното вѣдомство, за военнитъ прокурори, слѣдователи и дѣлопроизводители. Ето защо, г. г. народни прѣдставители, не е безразлично, да-ли Х или У заема такава длъжностъ, а е важно този Х или У да бъде прѣди всяко офицеръ, и като офи-

церъ да има юридическо образование. Защото, асѣм, не може да бъде иначе. Не е ли абсурдно да се повѣрва сѣдебното слѣдствие по редъ прѣстъпни дѣяния на хора неюристи? А имайте прѣдъ видъ, че сега, въ военно врѣме, се разсѣдватъ отъ военнитъ слѣдователи не само прѣстъпни дѣяния по специалния военно-наказателенъ законъ, ами съ царски указъ се придадохъ къмъ военнитъ сѣдилища и редъ други прѣстъпни дѣяния отъ общия наказателенъ законъ и се правятъ тѣмъ подеждни. Могатъ ли тѣ да се повѣрятъ на лица неюристи? Какво може да се очаква отъ единъ неюристъ, който нѣма понятие отъ дѣйствието, които разсѣдва?

Прѣдъ видъ на всички тия мои обяснения, азъ намирамъ, че дѣйствително има извършено беззаконие отъ страна на Военното министерство. Военното министерство може да има прѣдъ себе си отговорни други лица, но за насъ, народното прѣдставителство, отговорно лице е военниятъ министъръ; слѣдователно, отъ него има извършени беззакония, нарушенъ е чл. 93 отъ „закона за устройството на въоръженитъ сили“. И казвамъ, не мисли ли г. военниятъ министъръ, при паличността на толкова много юридически сили днесъ заднесъ въ армията, бивши чиновъ на Касацонния сѣдъ, на апелативни и окръжни сѣдилища, титулярни сѣдебни слѣдователи отъ мирно врѣме, не мисли ли, казвамъ, че е крайно врѣме да уреди туй положение, като лицата, които не отговарятъ на ценза, постави тамъ, където имъ е мѣстото, а на тѣхно мѣсто назначи лица съ цензъ, офицери и съ юридическо образование. Толкова повече, г. г. народни прѣдставители, имайте прѣдъ видъ, че Министерството на правосѣдието още отъ обявяване на общото военно положение е прѣдставило на нашата главна квартира единъ поимененъ списъкъ на всички сѣдии и слѣдователи, които сѫ въ българската армия днесъ заднесъ, като запасащи подпоручници, слѣдователно, като офицери; единъ списъкъ, който главната квартира при назначаването на сѣдии и слѣдователи трѣбваше да има прѣдъ видъ, за да подбере лица съ цензъ за тѣзи длъжности.

Прѣдседателъ: Има думата г. министърътъ на войната.

Министъръ генералъ Н. Никифоровъ: Г. г. народни прѣдставители! По-рано, когато отговаряхъ на питането на народния прѣдставителъ г. Харбовъ по сѣщия прѣдметъ, азъ, като бѣхъ казалъ, че назначения за военнитъ сѣдебни слѣдователи сѫ направени отъ главния военно-полевъ прокуроръ, не искахъ съ това да дамъ да се разбере, че отговорността прѣдъ народното прѣдставителство не носи министърътъ на войната; напротивъ, само искахъ да изтъкна, че изборътъ на лицата е билъ правенъ отъ главния военно-полевъ прокуроръ, защото той е началникъ, главенъ органъ въ военното вѣдомство по тази специална военно-сѣдебна частъ; той е, който прави прѣдставления, да се назначи единъ, други или трети за една, друга или трета длъжностъ по военно-сѣдебното вѣдомство. Само въ една такава обяснителна смисълъ азъ споменахъ, че назначаванията ставатъ отъ главния военно-полевъ прокуроръ, безъ, обаче, ни най-малко да подозирахъ, че нѣкой щѣлъ да разбере отъ тѣзи мои думи, че азъ струпувамъ отговорността върху главния военно-полевъ прокуроръ, а отказвамъ всѣка такава прѣдъ народното прѣдставителство отъ страна на министра на войната.

Понататъкъ г. Харбовъ се основава на чл. 87 отъ закона за устройството на въоръженитъ сили, отъ който иска да извлече заключение, че дѣйствително въ закона има прѣдвиденъ цензъ за военно-сѣдебнитъ слѣдователи. Това не е право, това е едно криво тълкуване на чл. 87. Този членъ самъ по-себе си дава да

се разбере, че се отнася само за организацията въ мирно време. Пъкъ даже и да бѣхме го възприели за мѣродавецъ въ военно време, то прѣдвидениятъ въ него условия нѣма да могатъ да ни помогнатъ, за да можемъ да намѣримъ достатъчно число офицери, такива, каквито този членъ прѣдписва, за да ги назначимъ на всички тѣзи длъжностни мѣста по военно-сѣдебното вѣдомство, колкото такива мѣста се откриватъ. Защото прѣди всичко въ този членъ се говори, че подобните трѣбва да иматъ не по-малко отъ четири-годишна офицерска служба, а онѣзи юристи, за които г. Харбовъ спомена, и вамъ е известно, г. г. народни прѣдставители, сж запасни подпоручици и не сж били нито единъ день до общата мобилизация на дѣйствителна военна служба, освѣнъ когато сж били повикани единъ или два пѣти на двумѣсечно обучение, и то не всички отъ тѣхъ. Казахъ, обаче, че чл. 87 отъ закона за устройството на въоръженитѣ сили не би могълъ да послужи за основание да се счита, че нашитѣ закони прѣдписватъ извѣстенъ цензъ за военно-сѣдебнитѣ слѣдователи.

Единъ пътъ това изяснено, мисля, че е достатъчно доказано, че съ назначаването офицери за военно-сѣдебни слѣдователи, ако и да не сж отговаряли на извѣстни нѣкакви си условия, не е извършено абсолютно никакво прѣстѣпление, нито нарушение на законитѣ. Слѣдователно, въ случай отговорностъ азъ не съзирамъ; прѣма, формалистическа, законна отговорностъ не допуцамъ да има.

Фактичиската страна на въпроса — не формалистическата — би могла да бѣде прѣдметъ на разискване, на отбѣлѣзване. Обаче, и въ това отношение мога да увѣря г. запитвача, че направеното ни най-малко може да даде материялъ за нѣкакви упреци; и ето на какво основание. Още въ началото на войната главниятъ военно-полеви прокуроръ е поискалъ отъ Министерството на правосѣдието списъкъ на всички сѣдни запасни подпоручици, постѣпили по случай общата мобилизация въ войската, за да го има на разположение и споредъ потребността да черпи отъ тамъ кандидати за длъжноститѣ, които щѣ има да се откриватъ по военно-сѣдебното вѣдомство. И дѣйствително, повечето отъ назначенитѣ сж станали именно по този списъкъ, и то само до толкова, доколкото не е прѣчело на интереситѣ на отдѣлнитѣ войсковы части, въ които тѣзи запасни офицери, бивши сѣдни сж постѣпили, поради общата мобилизация; защото, ако въ даденъ полкъ е имало 2—3 запасни подпоручици, бивши сѣдни, нито полковникътъ командиръ, нито по-горното началство ще се съгласи отъ този полкъ да липсватъ 2—3 души офицери само затуй, защото въ този полкъ се е случило да има повече юристи офицери, а другъ полкъ да не даде нито единъ; напротивъ, гледало се е, да се взема отъ всички полкове еднакво число, защото осѣдността на офицери въ всичкитѣ полкове е била чувствителна. Да се държи една точна смѣтка, за да се прави толкова тщателенъ изборъ, че непрѣмѣнно най-добритѣ сѣдни сж най-голѣма практика да се взематъ или пѣкъ сѣдни само отъ по-висшиятѣ сѣдебни инстанции, висшиятѣ сѣдни, запасни подпоручици да се назначаватъ за военно-сѣдебни слѣдователи, това не е могло да се съблюдава по много и много други причини, независимо отъ тази причина, за която току-що споменахъ — че при такова едно спазване, при такъвъ единъ редъ би могло да се взематъ отъ единъ полкъ повече офицери, отколкото отъ други, а съ това единъ полкъ, отъ който биха били взети повече, би пострадалъ. Така напр. единъ запасенъ подпоручикъ, бившъ сѣдня, по-мѣкога е билъ потребенъ и въ полка, за да бѣде използванъ съ много по-голѣма полза, отколкото като воененъ слѣдователъ. Слѣдователно, гледа се общиятъ интересъ; не трѣбва непрѣмѣнно само затуй, че той е сѣдня, и старши сѣдня, да отиде за слѣдователъ.

Въ края на крайщата има и друго едно обстоятелство: изборътъ е право на командната инстанция. Ние не можемъ да претендираме, дѣто командирътъ на единъ полкъ е удостоилъ извѣстенъ капитанъ Х да го назначи за командиръ на първа рота, а не командиръ на десета рота, или не можемъ да претендираме да отнемемъ правото на единъ полковникъ командиръ, защото той е назначилъ единъ подофицеръ на нѣкаква си строева длъжностъ, а другъ подофицеръ е избралъ и назначилъ на нестроева длъжностъ.

Ц. Харбовъ: То е съвсѣмъ друго, г. министре.

Министъръ генералъ Н. Никифоровъ: Правото на изборъ е право на командната властъ. Така е и въ този случай. Сега командната властъ е била свършено неограничено властна да прави изборъ и да опрѣдѣля, да-ли да вземе да назначи на извѣстна длъжностъ поручика Х или подпоручика У. Ако сж попаднали нѣкъдѣ военни слѣдователи, запасни подпоручици, които не сж имали пълно юридическо образование, това не показва нищо друго, освѣнъ че не сме имали достатъчно богатъ изборъ. Осѣдността отъ офицери се е чувствувала навсѣждъ, а нуждитъ на армията сж били многобройни, не само да се удовлетворява военно-сѣдебниятъ институтъ, а за много други длъжности сж били потребни офицери съ повисши познания, изобщо, по-интелигентни, и командната властъ е била въ правото си да разполага, да прави изборъ, тѣй, както изисква общиятъ интересъ на армията, а не частниятъ интересъ на отдѣлни институти.

Ето тѣй се обяснява обстоятелството, което се е видѣло така странно на г. Харбова, за да го принуди да прави това запитване.

Прѣседателътъ: Часътъ е седемъ, но, за да се изчерпатъ разискванията по тази интерпелация, давамъ думата на народния прѣдставителъ г. Михаилъ Такевъ за 15 минути.

М. Такевъ: Г. г. прѣдставители! Интерпелацията на г. народния прѣдставителъ отъ Провадия е свършено своєвременна, е много умѣтна и съжалявамъ, че не мога да се съглася съ мнѣнието на г. военния министъръ.

Ако основниятъ принципъ на една армия е строгостта, съпроводена съ справедливостта, и това за мирно време, тази правда и справедливостъ трѣбва да бѣде на първо мѣсто въ военно време, защото тежеститѣ на военната служба се чувствуватъ най-вече въ военно време, и затуй никогда войникътъ не трѣбва да види съ очитѣ си несправдата, която бѣщи прѣдъ него, и го кара да мисли, че неговото отечество не е еднакво справедливо къмъ всички.

Г. военниятъ министъръ ви казва: има законъ, който само за мирно време опрѣдѣля какви хора, съ какви качества, могатъ да се назначаватъ за военни слѣдователи; въ закона — казва той — за мирно време само юристи могатъ да бѣдатъ назначавани за военни слѣдователи, а за военно време това не е задължително. Ще ми прости г. министърътъ, че това е свършено невѣрно. Когато законътъ опрѣдѣля ценза за извѣстна длъжностъ, той го опрѣдѣля подъ строгото съзнание, че този цензъ е необходимъ, за да се изпълнява добросъвестно, вѣщо, умѣло, законно и справедливо дадена длъжностъ. Ако юридическото образование е необходимо за офицера въ мирно време, за да произведе слѣдствие, то е дваждъ по-необходимо въ военно време, защото въ военно време положението на слѣдователя е още по-деликатно, когато трѣбва да констатира на бойното поле отговорността на единъ войникъ. Въ военно време едно може да каже г. ми-

нистърът: че това може да се допусне като изключение. Принципът е задължителен. И по нашия основен закон, съдебната власт по всички свои направления принадлежи на съдебните органи, а общият закон за съдоустройството гласи, че за съдии се назначават юристи, а специалният военен закон казва: ще назначавате за слъдователи безусловно юристи. Ако в военно време числото им е недостатъчно, тогава разбира се — *à limposable nul ne retenu* — трябва да пръклоним глава и ще назначаваме хора, които не отговарят на тоя ценз, но слъд като изчерпите всички оня контингент, който вие имате по вашитъ списъци. Запитването на г. Харбова е тъкмо тамъ. Вие имате на разположение по вашитъ списъци офицери — юристи, свършили юридическа академия, вие имате офицери отговарящи на всички условия, пръдвидени въ основния закон за нашето военно съдоустройство; защо назначавате тѣх по гари и обози, а за слъдователи назначавате подпоручици отъ строя? Ето кждѣ е въпросътъ. Азъ ще отида по-далечъ, г. министре. Заявявамъ, че имате въ армията бившъ министъръ на правосъдието, отличенъ юристъ, отличенъ дългогодишенъ съдия и отличенъ адвокатъ, който днесъ е редникъ, а имате за съдебни слъдователи редници, неюристи. Тукъ е запитването на г. Харбова. Вие знаете бившия министъръ на правосъдието г. Славейковъ, който е юристъ, бившъ съдия и дългогодишенъ адвокатъ — той сега е войникъ съ раница и пушка на рамо, а имате редници неюристи вжтръ въ царството, които изпълняватъ съдебно-слъдствена длъжностъ. Какъ, нима това можете да оправдаете съ нѣмане законъ въ страната? Нема чл. 96 отъ закона за въоръженитъ сили не се касае за този случай? Какъ, нема ще оставите туй на избора на г. началника на съдебно-юридическото отдѣление въ Министерството на войната, той да разръшава, да-ли бившиятъ министъръ на правосъдието да бѣде подъ раница, а нѣкой си редникъ неюристъ да бѣде съдебенъ слъдователъ? Нѣма такива анархистически закони въ България. И за войската, и за гражданскитъ вѣдомства, законитъ, принципитъ сж еднакви. Правосъдието трябва да бѣде повѣрено въ рѣцѣтъ на опитни, имѣющи нужния образователенъ цензъ хора. Ако това го считаме задължително за мирно време, *à plus forte raison*, въ военно време ще искате по-просвѣтенитъ въ тази работа да стоятъ по-високо, отколкото въ мирно време. Ето, слъдователно, какъ трябва да поставимъ въпроса. Изчерпихте ли по вашитъ списъци числото на юриститъ офицери, отговарящи на ценза, та при нѣмане възможностъ да намѣрите такива офицери, прибѣгнахте къмъ строевитъ такива? Ако дѣйствително сте изчерпали вашия списъкъ и нѣмате отговарящи на ценза офицери, нѣма освѣтъ да пръклонимъ вратъ прѣдъ необходимостта. Даже и г. министърътъ на правосъдието, казващъ сега, готвѣтъ измѣнение на закона, макаръ че можеше да мине и безъ това *à la rigueur* да го направи, понеже нашето царство става широко, а нѣмаме достатъченъ контингентъ юристи, да се намали малко цензътъ. Това е другъ въпросъ — когато дойде прѣдложението му ще го дебатираме. Фактътъ, на който трябва да обърнемъ внимание, е другадѣ: то е, че не трябва да се дава на нашата войска да разбере, че има лицеизѣние, лицепрѣятие, въ назначаването на тѣзи нестроеви длъжности. Това е най-опасното нѣщо въ армията. И азъ мога да ви свидѣтелствувамъ, г. министре, че това е фактъ и когато дойде време да дебатираме малко по-обширно върху много работи, тогава ще изтъкнемъ много неприяности, които можеха да не бждатъ, и всичко туй щѣше да бѣде въ полза на нашата армия.

Д. Ииономовъ: Напр. ще турне Димитра Антоновъ намѣсто другъ.

М. Такевъ: Не сж виновни Х, У.; не казвамъ Иванъ, Петъръ или Драганъ. Може-би, бързина на дѣйствието, може-би, погрѣшностъ въ списъцитъ, или нѣщо друго да послужи като извинение. Много извинения може да има. Но когато всичко туй дойде до знанието на началството, когато дойде до знанието на отговорното прѣдъ парламента и прѣдъ българския народъ лице, какъвто е г. военниятъ министъръ, всѣка погрѣшка — *errare humanum est* — веднага трябва да се поправи. И добръ направи днесъ г. военниятъ министъръ, че самъ изтъкна начина, по който е ставало назначаването на тѣзи лица, не че не носн отговорността, и самъ обясни на народното прѣдставителство, че тия лица не се назначаватъ непосредствено отъ него, а отъ главния воененъ полеви прокуроръ. Това го знаемъ; прието. Съ г. главния воененъ полеви прокуроръ — всички наши почитания къмъ него — работа нѣмаме. Ние, народнитъ прѣдставители, имаме работа съ г. военния министъръ. И когато му изтъкваме тия факти, ние го молимъ да ги поправи. Ние искаме той да заповѣда — а това е негово право — той е върховенъ началникъ на нашата армия — не говоря за техническия главнокомандующъ на армията — той е прѣдставителъ на армията и отговорното лице за нейната организация и благосъстояние прѣдъ народнитъ прѣдставители; когато той има тѣзи факти на рѣцѣ, трябва да заповѣда, казвамъ, на главния полеви прокуроръ, да поправи тѣзи стапнали грѣшки.

Толкозъ повече, г. г. прѣдставители, по този поводъ рекохъ да кажа нѣколко думи, защото имамъ случая да чета интересна резолюция, сложена върху официална бумага по военното съдебно вѣдомство; когато офицеръ свършилъ юридическа академия иска да се приведе по военно-съдебния отдѣлъ, поставя се резолюция: „това зависи отъ благоволенieto на г. военния министъръ“. Азъ отричамъ, че такова нѣщо може да съществува въ Царство България. По благоволение не може да има никакво назначение. Има законъ. Когато удовлетворявамъ исканията на закона ще ме назначите; не ме ли назначите, ще носите отговорност, не само парламентарна, а, кждѣто има и гражданска отговорност. И тукъ дълго се дебатираше за тази гражданска отговорност. Та, ако въ мирно време може да се слага резолюция, че „това зависи отъ благоволенieto на министъра“, азъ разбирамъ защо г. министърътъ намира много лесно днесъ да каже: „сега е военно време, то е за мирно време“.

Министъръ генералъ Н. Никифоровъ: Да-ли не е грѣшка, г. Такевъ. Такава резолюция, мисля, нѣма. Може-би да е било казано: „зависи отъ усмотрѣнието на г. военния министъръ“.

М. Такевъ: Приемамъ, поправямъ фразата. Г. министърътъ казва не „благоволение“, а „усмотрѣние“. Но азъ Ви заявявамъ, г. министре, че не може да има усмотрѣние тамъ, дѣто има законъ.

Министъръ генералъ Н. Никифоровъ: Да, когато има.

М. Такевъ: Законътъ ми казва, че азъ, свършилъ правнитъ науки, отговарямъ на условията на закона, имамъ право да искамъ служба отъ г. министъра и, когато има ваканция, той е длъженъ да ме назначи, независимо отъ неговото благоволение, защото това ще бѣде анархистична държава, когато има законъ и ваканция за длъжностъ, вие откажете да ме назначите.

Както виждате, никаква резолюция не вземаме по никоя интерпелация: не бива да правимъ политика отъ такива пѣнда, всички се стараемъ да дадемъ своята подкрѣпа на правителството, да пзведе държавнитъ

корабъ на спасителния брътъ; и днес пакъ нѣма нужда да искаме да се пише нѣкой мотивиранъ или немотивиранъ дневенъ редъ; но това, което искаме отъ г. военния министъръ, то е посочениятъ отъ г. г. народнитѣ прѣдставители опущения — да не кажа друга обидна дума, защото никога не бива да оскърбяваме хора, които отсъствуватъ — или погрѣшки, които сж станали да се поправятъ. Хора, които отговарятъ на ценза за дадена длъжностъ, тѣ да се назначаватъ; хора, които сж за строя, да идатъ въ строя. И тогава всѣки ще каже: войната бѣше отеготителна, жестока, но бѣ справедлива за всички: всички носѣха тази длъжностъ, нѣма какво да се оплакваме, а трѣбва да се задоволимъ съ това, че сме служили на отечеството си честно и почтено, споредъ неговитѣ закони.

Прѣдседателъ: Има думата народниятъ прѣдставителъ г. Петъръ Пешевъ.

П. Пешевъ: Г. г. народни прѣдставители! По видимому тукъ имаме едно маловажно запитване, но то засѣга една материя отъ съществено значение, затуй именно, защото чрезъ туй запитване се констатира едно неравенство въ третирането на българскитѣ граждани, на ония, които сж повикани да служатъ подъ знамената въ нашата армия; констатира се очевидно лицепріятие — защото се фаворизиратъ известни лица, които по закона нѣматъ право да заематъ длъжноститѣ, които имъ сж повѣрени. Интерпелаторътъ г. Харбовъ констатира, че въпрѣки факта, дѣто въ нашата армия има много офицери — юристи, подготвени за съдебно-слѣдователска служба и членъ на воененъ съдъ, на тия длъжности се назначаватъ не само неюристи, но и нижни чинове, при съществуването на офицери такива. Разбирамъ обясненията на г. военния министъръ, ако въ нашата армия нѣмаме офицери съ юридическо образование; тогава вѣче, поради нуждата, може да се взематъ и нижни чинове за тая служба. Но когато въ нашата армия има офицери съ юридическо образование, бивши слѣдователи, членове на апелация, на окръжни съдилища, и прѣдседатели на такива, свършено противозаконно е назначаването по фаворизация на такива, взети отъ нижнитѣ чинове, и такива, които нѣматъ никакво юридическо образование. Има случай, дѣто сж взети отъ бойната линия на Чаталджа редови, прости войници, да бждатъ назначени за съдебни слѣдователи. Това свършено не оправдава мотива на г. военния министъръ, че отъ редоветѣ на войската не могатъ да се взематъ офицери, защото съ това щѣло да се побърка на командата въ известни полкове. Какво събъркване на командата ще има съ това, че се взема единъ известенъ войникъ отъ единъ си полкъ отъ Чаталджа? Никакво събъркване нѣма. И какво прѣчеше той да си остане тамъ, а да се вземе оня, който има подготовка? Г. Таковъ наведе случая съ бившъ единъ министъръ на правосъдието, който е билъ принуденъ да стои въ редоветѣ на войската съ пушка на рамо. Има случай, дѣто членоветѣ на Касаціонния съдъ у насъ и подпрѣдседатели на апелативни съдилища сж прости, редови войници, оставени и досега въ редоветѣ на войската, като прости войници, а други прости войници, които нѣматъ достатѣчна подготовка да бждатъ съдебни слѣдователи, сж били взети и назначавани членове на военни съдилища и военни слѣдователи. Менѣ ми се каза отъ единъ нашъ другаръ, че единъ русенски дипломатъ, запазенъ подпоручикъ, билъ назначенъ за членъ на воененъ съдъ и самичкъ се чудѣлъ какъ може да бжде воененъ съдия. Г. военниятъ министъръ, може-би, да не е билъ въ течение на всички тия работи и на всички тѣзи вѣщащи нарушения на закона, които се изнасятъ и се констатирайтъ; но той е длъженъ да вземе актъ отъ туй, което ние, народ-

нитѣ прѣдставители, тукъ изтъкваме въ нарушение на закона, нарушение ясно и очевидно, и настояваме и молимъ въ бждѣще да не се продължава това нѣщо, да се тури край, защото много обидно е за българскитѣ граждани, когато виждатъ да се прави лицепріятие, да се прави фаворизация: едни да се взематъ отъ бойната линия, да се спасяватъ отъ опасността, а други, които по закона трѣбва да бждатъ военни слѣдователи и съдии, да се оставятъ въ бойната линия. Тая неправда ние молимъ и настояваме да бжде поправена.

Прѣдседателъ: Има думата народниятъ прѣдставителъ г. д-ръ Борисъ Вазовъ.

Д-ръ Б. Вазовъ: Г. г. народни прѣдставители! Азъ само нѣколко думи ще кажа.

Г. Харбовъ съ голѣма настойчивостъ говорѣше по този въпросъ прѣдъ Народното събрание и изглеждаше, че тая негова настойчивостъ се дължи на вѣрата, че дѣйствително тукъ има известни работи, които, ако и по моето гледище и по гледището на г. военния министъръ може да не съставляватъ нѣкакво закононарушение, ...

Ц. Харбовъ: Има факти.

Д-ръ Б. Вазовъ: ... но все-таки сж отъ естество да внесатъ известно безспокойствие въ тая културна срѣда, каквато прѣдставя съдийскитѣ свѣтъ въ България. Но азъ искамъ едно да изтъкна. Като говоримъ за тѣзи лица, които сж съдии и слѣдователи и въобще които сж съ юридическо образование, съвсѣмъ не трѣбва нѣкой да помисли, че тѣхната кръвъ не трѣбва да се пролива. На-ли така?

Ц. Харбовъ: Разбира се.

Д-ръ Б. Вазовъ: Слѣдователно, ние излизаме отъ интереситѣ на военното правосъдие. Нашата война асжъ съ това се отличава, че всички класове, цѣлата интелигенция си сложилъ коститѣ, така че не може и дума да става за защита на нѣкаква си класа. Правъ е г. военниятъ министъръ, като казва, че въ тѣзи работи има усмотрѣние. И ако искаме да имаме добра армия, съ началници, които да отговарятъ прѣдъ бждѣщето на армията, трѣбва да имъ оставимъ известна свобода на рѣшение; обаче тая свобода на рѣшение да се движи въ законнитѣ рамки. Сега това, което е прѣдвидено въ закона за въоръженитѣ сили за военнитѣ юристи, недѣйте мисли, че е много необходимо. То е направено, да не кажа голѣма дума, съ цѣлъ да се оградятъ известни хора — това смѣло мога да кажа. Но ние сега се намираме въ врѣме на война и появява се въпросътъ: може ли военното началство — не военниятъ министъръ, но онзи, който е начело на военното правосъдие въ театъра на военнитѣ дѣйствия — може ли да каже: този, макаръ че е свършилъ военна академия, азъ нѣма да го назнача за съдия, а ще го изпартя въ строя и ще назнача другъ юристъ, който има по-малка практика. Азъ мисля, че тѣй може; може обаче, когато се излиза отъ съображения чисто военни. Напр. обикновено кои офицери свършватъ правото, военно-юридическа академия? Строеви офицери, които сж доста трудолюбиви, отъ разни родове оружия: тукъ има и кавалеристи, и артилеристи, отъ специалнитѣ родове оружия, дѣто сж служили 5—6 години и повече; така че, тѣзи хора по своята специалностъ сж много подготвени, и когато дойде рѣшителниятъ моментъ за сражението, тѣ тамъ биха били по-полезни. Затова, ако трѣбва батареенъ командиръ и има такъвъ офицеръ юристъ, макаръ да е свършилъ двѣ академии, азъ ще го изпратя въ строя и ще му кажа, че той има известно прѣдимство, че за мене, прѣдъ

моятъ очи, прѣди всичко важи бойното поле. Ако сж такива усмотрѣния на главната квартира, ние не можемъ да се противопоставяме. А такива случаи има.

Азъ съмъ увѣренъ, че, за да бжде единъ човѣкъ воененъ слѣдователъ, нѣма нужда отъ четири-годишна военна служба; достатъчно е той да има юридическо образование, да е билъ граждански слѣдователъ, въобще да има понятие отъ тая служба.

Но едно нѣщо, което бихъ желалъ г. военниятъ министъръ да вземе въ внимание, е искането на народнитъ прѣдставители — и азъ се присъединявамъ къмъ тѣхъ напълно — да не се назначаватъ запанрѣдъ долни чинове за слѣдователи, макаръ да сж юристи. Прѣзъ м. януарий азъ имахъ случай да срѣсна въ Люле-Бургазъ единъ слѣдователъ войникъ — не му помня името — който бѣше изпратенъ да изслѣдва единъ офицеръ. Колегата Харбовъ казва, че и въ Шуменъ има воененъ слѣдователъ, който е редникъ. Г. министре, ако ние можемъ да правимъ отстъпки въ числото на прослуженитъ години като воененъ слѣдователъ, ние не можемъ да правимъ отстъпки въ това, трѣбва ли да бжде офицеръ; той трѣбва да бжде офицеръ. Защо? Защото, той въобще трѣбва да бжде равенъ на военнитъ сжди, които сж офицери, както и въ гражданската служба, слѣдователътъ се равнява на сждята. Той ще отиде да изслѣдва нѣкой офицеръ; какъ ще го изслѣдва, когато е въ отношение на подчиненостъ къмъ него? А това е въ вреда на военното правосъдие. Ето защо, много прави сжтосподата, и азъ се присъединявамъ напълно къмъ тѣхъ, г. военниятъ министъръ да издири тѣзи случаи — а има такива — и да настоява да се поправятъ, защото правятъ лошо впечатление. Напълно се присъединявамъ къмъ това, което казаха прѣждеговорившитъ, че това е една протекция, която нѣма нищо общо съ закона и деморализира, както всѣка една такава несправедливостъ. Азъ, прочее, ходатайствамъ, като всички други, да се обърне внимание на това. То не е малко нѣщо; тукъ е заинтересовано военното правосъдие. Такива слѣдователи не трѣбва да има. Тѣ трѣбва да бждатъ офицери и юристи, макаръ че могатъ да се явятъ и такива случаи: напр. да се назначатъ за военни слѣдователи офицери ранени, които не сж юристи. Г. г. народни прѣдставители! Прѣди нѣколко години нѣмаше военни слѣдователи юристи, и всички ние, които не бѣхме юристи, бѣхме назначавани за военни слѣдователи, и увѣренъ съмъ, че горѣ-долу се разправяхме съ тая длъжностъ; но откато се появиха юристи, посправедливо е да се повѣри на тѣхъ тая длъжностъ. Тукъ е правъ г. министърътъ, като казва, че усмотрѣнието може да играе роля. Справедливо е, когато се явятъ строеви офицери, които сж ранени и които прѣзъ врѣме на оздравяването трѣбва да се изпратятъ нѣкъдѣ на служба, намѣсто да се изпращатъ въ строя, да се назначатъ за военни слѣдователи. Въ такъвъ случай ще взематъ юристи и ще ги поставятъ офицери въ строя. Така че, въ такъвъ случай има чисто военно усмотрѣние отъ полза за войската, което

може да се оправдае. Но долни чинове слѣдователи е нѣщо, което военната организация не може да допусне и азъ ходатайствамъ да се взематъ мѣрки срѣщу това, такива да се прѣмахнатъ веднага.

А това, което се казва, че единъ редовой е взетъ отъ Чаталджа и е направенъ слѣдователъ въ Шуменъ, е цѣлъ скандалъ.

Ц. Харбовъ: Младши подофицеръ или кандидатъ офицеръ Станчевъ. Сега е воененъ слѣдователъ въ Шуменъ.

Д-ръ Б. Вазовъ: Азъ сега разбирамъ, защо колегата Харбовъ толкова настоява.

Прѣседателъ: Понеже нѣма прѣдставенъ дневенъ редъ по тая интерпелация, считамъ прѣнятия по нея за изчерпани.

Останалата частъ отъ дневния редъ остава за другъ пътъ.

Идущето заседание ще се състои утрѣ.

Има думата г. министърътъ на правосъдието.

Министъръ П. Абрашевъ: Азъ ще моля да се вдигне заседанието, защото има министерски съвѣтъ и да остане сжщиятъ дневенъ редъ, като, обаче, на първо мѣсто въ дневния редъ за утрѣ се постави законопроектътъ за допълнителенъ извънреденъ свѣрхсметенъ кредитъ отъ 50.000.000 л. за военни нужди, а слѣдъ туй — прѣдложението на г. министра на желѣзницитъ, почитъ и телеграфитъ, и останалиятъ дневенъ редъ, както е днесъ.

Прѣседателъ: Има думата г. министърътъ на земледѣлното и държавнитъ имоти.

Министъръ Д. Христовъ: Азъ ще моля да се постави на дневенъ редъ прѣдложението за одобрение на Х-то постановление на Министерския съвѣтъ, взето въ заседанието му отъ 1 априлий т. г. съ протоколъ № 76, относително разрѣшението да се продължи срокътъ за внасяне на бубено сѣме до 10 априлий т. г., и, второ, прѣдложението, което е раздадено, за отстъпване даромъ на френската република едно мѣсто находяще се въ София съ пространство 2.475 кв. м.

Прѣседателъ: Които г. г. народни прѣдставители сж съгласни, на утрѣшния дневенъ редъ да се турятъ въпроситъ отъ днешния дневенъ редъ, както и всички висящи законопроекти и прѣдложения, въ реда, въ който пожелаха г. г. министритъ, моля, да си вдигнатъ ржката. (Вопиинство) Събраниято приема.

Утрѣшното заседание ще се състои въ 2 ч. слѣдъ пладне.

Вдигамъ заседанието.

(Вдигнато въ 7 ч. 40 м. вечерята).

Прѣседателъ: Д-ръ С. Даневъ.

Секретаръ: А. Кипровъ.

Началникъ на Стенографското бюро: Т. Гълъбовъ.